

Defensie...

en de geestelijk verzorger

‘Gelovigen en niet-gelovigen, kerkelijken en niet-kerkelijken. En tussen deze allen zit ik, de veldprediker, en tracht het gesprek te leiden... Voor deze allen ben ik. Voor deze allen is er Gods eigen Woord.’ *Dominee De Kluis, 1943*

Afstudeerproject 2016/2017
Margreet Kolbe 121408
Godsdienst pastoraal werk, CHE, Ede

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
1. Inleiding	6
1.1 Aanleiding	6
Doelstelling	6
Vraagstelling	6
Hoofdvraag	7
Deelvragen	7
Relevantie	7
1.2 Opzet	8
1.3 Methode	8
Literatuur en documenten	9
Interviews	9
Thema's en bronnen	10
1.4 Validiteit en betrouwbaarheid	11
1.5 Projectresultaten	11
2. Portretten	12
2.1 Inleiding	12
2.2 Jeroen	12
Opleiding en werkervaring	12
Geestelijk verzorger in uniform	12
Uitzendingen	13
Werkzaamheden	13
Competenties	13
2.3 Peter	13
Opleiding en werkervaring	13
Geestelijk verzorger in uniform	14
Uitzendingen	14
Werkzaamheden	14
Competenties	15
2.4 Suze	15
Opleiding en werkervaring	15
Geestelijk verzorger in uniform	15
Uitzendingen	15
Werkzaamheden	16
Competenties	16
2.5 Evert	16
Opleiding en werkervaring	16
Geestelijk verzorger in uniform	16
Uitzendingen	17
Werkzaamheden	17
Competenties	17
2.6 Samenvatting	17
3. De context van Defensie	18
3.1 Inleiding	18
3.1 Organisatie identiteit	19
Organisatie en doelen	19
Overheidsinstelling	20
Pluriformiteit aan levensbeschouwingen	21
Karakter van de totale institutie	22
Doelgroep	23

3.2 Werkidentiteit	23
Beroepsstandaard	23
Kwaliteitsregister via SKGV	24
Opleidingseisen	24
Bieden van een vrijplaats	25
Ambtsgeheim	25
3.3 Persoonlijke identiteit	26
3.4 Samenvatting	26
4. Het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie	26
4.1 Inleiding	26
Presentie en exposure	27
Verzorgen van lessen	28
Het voeren van gesprekken	28
Verzorgen van diensten en ceremonies	30
SMT-overleg en adviseren	31
Persoonlijk geloof	31
4.2 Samenvatting	32
5. Competenties van de geestelijk verzorger	32
5.1 Inleiding	32
5.2 Competenties	32
Persoonlijke competentie	33
Educatieve competentie	34
Communicatieve competentie	34
Liturgische competentie	34
Hermeneutische competentie	34
Pastorale competentie	34
Agogische competentie	35
Competentie samenwerken	35
Competentie professionalisering	35
Creativiteit	35
5.3 Kwaliteiten PGV	35
5.4 Samenvatting	36
6. Terugkoppeling hoofd- en deelvragen	36
6.2 Samenvatting	36
Context	36
Werkzaamheden	37
Competenties	37
7. Theologische reflectie	37
7.1 Inleiding	37
7.2 Pastoraat binnen Defensie	37
Doelgroep	37
Pastorale modellen	38
De pastor als tolk en gids	38
Totale institutie	39
Trauma	39
Herinterpretatie	40
7.3 Samenvatting	40
8. Conclusie	41
8.1 Inleiding	41
8.2 De geestelijk verzorger, een onmisbare duizendpoot	41
8.3 Antwoord op de hoofdvraag	41

8.4 Samenvatting	42
9. Aanbevelingen en eindconclusie	42
9.1 Inleiding	42
9.2 Aanbevelingen aan de CHE	42
Aanpassingen binnen de opleiding GPW	43
Aanpassingen binnen de specialisaties	43
9.3 Eindconclusie	43
Nawoord en dankwoord	44
Bronnen lijst	45
Bijlagen	46
Bijlage 1: Definiëring van begrippen	47
Bijlage 2: Vacature krijgsmachtpredikanten	48
Bijlage 3: Literatuur waardering	50
Bijlage 4: Verantwoording	54
Bijlage 5: Taakomschrijving	55
Bijlage 6: competenties	56
Bijlage 7: De competenties Definitief Reorganisatieplan	60
Bijlage 8: Competenties voorgangers minor, Unie	62
Bijlage 9: Krantenartikel ND 22 juni 2016	66

Voorwoord

Dit document is het resultaat van een onderzoek naar het werk, de context en competenties van de protestantse geestelijke verzorger bij Defensie. De focus ligt hierbij op de hbo-theoloog. Het gepresenteerde onderzoek richt zich op de kracht en kwaliteit van de hbo-theoloog en op de benodigde competenties van de hbo-theoloog om te kunnen werken in de specifieke context van Defensie.

Geestelijke zorg binnen Defensie werd in eerste instantie, ongeveer 100 jaar geleden, gezien als pastorale zorg zoals die binnen de kerk gewoon was. Ook bij Defensie moest er geestelijke of pastorale zorg verleend worden aan de militairen die waren aangesloten bij een kerk. Daarnaast bleken ook niet-kerkelijke militairen behoefte te hebben aan geestelijke zorg en ook zij ontmoetten de 'veldprediker', zoals de geestelijk verzorger destijds genoemd werd.

'Maar de veldprediker is er voor allen en moet met allen rekening houden en niet iets aan anderen en anders geaarden opdringen, waarvoor ze niet rijp zijn en waarvan ze innerlijk niet overtuigd zijn. Gelovigen en niet-gelovigen, kerkelijken en niet-kerkelijken. En tussen deze allen zit ik, de veldprediker, en tracht het gesprek te leiden... Voor deze allen ben ik. Voor deze allen is er Gods eigen Woord.'

Dominee De Kluis
Hoofd Veldprediker, 1943

Mijn persoonlijke interesse voor het beroep speelt mee in dit onderzoek. Werken bij Defensie als geestelijk verzorger zie ik als optie. Door dit onderzoek kom ik zelf meer te weten over het werk. Daarnaast helpt het onderzoek mij een beter beeld te krijgen van het vak en inzicht te krijgen in mijn eigen beroepsperspectief. Dit inzicht deel ik graag met andere geïnteresseerden.

Margreet Kolbe

1. Inleiding

De geestelijk verzorger, in de kerk is het vaak de voorganger die deze rol op zich neemt. Ook buiten de kerk zijn er voorgangers als geestelijk verzorgers aan het werk. Geestelijk verzorgers zijn te vinden in de zorg, bij Justitie en zelfs op baggerschepen. Dit afstudeeronderzoek is gericht op de geestelijk verzorger die werkzaam is bij Defensie. Ook daar is geestelijke zorg hard nodig.

In dit onderzoek zullen veel termen en afkortingen gebruikt worden die wellicht niet bij alle lezers bekend zijn. De definiëring van deze termen en afkortingen is te vinden in bijlage 1.

1.1 Aanleiding

De aanleiding voor dit onderzoek ligt in eerste instantie bij mij persoonlijk. Zoals in het voorwoord te lezen is, speel ik met het idee om als geestelijk verzorger bij Defensie te werken. Wat moet ik hiervoor in huis hebben? Maak ik als hbo-theoloog net zo veel kans op de functie als een wo-theoloog? Dit zijn vragen die mij persoonlijk bezighouden en de motivatie vormen voor dit onderzoek. Wat betekent het werk in deze bijzondere context? Krijgt een hbo-theoloog in opleiding voldoende handreikingen om te werken aan competenties die bij Defensie gevraagd worden?

Daarnaast kan dit onderzoek een waardevolle bijdrage leveren aan het inzichtelijk maken van het beroepsperspectief van de hbo-theoloog. Dit onderzoek levert een bijdrage aan het debat over de rol van de hbo-theoloog in de huidige samenleving. Wat is de functie van de hbo-theoloog?

Probleemstelling

Iemand met de wens of roeping geestelijk verzorger te worden bij Defensie, wordt in eerste instantie opgeleid tot gemeentepredikant. Er moet daarnaast een kerkelijke zending worden verkregen bij een zendende instantie, bijvoorbeeld bij de Unie van Baptistengemeenten in Nederland (de Unie) of de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE). Dit is een vereiste om te kunnen solliciteren bij de dienst Geestelijke Verzorging bij Defensie (DGV). De context van Defensie is echter een andere context dan die van een kerkelijke gemeente, en vraagt wellicht andere competenties en ook een aangepast opleidingstraject.

Tijdens mijn eigen zoektocht naar het juiste opleidingsprofiel krijg ik geen duidelijk advies vanuit de opleiding. Welke specialisatie moet ik kiezen? Waaraan moet ik als hbo-theoloog voldoen als ik aan de slag zou willen als geestelijk verzorger bij Defensie? Welke competenties zijn er nodig voor het werken binnen de context van Defensie? Passen de huidige opleidingstrajecten bij de context en de werkzaamheden van een geestelijk verzorger bij Defensie?

Doelstelling

Met dit onderzoek wordt in beeld gebracht wat de functie van geestelijk verzorger bij Defensie inhoudt. Dat is belangrijk, want er bestaat over deze functie veel onduidelijkheid bij de opleiding Godsdienst Pastoraal Werk (GPW) aan de Christelijke Hogeschool Ede (CHE), en ook is er onduidelijkheid bij zendende instanties. Door middel van het onderzoek wil ik de mogelijkheden voor hbo-theologen bij Defensie laten zien en helder krijgen of de context van Defensie een onderdeel van het werkveld van de hbo-theoloog kan zijn. Ook wil ik antwoord geven op de vraag wat de opleiding GPW zou kunnen aanpassen of aanvullen voor een betere aansluiting op dit werkveld. Op deze wijze wordt tevens een bijdrage geleverd aan het onderzoek van het lectoraat *Geloven in Context* van de CHE naar de veranderende context van de hbo-theoloog. Defensie is een nog niet onderzochte context en dit onderzoek levert een bijdrage aan het beroepsperspectief van de hbo-theoloog.

Vraagstelling

Vanuit de aanleiding en probleemstelling is een hoofdvraag geformuleerd. De hoofdvraag is onderverdeeld in vier deelvragen die in dit onderzoek beantwoord zullen worden.

Hoofdvraag

Over welke competenties moet een hbo-theoloog beschikken om te kunnen functioneren als geestelijk verzorger in de context van Defensie, en wat betekent dit voor de theologische opleiding aan de Christelijke Hogeschool Ede?

Deelvragen

1. Hoe ziet de context van het werk als geestelijk verzorger bij Defensie eruit?
2. Wat houdt het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie in?
3. Over welke competenties moet een geestelijk verzorger bij Defensie beschikken?
4. Welke aanbevelingen kunnen worden gedaan aan de theologische opleiding op de Christelijke Hogeschool Ede met betrekking tot het onderwijs- en begeleidingsprogramma zodat er sprake is van een goede aansluiting op het werkveld van de geestelijk verzorger binnen Defensie?

Relevantie

Uit een gesprek dat ik op 11 juni 2016 voerde met Ids Smedema, predikant secretaris van de Protestantse Geestelijke Verzorging (PGV) bij Defensie, bleek dat er in de afgelopen dertig jaar twee geestelijk verzorgers vanuit het hbo zijn ingestroomd bij Defensie. De rest van de geestelijk verzorgers heeft een universitaire opleiding afgerond voordat zij als geestelijk verzorger werden aangenomen bij Defensie. Dit laat zien dat er wel ruimte is, of is geweest, voor hbo-opgeleiden bij Defensie. De opleidingseis wordt niet gesteld door de PGV maar door de zendende kerk. De zendende kerk geeft de persoon in kwestie een zending als zij deze persoon voldoende opgeleid en toegerust acht voor het werk als geestelijk verzorger. De zendende kerk bepaalt dus of iemand voldoende gekwalificeerd is voor het werk als geestelijk verzorger. Na het verkrijgen van de zending kan gesolliciteerd worden bij de PGV. De PGV heeft echter wel een voorkeur voor wo-opgeleide kandidaten (zie vacature in bijlage 2). Twee zendende instanties, de Unie van Baptistengemeenten Nederland en de Vereniging van Pinkster- en Evangeliegemeenten hebben een hbo-eis voor het verstrekken van een zending. Echter, de context van Defensie en het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie is voor de hbo-theoloog geen logisch beroepenveld, mede omdat er vanuit hbo-opleidingen weinig tot niets bekend is over het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie. In dat kader is het relevant het onderwerp te onderzoeken en na te gaan in hoeverre de hbo-theoloog toegerust is voor het werk bij Defensie als geestelijk verzorger. Binnen de CHE is regelmatig het geluid te horen van studenten binnen de opleiding GPW, die de wens hebben om bij Defensie te werken als geestelijk verzorger. Voor de CHE is dit onderzoek waardevol, omdat het hen kan helpen studenten op de juiste manier voor te lichten over een te volgen opleidingstraject of specialisatie. Ook voor het lectoraat *Geloven in Context* is dit onderzoek relevant. Het lectoraat doet onderzoek naar de veranderende context van de hbo-theoloog. Het thema 'geloven in context' legt de focus op veranderende geloofspraktijken. De aandacht is gericht op de dynamische verhouding tussen de culturele context en de beroepsidentiteit van de hbo-theoloog. De vraag van het lectoraat binnen dit thema is vooral hoe de verbinding tot stand komt tussen context en beroep. In zijn lectorale rede stelt René Erwich, lector van het lectoraat *Geloven in Context* aan de CHE, dat het beroep van de hbo-theoloog in beweging is. Er lijkt sprake te zijn van een bepaald soort beroepsonzekerheid met betrekking tot de kern van het beroep en de eisen die de omgeving al dan niet stelt, of juist de veranderde verwachtingen ten aanzien van het beroep. Wie is de theoloog als 'interpreterende gids'?¹ De interpreterende gids, zo stelt hij, heeft als taak de vertaling van de seculiere praktijk naar de christelijke praktijk te maken. Het werkveld bevindt zich in de ruimte tussen de christelijke traditie enerzijds en het levensverhaal van de ander anderzijds. Daarbinnen begeleidt hij of zij mensen om samen het volk van God te kunnen zijn in de huidige context. De interpreterende gids is betrokken bij conflicten en druk, tegenstrijdigheden en valkuilen, hoop en wanhoop, vreugde en verdriet, verleidingen en de constant dreigende fragmentatie en gebrokenheid van het menselijk leven. De gids is in staat om

¹ Erwich, R. (2014). *Beroepstrots! De hbo-theoloog als zelfbewuste en adaptieve beroepsgelovige*. Lectorale rede, Geloven in Context. Ede: CHE.

het ‘verhaal’ van levende mensen te lezen, te duiden en te verbinden met het evangelie van Jezus Christus en het Koninkrijk van God. De gids kan gezien worden als een ‘handelaar in hoop’.² Ook de geestelijk verzorger bij Defensie kan gezien worden als een interpreterende gids. Hij is betrokken bij allerlei conflicten en gevoelens van militairen. De geestelijk verzorger bij Defensie is er voor iedereen: christen en niet-christen. Een geestelijk verzorger bij Defensie moet voor alle militairen present zijn en zal in bepaalde gevallen niet altijd kunnen fungeren als interpreterende gids binnen het domein van het christendom. Dit is een belangrijk verschil met een kerkelijk leider in diens functie als interpreterende gids. Toch is het waardevol om de benadering van interpreterende gids te bestuderen in het kader van de functie van geestelijk verzorger bij Defensie, om zo een bijdrage te leveren aan het onderzoek van het lectoraat. De context van Defensie valt wellicht binnen de beroepsmogelijkheden voor de hbo-theoloog en het beroepsperspectief van de hbo-theoloog zou zo vergroot kunnen worden.

1.2 Opzet

Het document is opgedeeld in een aantal hoofdstukken waarin de deelvragen worden beantwoord. De hoofdstukken 2, 3, 4, 5 en 9 geven antwoord op de vier deelvragen. In hoofdstuk 2 zijn vier portretten te vinden van geestelijk verzorgers, beschrijvende analyses van de interviews, met als doel de geestelijk verzorger een gezicht te geven en de deelvragen te beantwoorden vanuit eigen ervaringen van de respondenten. De portretten geven voor een deel antwoord op de deelvragen 1 en 2. In de hoofdstukken 3, 4 en 5 worden de interviews vanuit de literatuur geïnterpreteerd. Hoofdstuk 7 is gewijd aan een theologische reflectie. De geestelijk verzorger neemt een zeer specifieke plaats in binnen de organisatie van Defensie; hij is een ‘interpreterende gids’ en deze waardevolle rol wordt verder in beeld gebracht in dit onmisbare hoofdstuk. In hoofdstuk 6 zullen de onderzoeksvragen worden teruggekoppeld, waarna er in hoofdstuk 8 een conclusie wordt gegeven en de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek worden samengevat.

1.3 Methode

Het onderzoek naar de functie van geestelijk verzorger bij Defensie is een kwalitatief onderzoek en wordt uitgevoerd door een literatuurstudie en vier semigestructureerde interviews met geestelijk verzorgers bij Defensie. De keuze voor een kwalitatief onderzoek is gebaseerd op het feit dat het om een casestudy gaat. Het onderzoek is zeer gericht op één groep mensen en hun specifieke werk. Het gaat in het onderzoek om verhalen, ervaringen en meningen van geestelijk verzorgers bij Defensie en heeft zo een narratieve benadering. Deze interpretatieve stroming, waarbij bewust gebruikgemaakt wordt van verhalen van respondenten, representeren de ‘wereld’ zoals de vertellers hem zien en beleven.³ Deze methoden (analyse van literatuur en documenten) bieden de informatie die nodig is om antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag en de vier deelvragen. In de onderstaande tabel 1 is inzichtelijk gemaakt welke deelvraag waar en op welke manier beantwoord zal worden.

Deelvraag:	Beantwoord in hoofdstuk:	Beantwoord door middel van:
1	hoofdstuk 2, 3	literatuur, jaarschriften, interviews
2	hoofdstuk 2, 4	literatuur, jaarschriften, interviews
3	hoofdstuk 5	documenten, antwoorden deelvragen 1, 2
4	hoofdstuk 8	antwoorden deelvragen 1, 2, 3

tabel 1

² Erwich, R., Hoek, J., Praamsma, J.M. (red.) (2014). *Theologie als beroep. Verhalen van hoop*. Utrecht: Kok. 27.

³ Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Goede, M., de, Peters, V., Velden, T., van der. (2013). *Basisboek Kwantitatief Onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Derde druk. Groningen/ Houten: Noordhoff. 56.

Literatuur en documenten

De literatuur en documenten worden gelezen met als doel antwoord te krijgen op de deelvragen. Daarnaast is de literatuur gebruikt voor het ontwikkelen van vragen voor de interviews. De literatuur en documenten zijn geselecteerd op basis van de vraagstelling van het onderzoek. De deelvragen zijn opgedeeld in verschillende onderwerpen, die als het ware de 'leesbril' en de leesvragen vormen waarmee de theorie is bestudeerd. Deze onderwerpen zijn per deelvraag te vinden in tabel 4. De bestudeerde literatuur en documenten bevatten informatie over de context van Defensie, de werkzaamheden van geestelijk verzorgers bij Defensie en de competenties van een geestelijk verzorger bij Defensie en van een hbo-theoloog. De observaties uit de literatuur worden gewaardeerd en geordend per deelvraag. De literatuur is geordend en verantwoord per onderdeel. Zie hiervoor bijlage 3.

Interviews

De deelvragen 1, 2 en 3 worden beantwoord met behulp van de literatuur, documenten en de jaarschriften van Defensie. De bevindingen worden aangevuld met data die gewonnen worden uit de interviews met geestelijk verzorgers die werkzaam zijn bij Defensie. Alle respondenten hebben hun zending behaald bij een protestantse zendende instantie die hbo-theologen accepteert voor het predikantschap binnen hun eigen stroming. Bij Defensie is op dit moment een zeer kleine groep geestelijk verzorgers met een hbo-opleiding aangesteld. De huidige zendende instanties die bij Defensie vertegenwoordigd zijn en waar een hbo-theoloog kan worden aangenomen als voorganger, zijn de Unie van Baptistengemeenten in Nederland en de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten. Er is nog een zendende instantie met deze 'hbo-norm', namelijk de Alliantie van Baptisten en CAMA Gemeenten (ABC) maar vanuit deze instantie is niemand werkzaam als geestelijk verzorger bij Defensie. Om een duidelijk en grondig beeld te krijgen van de functie van geestelijk verzorger bij Defensie wordt de literatuuranalyse aangevuld met data uit interviews. De data uit de literatuur vormen materiaal dat wordt vergeleken met de uitkomsten van de interviews, zodat op grond van analyse en interpretatie de onderzoeksvragen beantwoord kunnen worden. De vraag is hierbij: gebeurt er in de praktijk ook wat te lezen is in de documenten en de literatuur, of spreken literatuur en de analyse en interpretaties van de interviews elkaar soms ook tegen? Data uit de interviews worden verkregen door middel van een semigestructureerd interview. Bij een semigestructureerd interview liggen de onderwerpen en de belangrijkste vragen vast.⁴ De keuze voor een semigestructureerd interview komt voort uit de wens open vragen voor te leggen aan de respondenten, maar wel thema's ter sprake te brengen die van tevoren vastliggen. In de interviews zullen een aantal thema's ter sprake komen die kunnen worden gekoppeld aan de deelvragen en zo bijdragen aan hun beantwoording. De thema's zijn: werkzaamheden op de basis en op uitzending, de invloed van de context op de werkzaamheden en de verschillen tussen werken in de kerk en bij Defensie. Ook zal er gevraagd worden naar opleiding en werkervaring, en hoe de respondenten de huidige gestelde competenties gegeven door de DGV zien. Herkennen zij deze competenties, en herkennen zij zichzelf hierin? De basis van de gespreksonderwerpen van de interviews komt voort uit de literatuur en de documenten. De interviews worden een op een afgenomen.

De groep respondenten bestaat uit zes geestelijk verzorgers. Vier van hen hebben een zending bij de VPE verkregen en twee bij de Unie. Een van hen was op het moment van interviews afnemen op uitzending en kon niet geïnterviewd worden. Vanwege de complexiteit van deze uitzending was het ook niet mogelijk om via e-mail vragen te stellen. Een andere respondent heeft aangegeven, dat hij niets meer met zijn zendende instantie heeft. Hij is overgestapt naar de PKN⁵, waar hij opnieuw een zending heeft gekregen. Om deze reden werkt hij liever niet mee aan het onderzoek. Er blijven vier respondenten over die zijn geïnterviewd middels een semigestructureerd interview. In tabel 2 zijn de respondenten opgesomd met enige achtergrondinformatie. Hun namen zijn geanonimiseerd. In de tabel staan leeftijd, geslacht en vooropleidingen vermeld, alsmede de datum van benoeming, het aantal jaren dat zij werkzaam zijn bij Defensie als geestelijk verzorger en het aantal uitzendingen dat zij hebben meegemaakt. In de laatste

⁴ Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Goede, M., de, Peters, V., Velden, T., van der. (2013). *Basisboek Kwantitatief Onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Derde druk. Groningen/ Houten: Noordhoff. 150.

⁵ De PKN heeft een wo-eis voor zijn predikanten, deze persoon was al wo opgeleid en kon dus een zending van de PKN krijgen.

kolom staat vermeld welke zending instantie hen een zending heeft gegeven. De aanduiding R1 tot en met R4, te vinden in de eerste kolom, zal in de voetnoten gebruikt worden voor een snelle verwijzing naar de respondenten als er citaten uit de interviews gebruikt zijn. Bij die verwijzing is ook het paginanummer en regelnummer van het getranscribeerde interview te vinden. De getranscribeerde interviews zijn niet in de bijlagen opgenomen in verband met privacy van de respondenten.⁶

Verwijzing:	Naam:	M/V:	Leeftijd:	Start bij Defensie:	Jaren bij Defensie:	Aantal uitzendingen:	Vooropleiding:	Zending:
R1	Jeroen	M	56	1988	29	4	hbo lerarenopleiding	VPE ⁷
R2	Peter	M	55	2002	15	2	wo master theologie	Unie ⁸
R3	Suze	V	35	2013	4	0	wo master psychologie en theologie	VPE
R4	Evert	M	52	2006	11	1	wo master theologie	Unie

tabel 2

De interviews zijn getranscribeerd, gecodeerd en geanalyseerd. Het coderen is gebeurd aan de hand van labels die aan de vraagstelling zijn ontleend: uitspraken over werken in de context van Defensie, over de competenties van een geestelijk verzorger en over de werkzaamheden van een geestelijk verzorger. Na het coderen zijn de data geordend per thema en verwerkt in het onderzoek ter aanvulling van het theoretisch kader. In tabel 3 zijn de stappen weergegeven waarmee de data van de interviews zijn verwerkt en geanalyseerd.

Stap 1	Transcriberen van de interviews
Stap 2	Herlezen van de interviews
Stap 3	Labels ontwikkelen aan de hand van de vraagstelling
Stap 4	Labels toekennen aan uitspraken
Stap 5	Uitspraken per label bij elkaar voegen
Stap 6	Uitspraken per label herlezen
Stap 7	Uitspraken per label analyseren
Stap 8	Samenvatten per label
Stap 9	Conclusies trekken uit de analyses
Stap 10	Interpretatie
Stap 11	Schrijven van de portretten
Stap 12	Verwerken van citaten in de hoofdstukken

tabel 3

Thema's en bronnen

In tabel 4 zijn de deelvragen opgenomen met de bijbehorende thema's. De uitgebreide tabel is te vinden in bijlage 4. Hierin is ook aangegeven welke bronnen ik gebruikt heb voor het beantwoorden van de vragen.

⁶ De getranscribeerde en geanonimiseerde interviews kunnen worden opgevraagd na toestemming van de desbetreffende respondenten.

⁷ Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten.

⁸ Unie van Baptistengemeenten in Nederland.

Deelvraag:	Thema's		
1. Hoe ziet de context van de geestelijk verzorger bij Defensie eruit?	Organisatie-identiteit Organisatie en doelen Overheidsinstelling Pluriformiteit Totale institutie Doelgroep	Werkidentiteit Beroepstandaard Kwaliteitsregister Opleidingseisen Vrijplaats	Persoonlijke identiteit Passie en betrokkenheid Blijven ontwikkelen Van betekenis willen zijn Eigen ideeën over geestelijke verzorging
2. Wat houdt het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie in?	Presentie Lessen Gesprekken Ceremonies SMT-overleg Persoonlijk geloof		
3. Over welke competenties moet een geestelijk verzorger bij Defensie beschikken?	Persoonlijke competentie Educatieve competentie Communicatieve competentie Liturgische competentie Hermeneutische competentie		Pastorale competentie Agogische competentie Competentie samenwerken Competentie professionalisering Creativiteit
4. Welke aanbevelingen kunnen worden gedaan aan de opleiding GPW aan de CHE met betrekking tot het onderwijs- en begeleidingsprogramma, zodat er sprake is van een goede aansluiting op het werkveld van de geestelijk verzorger binnen Defensie?	Aanbevelingen aan de opleiding GPW Aanbevelingen aan de specialisatie 'pastoraat' Aanbevelingen aan de specialisatie 'voorganger'		

tabel 4

1.4 Validiteit en betrouwbaarheid

Validiteit hangt samen met de geldigheid en de zuiverheid van onderzoeksresultaten. 'We moeten er zeker van zijn dat we meten, wat we meten willen'⁹. Een secure manier van werken maakt de resultaten betrouwbaar en valide. Dit onderzoek is een casestudy waarin het gaat om een kleine groep respondenten. Om te zorgen dat het onderzoek zo betrouwbaar mogelijk is, worden de interviews opgenomen van begin tot eind en daarna getranscribeerd en gecodeerd op onderwerp en thema. De interviews en de onderzoeksbevindingen moeten op een juiste manier weergegeven wat zich in de praktijk afspeelt. Een *member check* zal de betrouwbaarheid van de data uit de interviews vergroten. Vijf niet-belanghebbende geestelijk verzorgers bij Defensie zullen de getranscribeerde interviews om die reden doornemen, en beoordelen of de interpretaties recht doen aan het beeld dat wordt geschetst van het werk van de geestelijk verzorger en van de context waarin dat gebeurt.¹⁰

1.5 Projectresultaten

Het resultaat is een document zijn waarin een duidelijk beeld wordt gegeven van het werk, de context waarin dat werk gebeurt en van de competenties van een geestelijk verzorger die werkzaam is bij Defensie. Dit document wordt tevens aangeboden aan het lectoraat *Geloven in Context* van de CHE als aanvulling op het onderzoek over de veranderende context van de hbo-theoloog. Het zal ook worden aangeboden aan de CHE, zodat het inzicht zal verschaffen aan studenten met een vraag over het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie. Er zal ook een exemplaar gaan naar de PGV, de Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging.

⁹ Verhoeven, N. (2011). *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs*. Vierde druk. Den Haag: Boom Lemma. 37.

¹⁰ Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Goede, M., de, Peters, V., Velden, T., van der. (2013). *Basisboek Kwantitatief Onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Derde druk. Groningen/ Houten: Noordhoff. 245.

2. Portretten

Voor dit onderzoek zijn interviews gehouden met vier geestelijk verzorgers die werkzaam zijn bij Defensie. De data uit deze interviews zijn gebruikt om een portret te schetsen van deze vier geestelijk verzorgers, die een eerste aanzet geven tot beantwoording van de deelvragen.

2.1 Inleiding

De geestelijk verzorgers bij Defensie zijn bijzondere mensen met een bijzonder verhaal; mensen die voortdurend de verbinding zoeken van het verhaal van de ander met dat van 'De Ander'. Om deze geestelijk verzorgers bij Defensie een gezicht te geven, volgen vier portretten van de geestelijk verzorgers die voor dit onderzoek geïnterviewd zijn. De portretten geven een beeld van de geestelijk verzorgers en tegelijkertijd van de te onderzoeken thema's. Onderwerpen die ter sprake komen, zijn: de identiteit van de geestelijk verzorger, hoe het is om te werken binnen de context van Defensie, met wat voor de werkzaamheden de geestelijk verzorger te maken krijgt en hoe hij omgaat met het karakter van een '*total institution*'.¹¹

2.2 Jeroen

Jeroen is een enthousiaste man van 56 jaar. Hij is sinds 1988 werkzaam bij Defensie als geestelijk verzorger. Hij vertelt over het leven op de kazerne en op uitzending, over hoe hij met militairen omgaat en over zijn passie voor de mens achter de militair.

Opleiding en werkervaring

Jeroen solliciteerde op 28-jarige leeftijd bij Defensie naar deze functie, na een korte stageperiode bij een geestelijk verzorger binnen Defensie. Hij werkte op dat moment parttime als gemeentewerker en gaf les op een bijbelschool. Met een MO-diploma¹², een zending van de VPE en een certificaat van een bijbelopleiding van het Broederschap van Pinkstergemeenten op zak, werd hij aangenomen als geestelijk verzorger. Zijn ervaring als militair tijdens zijn dienstplicht werkte ook in zijn voordeel. Tijdens zijn loopbaan bij Defensie heeft hij echter niet stilgezeten en allerlei aanvullende cursussen en opleidingen gevolgd. Hij volgde onder meer een masterstudie ethische advisering en een cursus NLP (Neuro Linguïstisch Programmeren). Als er iets is wat Jeroen duidelijk wil maken, is het dat je als geestelijk verzorger nooit klaar bent met leren, en dat je je moet blijven ontwikkelen.

Geestelijk verzorger in uniform

Jeroen is zich erg bewust van zijn bijzondere rol als geestelijk verzorger bij Defensie. Hij voelt zich absoluut geen militair. Als Defensie van hem zou vragen militair te worden om zijn vak te kunnen blijven uitoefenen, zou hij acuut stoppen. Desondanks zorgt hij wel dat hij met de jongens kan meepraten over het militaire leven. Hij benut zijn onafhankelijke positie binnen de organisatie door een vrijplaats te bieden aan militairen. 'En ja, dat uniform, dat werkt alleen maar drempelverlagend voor militairen.' Zegt hij. Hij vindt het belangrijk zich onder te dompelen in de eenheid waarbij hij werkt. 'Maar', zegt Jeroen, 'ik noem mezelf ook geen dominee, dat vind ik een te kerkelijk beeld. Dat ik een 'kerkelijk-vertegenwoordiger' ben komt wel tot uitdrukking in mijn diensten.' Jeroen noemt zichzelf liever geestelijk verzorger. 'Het merendeel van de militairen is niet kerkelijk of gelovig, maar ze weten wel de weg naar me te vinden. Dat heeft met de rol van de geestelijk verzorger te maken: hij gaat over kerkmuren heen en ook over niet-kerkmuren.'

¹¹ 'Total institution', of 'totale institutie' is het begrip dat een deel van het karakter van de context van Defensie omschrijft. Vooral op uitzending is dit karakter sterk aanwezig. Het leven op een compound waar gewerkt, gesport, geslapen, gerecreëerd wordt. Voor verdere informatie zie hoofdstuk 3.1 'karakter van de totale institutie'.

¹² Leraar middelbaar onderwijs, te vergelijken een huidige hbo-lerarenopleiding.

Uitzendingen

Jeroen is vier keer op uitzending geweest. Hij vertelt vol passie over zijn ervaringen en over hoe hij creatief omging met de gegeven omstandigheden. Steeds zocht hij naar kansen en mogelijkheden binnen de context waarin hij verkeerde. Hij organiseerde tripjes en verbond de verhalen uit de oorlog met de verhalen van de militairen. Zijn aanwezigheid tijdens uitzendingen was van wezenlijk belang. Als voorbeeld vertelt hij dat er op een gegeven moment onenigheid was in de groep door een niet-functionerende keukengroep, en hoe hij daarin heeft bemiddeld. Ook herinnert hij zich een situatie met een groep waarbinnen niet goed werd samengewerkt, en waar een groepsgesprek uitkomst bleek te bieden. Het zijn vaak kleine dingen waarin Jeroen een verschil heeft kunnen maken.

Op uitzending steekt hij veel tijd in de diensten, waarin hij het belangrijk vindt met iedereen aansluiting te zoeken. Daarom laat hij de traditionele liturgie af en toe een beetje los. Hij voelt verbondenheid als hij iedereen ziet meezingen met een popsong van U2 en vervolgens iedereen luistert naar een verhaal uit de bijbel. Jeroen toont zijn bewogenheid met de militairen door de manier waarop hij over hen praat. Hij is begaan met de mens achter de militair. Hij vertelt dat wanneer je als militair bij Defensie gerekruteerd bent, je je eigenheid kunt verliezen. Militairen worden zo opgeslokt door de organisatie dat het moreel van de organisatie hun eigen moreel wordt. Wanneer militairen hun eigenheid verliezen, kunnen zij ook hun 'mens-zijn' verliezen. Hier ligt volgens Jeroen een taak voor de geestelijk verzorgers. De geestelijk verzorger bewaakt de eigenheid van de mens. 'En als je dan zo'n tripje met ze hebt gedaan tijdens uitzending', zegt hij, 'dan beseffen ze opeens: O, daarvoor zijn we hier. Dit is er gebeurd. Want vaak weten ze niet eens wat de geschiedenis van een land is en waarom ze ergens naartoe uitgezonden zijn.'

Werkzaamheden

Over een paar jaar gaat Jeroen met functioneel leeftijdsontslag (FLO). Zijn laatste jaren mag hij dienen in het vormingscentrum. Hier geeft hij lessen geestelijke verzorging en ontvangt hij groepen. 'Ontzettend mooi werk om met een groep militairen een traject in te gaan van vorming, of een bijdrage te kunnen leveren aan de voorbereiding van militairen die op uitzending gaan.'

In de tijd dat Jeroen op een kazerne werkte, was hij vooral aanwezig voor gesprekken met individuen of in groepen. Hij was een luisterend oor, aanwezig, een pastor, klaar om verhalen te horen en deze te verbinden met het andere verhaal-het verhaal van God.

Competenties

Als het gaat over competenties begint Jeroen te glimlachen. 'Ja,' zegt hij, 'ik ben niet uit de tijd dat we competentiegericht aan het leren waren.' Desondanks voelt Jeroen zich zeker competent. Hij heeft niet alles op een opleiding geleerd, maar tijdens de eerste jaren van zijn loopbaan heeft hij veel bijgeleerd. 'Als geestelijk verzorger is het belangrijk constant te blijven zorgen voor je eigen ontwikkeling en spiritualiteit. Als je zelf je bron verliest, kun je anderen ook niet voeden.' Om zichzelf te blijven ontwikkelen, gaat Jeroen bijvoorbeeld regelmatig voor in diensten en blijft hij studeren en cursussen volgen. Jeroen is nog lang niet klaar met leren.

2.3 Peter

Peter is 55 jaar. Zijn kantoor op de legerbasis ziet eruit als de spreekkamer van een dominee, met een zitje en aan de muur een wandkleed met een bijbels tafereel. Peter draagt zijn gevechtstenu: een 'vlekkenpak' met stevige bergschoenen eronder.

Opleiding en werkervaring

Peter heeft theologie gestudeerd aan Universiteit Utrecht. Hij studeerde in 1992 af en is daarna als jongerenwerker in het buitenland gaan werken. Na vier jaar kwam Peter met zijn vrouw terug naar Nederland en werd hij beroepen als gemeentepredikant in een baptistengemeente. Zijn beroepbaarstelling¹³ had hij nog niet gehaald, omdat hij nog een aantal vakken moest volgen aan het

¹³ Een teken van bekwaamheid, en beschikbaarheid vanuit de Unie, zodat een voorganger beroepen kan worden als voorganger.

seminarium, maar de gemeente wilde hier niet op wachten omdat ze Peter graag als voorganger wilde hebben. Uiteindelijk heeft Peter zijn vakken afgerond en heeft hij zijn beroepbaarstelling alsnog gekregen bij de Unie van Baptistengemeenten in Nederland. Na zeven jaar gewerkt te hebben als gemeentepredikant waagde hij de overstap naar Defensie. Hij werd in 2002 aangenomen en werkt hier nu met veel plezier. Peter wil nooit meer iets anders doen.

Geestelijk verzorger in uniform

Is hij militair of dominee? Of iets ertussenin? Peter zegt dat hij echt geen militair is, maar zich ook niet echt een dominee voelt. 'Maar ik ben het wel', zegt hij vervolgens. Aan de ene kant voelt hij zich helemaal thuis binnen de organisatie van Defensie, aan de andere kant staat hij aan de zijlijn. Hij is geen militair, maar hij spreekt wel de taal en draagt het uniform. Hij zegt wel een 'groene ziel' te hebben. Peter houdt van dit vak. In het gesprek noemt hij de term 'grensganger'. Een grensganger staat tussen kerk en Defensie, maar gaat ook over lands- en comfortgrenzen. Op alle niveaus noemt Peter zichzelf een grensganger. Het is duidelijk dat hij zich als een vis in het water voelt in deze context en zijn positie kent binnen deze organisatie. Die bijzondere vrijplaatsfunctie is aan hem wel besteed.

Uitzendingen

Peter is een aantal keer op uitzending geweest. Als er een ding is dat hij duidelijk wil maken aan de militairen, is het dat uitzending niet normaal is: 'Uitzending is niet normaal, het is allemaal abnormaal, dat hou ik militairen voor, dat hou ik mezelf voor, ga er niet aan wennen.'

Op uitzending probeert hij zo veel mogelijk te doen voor de militairen, onder meer in de bezinningen en tijdens persoonlijke contacten. Hij laat ze dingen van een andere kant zien 'en uiteindelijk ga je zelf ook weleens onderuit en dat is ook prachtig,' zo zegt hij, 'want dan zien ze dat jij ook gewoon maar een mens bent.' Als Peter het heeft over de militairen, en dan vooral tijdens uitzending, kan hij niet echt zeggen dat hij ze ziet als zijn gemeente. Op die vraag zegt hij heel nadrukkelijk 'nee'. Er is zo'n groot verschil tussen het werk als geestelijk verzorger bij Defensie en het werk als gemeentepredikant, dat hij het onvergelykbare grootheden vindt. 'Zoals een gemeente, zeker zoals de baptisten dat kennen, als kleine gemeenschap heel bewust met elkaar op weg is, is er heel veel verantwoordelijkheid onder elkaar. Dat is er bij defensie allemaal niet, maar het is er ook allemaal wel, maar als militair.' Peter kent geen andere organisatie waar zoveel zorg voor elkaar is, als bij de militairen. De zorg die militairen voor elkaar hebben, heeft alles te maken met hun gezamenlijke taak en de druk waar zij mee te maken hebben, vooral als ze op uitzending zijn. 'Tijdens oefeningen speelt dat al duidelijk, maar op uitzending staan militairen onder hele grote druk, en dat vertaalt zich naar hele grote zorg voor elkaar. Voor een gedeelte zit dat in de manier van opereren, in het buddy systeem, in het er voor elkaar zijn en in het elkaar opvangen, en het in elkaar willen vertrouwen, en ook moeten vertrouwen. Het vertrouwen zit heel diep en heel hoog in de organisatie.' Peter vertelt dat Defensie een hele gesloten wereld is, 'maar, tegelijkertijd, als je eenmaal binnen bent dan maak je daar deel van uit.' Dat vindt hij heel mooi, want vervolgens kan hij heel makkelijk aansluiten met zijn bezinning, preek of overdenking. 'Dat is het mooie van uitzending,' zegt hij, 'daar liggen de thema's voor het oprapen.'

Tijdens een van zijn uitzendingen zaten ze op een kleine compound van 400 bij 400 meter. Peter vertelt dat dat wel heftig was, maar daardoor ontstond een gemeenschapszin. Hij is ervan overtuigd dat er een soort van algemeen gemeenschappelijke deler is bij militairen, een eigenschap waardoor je een uitzending volhoudt. 'Je bent niet zomaar militair,' voegt hij eraan toe., 'je hebt een bepaalde gekkigheid nodig.' Ter voorbereiding op een uitzending zegt hij tegen zichzelf en de groep, dat je in een uitzendgebied onder een vergrootglas leeft. Kleine ergernissen worden grote ergernissen, kleine tegenslagen worden grote tegenslagen, 'één voordeel,' zegt Peter met een grijns op zijn gezicht, 'de leuke dingen worden ook uitvergroot.'

Werkzaamheden

De dagen op de kasernen begint Peter met een rondje wandelen over de basis. Hij maakt hier en daar een praatje. Het kan ook zijn dat hij specifiek iemand opzoekt, omdat hij de indruk heeft dat hij diegene even moet spreken, of dat iemand hem opzoekt. Zo is hij present op de basis. Hij wordt gezien en daarom komen militairen makkelijk naar hem toe, spreken hem makkelijk aan, of maken een afspraak met hem. Peter zegt, 'ik laat me zien, ik leg contact zodat er een band ontstaat, tegen de tijd dat er echt wat speelt

dan weten ze me wel te vinden.’ Dit vindt hij het mooiste van zijn vak. Hij verontschuldigt zich en zegt dat hij de competentie die daar volgens de papieren bij hoort even niet kan benoemen.

Peter heeft het wel aardig druk met al zijn bezigheden. Deze omvatten onder andere: gesprekken voeren, present-zijn, het bijwonen van het SMT¹⁴ overleg, het begeleiden van nieuwe collega’s, het ondersteunen van collega’s op uitzending en hun thuisfront en ‘GV-momenten’ met eenheden ter voorbereiding op oefeningen en uitzendingen. Daarnaast doet hij ook nog het een en ander op internationaal gebied. Hij geeft de indruk dat je als geestelijk verzorger zelf bepaalt hoe druk je het kan hebben en waar je je agenda mee vult.

Competenties

Als het gaat om competenties, of competent zijn, dan kan Peter de competenties niet zo één, twee, drie opsommen, maar competent is hij zeker. Door de opleidingen, cursussen en de jaren ervaring in het werkveld, het jeugdwerk, de kerk en bij Defensie, is hij zeker competent.

2.4 Suze

In de hal van het gebouw op de kazerne waar Suze haar kantoor heeft, is een soort ‘stilteruimte’ ingericht; een tafel met een kaars een bijbel en een beeldje. Het is overduidelijk dat dit de ruimte van een protestantse geestelijke verzorger is. Ook haar kantoor lijkt veel op dat van een dominee.

Opleiding en werkervaring

Suze is 35 jaar en vier jaar werkzaam als geestelijk verzorger bij Defensie. Suze heeft eerst een universitaire studie psychologie gedaan en daarna een aantal jaren gewerkt als psychologe. Op een gegeven moment kon ze een studiebeurs krijgen om theologie aan de Katholieke Universiteit Brabant te studeren. Ondanks dat Suze niet katholiek is, kreeg ze de beurs en heeft ze een jaar theologie gestudeerd. In dat jaar is ze erg enthousiast geworden voor theologie. Na een pre-master theologie kon ze de master geestelijke verzorging doen aan Universiteit Utrecht. Tijdens de master heeft ze stagegelopen in een ziekenhuis. Suze kreeg de smaak te pakken en wilde graag aan het werk als geestelijk verzorger.

Via-via kwam ze meer te weten over het werk bij Defensie. Uiteindelijk heeft ze gesolliciteerd en is ze aangenomen. De zending vanuit de VPE, die nodig was voor haar aanname bij Defensie, is haar toegezonden zonder daar iets concreets voor te hoeven doen. ‘Nou ja,’ zegt ze, ‘ik deed muziekcoördinatie, zangleiding, ik ging voor in diensten en deed het pastoraat... ik was wel gepokt en gemazeld in de Pinkstergemeente.’ Hieruit wordt weer duidelijk dat er voor de functie ‘geestelijk verzorger bij Defensie’ geen vaste opleidingsroute bestaat.

Geestelijk verzorger in uniform

Suze is de enige geestelijk verzorger op deze kazerne en heeft haar plek hier wel verworven. Ze heeft gezorgd dat ze uitbreiding van uren heeft gekregen voor haar lessen geestelijke verzorging en ze zorgt dat ze zichtbaar is op de momenten dat het nodig is. Haar werk eist creativiteit, bijvoorbeeld wanneer ze om moet gaan met een commandant, die niet anti maar zeker niet pro geestelijke verzorging is.

Uitzendingen

Suze is (nog) niet op uitzending geweest, maar heeft wel een heftige vuurdoop gehad. Na een calamiteit werden slachtoffers geïdentificeerd op de kazerne waar zij gestationeerd was. Vanuit de PGV kreeg ze de opdracht daar als geestelijk verzorger aanwezig te zijn voor het identificatieteam. Als geestelijk verzorger krijg je geen draaiboek voor heftige gebeurtenissen als deze. Suze heeft zelf haar plaats gevonden en gezorgd dat ze dáár was waar nodig. Suze vertelt dat dit een heftige tijd was, maar dat ze ook echt

¹⁴ Overleg met het hele Sociaal Medisch Team, psycholoog, bedrijfsmaatschappelijk werker, arts, personeelsfunctionaris en geestelijk verzorger, waarin advies gegeven wordt aan commandanten over militairen die bijvoorbeeld langdurig ziek zijn of om wat voor reden dan ook hun werk niet kunnen uitvoeren.

mensen heeft kunnen bijstaan en een aantal herdenkingsdiensten mocht organiseren voor nabestaanden, waaronder een voor een militair die zijn broer verloren heeft tijdens de calamiteit. Ze was op de juiste plek, op het juiste moment. Ze zegt: 'Het was dan misschien geen uitzending, maar het had wel het karakter van een uitzending.' Suze vult aan: 'het was rennen, vliegen, springen en weer doorgaan, in die zin is het geen uitzending, maar het heeft wel hetzelfde effect, je bent continu in 'the run'.'

Suze vertelt hoe ze omging met deze heftige taak, terwijl ze nog maar net in functie was. Ze vertelt over het moment dat ze erg geraakt was. Ze is toen maar gewoon gaan bidden en heeft tegen God gezegd: 'Ja, hier ben ik.' Dit heeft haar gesterkt. In die tijd zijn er heel veel mooie dingen gebeurd, waarvan ze later denkt, 'dat had ik niet zo kunnen plannen.'

Werkzaamheden

Suze's werkzaamheden op de kazerne bestaan onder andere uit het geven van lessen geestelijke verzorging. Ook hierin is ze creatief; er was geen lesmateriaal aanwezig toen ze drie jaar geleden op deze kazerne begon. Zelf heeft ze het lesprogramma ontwikkeld. In vier 'GV-momenten' ontvangt ze eenheden die tijdelijk voor opleiding naar de basis komen. Tijdens de vier momenten praat ze met hen over rouw, ethiek en het werk van de geestelijke verzorging. Dit gebeurt op een ongedwongen en ontspannen manier. Er is geen klassikale setting, maar een kringgesprek. Ze gaat mee met de oefeningen en ook hier heeft ze met de eenheid een 'GV-moment', waarin ze vaak een dienst houdt. Deze dienst tijdens de oefening is, in tegenstelling tot de diensten op uitzendingen, verplicht voor de militairen. Suze gaat creatief met deze dienst om, zodat ze de groep weet te boeien.

Competenties

Suze zorgt dat ze spiritueel gevoed en gezond blijft door te zingen, naar muziek te luisteren en veel te bidden. Dat is haar bron waarmee ze haar eigen spiritualiteit voedt. Daarnaast gaat ze graag naar de kerk en gaat ze regelmatig voor in diensten. Suze blijft ook in ontwikkeling als het gaat om haar professionaliteit. Zo heeft ze kortgeleden de opleiding klinisch pastoraat afgerond. Blijven leren en groeien is belangrijk in deze functie. Zo blijft ze werken aan competenties en kan ze oprecht zeggen dat ze competent is.

2.5 Evert

Evert is gestationeerd op een kazerne in het buitenland. Hij is 52 jaar en werkzaam bij Defensie als geestelijk verzorger sinds 2006.

Opleiding en werkervaring

Evert heeft zijn propedeuse theologie gehaald in Apeldoorn en is daarna naar Utrecht verhuisd, waar hij verder studeerde aan Universiteit Utrecht. Daar is hij lid geworden van een baptistengemeente en hij heeft zich daar laten dopen. Na het afronden van zijn studie theologie heeft hij de predikantsopleiding aan het baptisten seminarium gevolgd. Evert werd beroepen als gemeentevoorganger en heeft dit werk ruim dertien jaar gedaan. Uiteindelijk was hij toe aan een nieuwe uitdaging; hij was uitgekeken op het gemeenteopbouwwerk. 'Het stof van de ramen blazen en de deuren opengooien, band er in om de jeugd te trekken,' dat stokje ging hij aan een ander overdragen.

Geestelijk verzorger in uniform

Omdat Evert op een internationale basis werkt, noemt hij zichzelf vaak 'chaplain'¹⁵. Voor de Nederlanders die daar werken is hij 'de dominee'. In Nederland stelt hij zich ook voor als dominee. 'Ik ben geen militair', voegt hij er dan stellig aan toe.

¹⁵ Internationale term voor geestelijk verzorger.

Uitzendingen

Evert is één keer op uitzending geweest. Hij vertelt hoe hij zich staande hield op de basis tijdens de uitzending: 'Je moet je in de 'total institution' storten. Als geestelijk verzorger heb je het voordeel dat je vaak een kamer alleen hebt, of deelt met één ander. Dat geeft iets meer privacy. De militairen slapen vaak met zijn vieren in een zeecontainer.' Evert zegt, dat je vooral goed voor jezelf moet zorgen tijdens een uitzending. 'Gezonde zelfzorg, bidden, lezen, brieven schrijven naar huis, muziek luisteren, mediteren en als het kan af en toe mee naar buiten.' Hiermee bedoelt hij buiten het kamp, want dit doorbreekt het totale institutie-gevoel. Wat Evert ook benadrukt, is het belang van een maatje. 'Iemand met wie je het kan vinden, waar je je hart kan luchten of waarmee je gewoon een bakkie kan doen, even gewoon 'zijn'.' Hij probeert tijdens uitzending 'kleine uitstapjes' te maken naar een andere wereld door middel van kunst. Bijvoorbeeld met een afbeelding van een schilderij van Rembrandt, 'De Schreeuw' van Munch of 'De Kus' van Klimt op de voorkant van de liturgie. 'Mooie kleurige beelden die laten zien dat er nog een andere wereld is dan die zandbak waar we dan in zitten.' De afbeelding verbindt hij met een verhaal die hij laat terugkomen in de dienst.

Evert zegt: 'Ik zie de militairen niet als gemeente, maar ze zijn wel mijn schaaapjes.' Voorheen noemde hij de diensten altijd kerkdiensten 'maar,' voegt hij eraan toe, 'als ik nog eens op uitzending zou gaan, zou ik het anders doen.' Hij weet niet of hij het dan ook mijmermomenten of bezinningen gaat noemen, 'maar ik ben er wel wat vrijer in gaan denken door de jaren heen. De structuur van de liturgie een beetje loslaten en wat meer participatie van de militairen vragen.'

Werkzaamheden

Evert heeft een internationale plaatsing. Op de basis waar hij werkt als geestelijk verzorger werken officieren die internationale ervaring moeten opdoen. 'Heel ander werk en volk dan op een basis in Nederland', vertelt hij. De militairen waar Evert voornamelijk mee werkt zijn van zijn eigen leeftijd. De lichamelijke ongemakken die de militairen ervaren, ervaart hij zelf ook. Dit werkt drempelverlagend. Het bevestigt dat hij als geestelijk verzorger hard nodig is op de basis. Hij vertelt dat er tijdens een uitzending in de eerste drie maanden twintig verlof verzoeken werden gedaan. Het betrof allemaal sterfgevallen van ouders van officieren. 'Dat heb je als je de vijftig passeert, dan komen je ouders te overlijden. Dat zijn onder andere dingen waar we hier over praten.'

Op dit moment is Evert bezig met het organiseren van een reis naar Auschwitz. Een gewilde reis waar zoveel animo voor is, dat hij een tweede moet organiseren. Ook heeft Evert het druk met alle feestdagen. De basis is op deze dagen gesloten, maar er zijn allerlei evenementen waar hij zijn gezicht moet laten zien. Hij zegt: 'ik ben op veel van dat soort dingen aanwezig, want ik wil ook weleens wat regelen en dan heb je soms weleens medewerking van mensen nodig. Dus ik moet netwerken. Als ik daar nooit zou komen, dan graaf ik m'n eigen graf.' Ook komt hij op zulke dagen mensen tegen die normaal gesproken verstopt zitten in kantoren achter computers. Dit geeft hem de gelegenheid om deze mensen aan te spreken.

Competenties

Door zijn opleiding en jaren van ervaring heeft Evert zeker de benodigde competenties verworven. 'Er zijn veel dingen die je kunt leren op de opleiding en tijdens het werk als jeugdwerker, docent of voorganger. De ervaringen die je meeneemt, maken je competent, maar je moet wel blijven bijscholen', zegt hij. Zo heeft Evert zijn opleiding tot supervisor/coach kortgeleden afgerond.

2.6 Samenvatting

Alle vier de respondenten hebben eigen verhalen en ervaringen. Evert laat iets van het vak zien door zijn rol op een internationale kazerne in het buitenland en Suze met haar verantwoordelijkheden voor, onder andere, de lessen die zij verzorgt. Jeroen heeft veel ervaringen gedeeld over zijn uitzendingen en Peter benadrukt de waarde van zijn duidelijke aanwezigheid op de kazerne. Deze vier respondenten laten een zeer veelzijdig beeld zien van het werk van de geestelijk verzorger. Tegelijkertijd komen bij alle vier de respondenten dezelfde thema's naar voren. Wat er bij alle vier uitspringt is dat ze géén militair zijn, ze zich

ook niet zo voelen en dat de geestelijke zorg die zij bieden er voor iedereen is. De geestelijke zorg gaat over kerk- en andere muren heen. Ze zijn zich bewust van de speciale rol die zij vervullen bij Defensie. 'Burger in uniform' staat bijna op hun voorhoofd geschreven. Soms moeten ze vechten voor hun positie in de organisatie, maar soms ook niet.

In de portretten komen thema's aan de orde die terugkomen in het onderzoek en vormen een eerste stap naar de beantwoording van de onderzoeksvragen. De portretten geven een goede impressie van het werk als geestelijk verzorger bij Defensie. In de volgende hoofdstukken wordt hier verder op ingegaan en zal een verbinding worden gemaakt met het theoretisch kader.

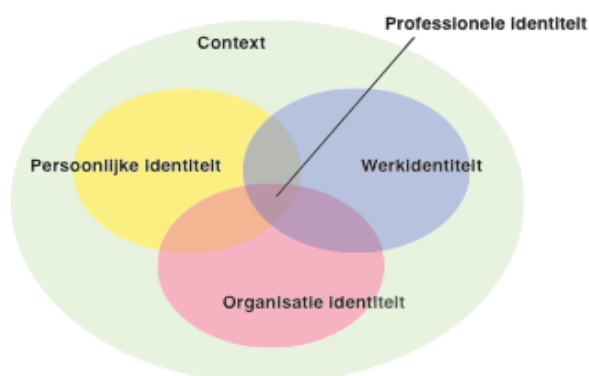
Het onderwerp competenties is minimaal aan bod gekomen. De respondenten hadden weinig te melden over dit thema. Een van hen heeft in de opleiding te maken gehad met competentiegericht leren, de rest niet. Toch kunnen ze alle vier de competenties van de DGV herkennen en beamen dat deze competenties belangrijk zijn/ dat zij over deze competenties beschikken. Uiteindelijk komt het erop neer, dat je je draai vindt in de context en dat je je deze eigen maakt. Het is belangrijk dat de geestelijk verzorger zijn spirituele leven blijft voeden. Voor deze voeding is de geestelijk verzorger zelf verantwoordelijk. Alle vier de respondenten benoemde deze competentie.

3. De context van Defensie

Nu de thema's zijn ingeleid door de portretten kunnen de deelvragen aan bod komen. Citaten uit de interviews zullen de onderwerpen versterken.

3.1 Inleiding

Ik geef in dit hoofdstuk inzicht in de context van Defensie. Voor het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie is kennis van de context van belang. Deze context wordt in dit hoofdstuk in beeld gebracht en er wordt antwoord gegeven op de eerste deelvraag: 'hoe ziet de context van de geestelijk verzorger bij Defensie er uit?' Deze context wordt bekeken vanuit de twee invalshoeken van het APS model¹⁶, namelijk *Werkidentiteit* en *Organisatie identiteit*. De *Professionele identiteit* wordt gevormd en ontwikkeld in een voortdurend dialogisch proces met drie 'identiteiten'. De beschrijving van een professionele identiteit is in werkelijkheid een complexe structuur van betekenisverlening, waarmee de professional zijn motivatie en competenties verbindt met beroepsrollen in een specifieke context.¹⁷ In de afbeelding is inzichtelijk gemaakt hoe de identiteiten zich tot elkaar verhouden in het APS model.

¹⁶ APS, onderwijsinstituut dat onderzoek gedaan heeft naar de versterking van beroepsidentiteit daarvoor is dit model ontworpen.

¹⁷ Erwich, R. (2014). *Beroepstrots! De hbo-theoloog als zelfbewuste en adaptieve beroepsgelovige*. Lectorale rede, Geloven in context. Ede: CHE. 11-13.

In tabel 5 is beknopt weergegeven wat de verschillen zijn tussen de context van Defensie en de kerkelijke gemeente wat betreft werk- en organisatie identiteit. De werk-, organisatie en persoonlijke identiteit van de geestelijk verzorger bij Defensie worden in dit hoofdstuk uitgelicht.

	Geestelijk verzorger bij Defensie	Gemeentepredikant
Organisatie identiteit	- Organisatie: Defensie - Geestelijk verzorger heeft andere doelen dan de organisatie - Organisatie is een overheidsinstelling - In de organisatie is sprake van een pluriformiteit aan levensbeschouwingen - Karakter van een totale institutie - Doelgroep is het hele militaire orgaan	- Organisatie: Kerk - Gemeentepredikant heeft dezelfde doelen als de organisatie - Organisatie is een kerkelijke organisatie - In de organisatie heeft iedereen vrijwel dezelfde levensbeschouwing - Open karakter zonder autoriteit - Doelgroep is de gemeente
Werkidentiteit	- Beroepsstandaard gegeven door kerkelijke stroming van zending instantie - Kwaliteit register via SKGV - Opleidingseisen zijn gegeven door de PGV en zending instantie - Bieden van een vrijplaats - Ambtsgeheim	- Beroepsstandaard gegeven door predikanten opleiding en kerkelijke stroming - Eisen worden gegeven door een gemeente en de landelijke organisatie van de kerkelijke stroming - Ambtsgeheim
Persoonlijke identiteit	- Passie en betrokkenheid voor de militairen - Blijven ontwikkelen - Van betekenis willen zijn - Eigen ideeën over geestelijke verzorging	- Passie en betrokkenheid voor de gemeenteleden - Blijven ontwikkelen - Van betekenis willen zijn - Eigen ideeën over predikantschap

tabel 5

3.1 Organisatie identiteit

Het begrip organisatie identiteit gaat over de visie, missie en ambitie van de organisatie van de werknemer, betreffende arbeidsvoorwaarden, kwaliteitsstandaarden, werkstructuur en imago.

Organisatie en doelen

De militaire context is anders dan de kerkelijke context. De visie en missie van Defensie is: 'Militairen werken dagelijks aan vrede, vrijheid en veiligheid in Nederland en daarbuiten. De militairen dragen daarmee bij aan de stabiliteit en veiligheid in de wereld. Defensie heeft drie hoofdtaken. Dit zijn: beschermen van het eigen grondgebied en dat van bondgenoten; bevorderen van de (internationale) rechtsorde en stabiliteit; leveren van bijstand bij rampen en crises.'¹⁸

Het overstijgende doel van Defensie is werken aan vrede, vrijheid en veiligheid. Alle medewerkers binnen de organisatie van Defensie (bijv. commandant, kapitein, majoor, etc.) werken mee aan deze doelen. Ook bedrijfsmaatschappelijk werkers, verpleegkundigen en artsen in dienst van Defensie werken mee deze doelen te realiseren. Op de kazerne werken militairen binnen hun eigen eenheid. Elke eenheid heeft zijn eigen doel, programma en werkzaamheden. Het overstijgende doel is echter voor iedereen gelijk. Echter, de geestelijk verzorger heeft een ander doel in de organisatie. Daardoor heeft hij binnen de organisatie van Defensie een speciale plaats. Hij heeft een burgerfunctie en is niet gemilitariseerd. Dit maakt zijn functie bijzonder. Hierdoor kan hij zijn ambtsgeheim houden en een vrijplaats creëren. Wel draagt hij een uniform en heeft hij binnen Defensie een opleiding gevolgd waardoor hij zich goed kan inleven in de militair en de organisatie.

¹⁸ <https://www.defensie.nl/overdefensie/inhoud/wat-doet-defensie> (geraadpleegd op 20-07-2016).

“Je schuurt tegen dat militaire bedrijf aan, het heeft alles te maken met hoe je in je rol en functie staat, je kan niet te veel afstand nemen of te veel in de dominee-rol blijven, je zit wel binnen dit bedrijf, en je loopt jezelf in de weg als je die afstand neemt. Militairen proeven dat en nemen ze afstand. Zeker de jongens die veel voor dit vak doen, die zeggen: “ja, wat moet ik met die GV’er, die staat half buiten de poort.” Ik vind dat militairen geweldig veel geven waar ze in gesteund en begeleid dienen te worden en dat doe ik vanuit mijn vak met heel veel voldoening.”

Peter¹⁹

Er kan gesteld worden, dat een geestelijk verzorger bij Defensie geen directe bijdrage levert aan het bereiken van de doelstellingen van de organisatie. Dit in tegenstelling tot de kerkelijke gemeente, welke een groot collectief doel nastreeft. De visie en missie van de meeste gemeentes zijn gericht op opbouw van persoonlijk geloof en de verkondiging van het evangelie. De voorganger heeft ditzelfde doel. Hij staat achter de visie en missie van de organisatie (de gemeente) die hij dient en werkt mee haar doelen te bereiken.²⁰ Voorgangers die werkzaam zijn in een gemeente maken deel uit van de geloofsgemeenschap. Zij zijn een dienaar van het goddelijke Woord en tegelijkertijd gemeentelid met een speciale opdracht. Het onderscheid tussen voorganger en gemeenteleden is een functioneel onderscheid en geen principieel onderscheid.²¹ Omdat het onderscheid tussen militair en geestelijk verzorger bij Defensie zowel functioneel is als principieel, is de functie van de geestelijk verzorger ook verschillend ten opzichte van een geestelijk verzorger bij een kerkelijke gemeente. De geestelijk verzorger is in een bepaald opzicht wel ‘één van hen’, maar tegelijkertijd ook niet. Het takenpakket van een militair is anders dan dat van de geestelijk verzorger. Geestelijk verzorgers vallen onder de non-combattanten.²² Ze dragen het rangonderscheidingstekens van een officier en die van het ambt: een kruisje. Dit kruisje is het uiterlijke verschil tussen de geestelijke verzorger en de andere militairen. In de gedragscode van de DGV staat dat de geestelijk verzorger zich in het openbaar moet gedragen zoals van een officier verwacht mag worden. Ook in het buitenland bepaalt het gedrag van de geestelijk verzorger mede het imago van de Nederlandse krijgsmacht.²³

Overheidsinstelling

Door de bijzondere verhouding tussen kerk en staat heeft de staat geen zeggenschap over de kerk of andersom. Kerk en staat zijn gescheiden. Toch moet er bij overheidsinstanties ruimte geboden worden aan geestelijke zorg. Er moet ruimte zijn voor het belijden van een geloof, wanneer betrokkenen binnen de organisatie niet in staat zijn om dit onder normale omstandigheden te doen, zoals bijvoorbeeld in het geval van opsluiting bij Justitie of bij een uitzending bij Defensie. De staat is volgens de Nederlandse grondwet artikel 6 verplicht de ruimte en mogelijkheid te bieden aan iedereen om zijn of haar geloof te belijden: 'Ieder heeft het recht zijn godsdienst of levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.'²⁴ De staat moet ruimte en mogelijkheid bieden voor het belijden van het geloof aan haar werknemers en andere betrokkenen in de organisatie, maar heeft geen inspraak over de inhoud hiervan. Als het gaat om het belijden van het protestants christelijk geloof hebben de protestants christelijke kerken in Nederland hier de verantwoordelijkheid voor gekregen. De kerken die aangesloten zijn bij het *contact in overheidszaken - militairen* (CIO-M) zijn de leverancier van protestant christelijke geestelijk verzorgers aan Defensie. Deze geestelijk verzorgers moeten binnen hun eigen denominatie een kerkelijke route of opleiding gevolgd hebben en een kerkelijke zending hebben ontvangen, voordat ze kunnen solliciteren naar de functie van geestelijk verzorger bij de PGM bij Defensie.

¹⁹ Interview, 10 juni 2016 (R2 p4 r34).

²⁰ Schenderling, J. (2008.) *Beroepsethiek voor pastores*. Budel: Damon. 50-53.

²¹ *Ibid.* 38, 39, 41.

²² Alle personen die niet bij gevechtshandelingen zijn betrokken, terwijl hun staat wel in oorlog verkeert.

²³ Commando Diensten Centra, Ministerie van Defensie, Werkgroep Gedragscode. *Gedragscode voor geestelijke verzorgers in de Krijgsmacht*. Tweede druk, April 2014. 15.

²⁴ <http://wetten.overheid.nl/BWBR0001840/2008-07-15> (geraadpleegd op 20-05-2016).

“Eigenlijk is je plek als geestelijk verzorger niet zoveel anders dan in het ‘gewone’ gemeentepastoraat. Ook daar word jij als deskundige op het gebied van omgaan met de dood gezien. Ook daar heb je van die heilige momenten: kostbaar en teer. Het komt er ook dan op aan zorgvuldig je woorden te kiezen of misschien nog beter: nog even niets te zeggen, maar de pijn en het verdriet mee te maken, te voelen, zelf ook te ondergaan.”

Albert van der Velden²⁵

Protestantse geestelijk verzorgers bekleden een kerkelijk, geestelijk ambt en zijn als zodanig werkzaam als geestelijk verzorger bij Defensie. Ze zijn verbonden aan en gezonden door de kerken. Tegelijkertijd zijn ze als ambtenaar aangesteld door de overheid. Geestelijk verzorgers bij Defensie bevinden zich op de grens van kerk en staat en belichamen zo de bijzondere verhouding tussen beiden. Het hart van die verhouding bestaat eruit dat de verantwoordelijkheden van kerk en staat zich niet tot elkaar laten herleiden. Daarom hebben geestelijk verzorgers een bijzondere positie. Ze verbinden zich vanuit een kerkelijk perspectief met de militaire gemeenschap; zo belichamen ze als het ware de verbinding tussen kerk en samenleving.²⁶

“Toen ik veertien jaar geleden in het diepe sprong en dominee bij de marine werd, gaf een personeelsofficier mij een goede raad mee: “Jullie staan aan de zijlijn, de kunst is om in het veld te komen.” Zijn beeldspraak was die van een sportveld. Als dominee in een gemeente sta je in het middelpunt, als geestelijk verzorger in een grote organisatie moet je je plek veroveren.”

Fred Omvlee²⁷

Pluriformiteit aan levensbeschouwingen

Geestelijk verzorgers, pastores en voorgangers in iedere context hebben te maken met verwachtingspatronen. Deze verwachtingspatronen bepalen vaak het werk en de opstelling van de geestelijk verzorger. De werkomgeving van de geestelijk verzorger bij Defensie en die van de voorganger in een gemeente zijn verschillend, waardoor ook de verwachtingspatronen verschillen. In een kerk hebben gemeenteleden andere verwachtingen van een voorganger, dan militairen bij Defensie van een geestelijk verzorger. De geestelijk verzorger moet rekening houden met deze verwachtingen en hier adequaat op inspringen.²⁸ Zo moet een geestelijk verzorger bij Defensie rekening houden met het feit dat er anders- of niet-gelovigen aanspraak kunnen maken op zijn hulp. De geestelijk verzorger representeert het geloof, een geheim, het ‘iets’, God of ‘een god’. In de missie en visie van de DGV is te lezen dat de geestelijk verzorger er voor iedereen moet zijn, voor alle militairen die dat nodig hebben.

“Als geestelijk verzorger is het unieke en specifieke van jouw inbreng vooral gelegen in je rol als vertrouwenspersoon voor iedereen, ongeacht geloof, militaire rang, nationaliteit, culturele achtergrond, ras of wat dan ook. Mensen kunnen bij de geestelijk verzorger hun verhaal kwijt in het vertrouwen dat het daar ook veilig is!”

Jaap Knoop²⁹

In 1988 is er een eindrapport verschenen van de ‘Commissie van advies inzake de criteria voor steunverleningen aan kerkgenootschappen en andere genootschappen op geestelijke grondslag’. Hirsch Ballin geeft hierin twee argumenten voor geestelijke verzorging bij Defensie. In de eerste plaats maakt

²⁵ Jaarschrift 2016 Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging bij de Krijgsmacht. Mensen helpen mens te blijven, Heilige momenten. 42.

²⁶ Ibid. 50-51.

²⁷ Ibid. 19.

²⁸ Schenderling, J. (2008). *Beroepsethiek voor pastores*. Budel: Damon. 53-60.

²⁹ Jaarschrift 2016 Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging bij de Krijgsmacht. Mensen helpen mens te blijven, Heilige momenten. 44.

geestelijke verzorging het mogelijk dat militairen ook onder operationele omstandigheden hun geloof kunnen beleven en belijden en hun kerkelijke plichten kunnen blijven vervullen. Ten tweede is geestelijke verzorging wenselijk, omdat alle militairen in omstandigheden worden gebracht die belangrijke religieuze, levensbeschouwelijke en ethische vragen oproepen.³⁰ Uit het rapport komt duidelijk naar voren, dat er aan de ene kant zorg moet zijn voor kerkelijke militairen die tijdens werkzaamheden niet in hun eigen kerkelijke context aan kerkelijke activiteiten deel kunnen nemen en dat er aan de andere kant geestelijke zorg aan alle militairen geboden moet worden.

Karakter van de totale institutie

De militaire context is dynamisch en wordt gekenmerkt door veel veranderingen en wisselingen van omstandigheden, inzichten en personen.³¹ Defensie kan een bijzonder effect hebben op mensen. De militaire context kan soms het karakter hebben van een 'total institution' zoals is beschreven door socioloog Erving Goffman.³² Het centrale kenmerk van een 'total institution' of totale institutie, is dat de grenzen van levenssferen zijn opgeheven. Alle aspecten van het leven gebeuren op dezelfde plaats. Het grootste deel van de dagelijkse activiteiten wordt uitgevoerd in gezelschap van een groot aantal anderen, die gelijk worden behandeld en dezelfde dingen samen moeten doen. De dagelijkse activiteiten zijn strak geschematiseerd, waarbij de ene activiteit op een vastgesteld tijdstip overgaat in de volgende.³³ Totale instituties zijn instellingen met respectabele taken en doelstellingen zoals zorgverlening en veiligheid. Hieronder valt ook de context van Defensie. Deze instituties zijn op een bepaalde manier geïsoleerd van de rest van de samenleving. Binnen deze wereld zijn de grenzen tussen werk en rust vaag. Vooral op uitzending is totale institutie het geval. Op de compound moet worden gewerkt, gerust, gerecreëerd, gesport, etc.

“Op zondagmorgen halftien. In de buitenbar, dat is een begrip in Gao (Mali). Aan de ene kant van de bar zette ik dan een tafeltje met wat kaarsjes en een kring van stoelen neer, aan de andere kant van de bar zaten collega's koffie te drinken en hun krantje te lezen. Het 'openbare' leven ging aan de rand van die mijmermomenten gewoon door.”

Jaap Knoop³⁴

In een totale institutie is alles geregeld volgens vaste en strakke patronen. Hierdoor komt de menselijke vrijheid en autonomie onder druk te staan. In een totale institutie levert de geestelijke verzorging een belangrijke bijdrage aan goede personeelszorg. Door de thema's als vrijheid, autonomie en menselijke waardigheid te benadrukken, kan de geestelijke zorg zich bevinden op het levensbeschouwelijke en morele terrein en daarmee in de spirituele sfeer.³⁵ Het totale karakter van de organisatie heeft niet alleen een fysieke weerslag, maar ook op het mentale vlak heerst er spanning. Zo is er binnen Defensie bijvoorbeeld een duidelijke hiërarchie. Wanneer deze niet wordt gerespecteerd kan dat vervelende consequenties hebben. De geestelijk verzorger staat buiten deze hiërarchische structuur. Vanwege zijn plek in de organisatie is hij van groot belang binnen het totale karakter van het leven op een basis en op uitzending.

Defensie is een geweldsorganisatie. Een geweldloze samenleving is volgens filosoof Hans Achterhuis een utopie.³⁶ Geweld zal dan ook geaccepteerd, en vervolgens zo veel mogelijk beperkt en ingedamd moeten worden. Dit laatste aspect is de taak van Defensie en dit legitimeert het geweld dat Defensie gebruiken moet. Geweld heeft echter grote gevolgen voor diegenen die het uitoefenen of er getuige van zijn.

³⁰ Hirsch Ballin, E.M.H. (1988). *Overheid, godsdienst en levensovertuiging*. Eindrapport van de Commissie van advies inzake de criteria voor steunverlening aan kerkgenootschappen en andere genootschappen op geestelijk grondslag. Den Haag.

³¹ Hoes, G.F.M. (2011). *Definitief Reorganisatieplan Diensten Geestelijk Verzorging*. 77.

³² Goffman, E. (1961). *Asylums. Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. New York, USA: Anchor Books.

³³ Goffman, E. (1961). *Total institution*. Austin, USA: Holt, Rinehart & Winston, Inc. 15.

³⁴ Jaarschrift 2016 Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging bij de Krijgsmacht. Mensen helpen mens te blijven, Heilige momenten. 45.

³⁵ Smit, C. (2013). Spiritualiteit in de Krijgsmacht. De rol van de geestelijk verzorger bij Defensie. *Militaire Spectator*, 182(5), 237-247.

³⁶ Achterhuis, H. (2008). *Met alle geweld: Een filosofische zoektocht*. Rotterdam: Lemniscaat.

Uitoefening van geweld roept ook indringende ethische en levensvragen op. Het is van belang dat ook de spirituele dimensie van deze vragen wordt onderkend.

Omdat de geestelijk verzorger gezonden is door een kerkelijke organisatie, heeft hij ook een verbindende functie tussen krijgsmacht en samenleving. Door deze dubbele verbinding kunnen zij een belangrijke bijdrage leveren aan het contact tussen de krijgsmacht en de samenleving. Omdat de geestelijk verzorger aandacht heeft voor de spirituele dimensie, draagt hij bij aan een menswaardig leefklimaat binnen Defensie. Deze bijdrage is een belangrijke bijdrage, omdat Defensie haar personeel uitzendt naar crisisgebieden en daarmee haar personeel in situaties brengt die schadelijk kunnen zijn in fysiek, mentaal, sociaal en/of geestelijk opzicht. De geestelijk verzorger kan een bijdrage leveren aan het welbevinden, de veerkracht en de weerbaarheid van militairen.³⁷

Het karakter van de totale institutie was een van de gespreksonderwerpen tijdens de interviews met de geestelijke verzorgers. Dit karakter is op uitzending een gevaar voor hen. De geestelijk verzorger is geen militair en moet zijn onafhankelijke functie in de organisatie goed bewaken. Het gevaar is, dat de geestelijk verzorger zich kan laten meevoeren in de sfeer van het geheel en zo zijn vrijplaats-functie kan verliezen.

“Je voelt als geestelijk verzorger de totale institutie. De behoefte van militairen is dat je je aanpast en als je kritisch bent dan kan het verstaan worden als opstandigheid of wat dan ook. En zo weet ik dat er kritisch gekeken wordt naar een vorm van inlijving, zoals bijvoorbeeld van het halen van de rode baret. Integreer je nou niet te veel als geestelijk verzorger? De rode baret is een symbool, of je bij de groep hoort of niet. Als je als geestelijk verzorger een rode baret haalt kun je dan nog voldoende afstand bewaren of ben je ook echt één van de militairen geworden. Dat is de vraag die tussen collega's ook op speelt.”

Jeroen³⁸

Doelgroep

Militairen zijn één voor één verschillende individuen met andere ideeën over religie en levensbeschouwing. Dit is kenmerkend voor de context van Defensie, die dynamisch is en wordt gekenmerkt door veel veranderingen en wisselingen van omstandigheden en inzichten. Het is voor een geestelijk verzorger van groot belang dat hij met die wisselingen en veranderingen adequaat kan omgaan.³⁹ In die zin is de context van de geestelijk verzorger bij Defensie een andere is dan die van een gemeentepredikant.

3.2 Werkidentiteit

De werkidentiteit is de verwachting met betrekking tot het beroep vanuit de beroepsorganisatie, opleiders, overheid, werkgevers, werknemers, koepelorganisaties, etc., die in hoge mate wordt bepaald door de professionele standaarden van het beroep. Hieronder vallen ook de competenties en bekwaamheden. Het heeft betrekking op de verwachtingen die men van het beroep, de professional en het specifieke werk heeft. In geval van dit onderzoek wordt de werkidentiteit bepaald door de SKGV, de zendende instanties en PGV.

Beroepsstandaard

Zoals al meerdere malen benadrukt is, loopt een geestelijk verzorger er op de kazerne en op uitzending net zo bij als de militairen in uniform. Waar is de geestelijk verzorger aan te herkennen? Natuurlijk is hij te herkennen aan het kruisje op zijn uniform, maar daarnaast ook aan zijn vertrouwdheid met het geestelijk domein. De geestelijk verzorger is daarin thuis, weet er de weg en kan anderen erin begeleiden als een

³⁷ Smit, C. (2013). Spiritualiteit in de Krijgsmacht. De rol van de geestelijk verzorger bij Defensie. *Militaire Spectator*, 182(5), 237-247.

³⁸ Interview, 10 juni 2016 (R1 p7 r41).

³⁹ Hoes, G.F.M. (2011). *Definitief Reorganisatieplan Diensten Geestelijk Verzorging*. Bijlage L 76-78.

deskundige gids. Zelf heeft hij een actief geloof en een persoonlijke relatie met Jezus Christus. De geestelijk verzorger nodigt ook anderen uit om te gast te zijn in zijn eigen levensbeschouwelijk huis.⁴⁰ Hij heeft passie voor heelheid en heelwording. Deze passie behoort tot de identiteit van de geestelijk verzorger en uit zich in de bewogenheid met mensen en de motivatie hen te begeleiden in het zoeken en betreden van een in hun situatie begaanbare weg. Het 'geestelijke' in de geestelijke verzorging altijd in de eerste plaats datgene, wat op integriteit, heelheid en heling is gericht.⁴¹ Deze grondhouding is omschreven in het 'Nieuw handboek geestelijke verzorging' van J. Doolaard. De geestelijk verzorger respecteert de uniciteit van ieder mens, ongeacht zijn ethnische afkomst, leeftijd, geslacht of seksuele geaardheid. Dit respect geldt ook voor eventuele politieke voorkeur, leefwijze, levensovertuiging, sociale positie en rang of onderdeel van de militair.⁴² Deze grondhouding kan aangevuld worden met de grondhouding die is gegeven in de gedragscode voor alle geestelijk verzorgers bij Defensie: De geestelijk verzorger is aanspreekbaar op de waarden en normen van het christelijke geloof en traditie. Naast een doorleefde en authentieke omgang met zijn eigen geloof heeft hij een positieve en tolerante grondhouding naar andere levensbeschouwingen en geloofsstromingen.⁴³

Kwaliteitsregister via SKGV

Zoals bij veel beroepsgroepen is er ook binnen de geestelijke verzorging oog voor kwaliteit. Om te voorkomen dat iedereen zich kan melden als geestelijk verzorger is het belangrijk dat de kwaliteit van de geestelijk verzorgers gewaarborgd blijft. Deze kwaliteitswaarborging van een geestelijk verzorger ligt niet alleen bij het verkrijgen van een zending via een zendende instantie en het behalen van een diploma theologie, maar kan daarnaast alleen worden verkregen door registratie bij *Stichting Kwaliteitsregister Geestelijk Verzoorgers* (SKGV). De Nederlandse overheid stelt registratie en transparantie in functioneren verplicht voor steeds meer beroepsbeoefenaars. De SKGV sluit aan bij deze ontwikkelingen. Het register is een instrument om de kwaliteit van geestelijk verzorgers te waarborgen, zodat zij zich ten opzichte van de samenleving en elkaar kunnen verantwoorden. Geregistreerde geestelijk verzorgers zijn aantoonbaar goed opgeleid, competent, integer, up-to-date en voldoen daarmee aan de eisen van de huidige tijd. Werkgevers zijn hierdoor verzekerd van goed geschoolde geestelijk verzorgers. De SKGV bewaakt de kwaliteit van de opleiding en nascholing van geestelijk verzorgers en streeft op termijn naar titelbescherming voor het beroep.⁴⁴

Opleidingseisen

Hbo-instellingen bieden binnen theologische opleidingen vakken aan als pastoraat, hermeneutiek, homiletiek en dogmatiek. Studenten doorlopen een stage bij een gemeente en worden zo klaargestoomd voor het werk in de kerk. Binnen het hbo is er geen aparte richting voor geestelijke verzorging. Op verschillende universiteiten bestaat de mogelijkheid tot het volgen van een master *spiritual care of geestelijke verzorging*. In september 2016 is er een nieuwe specialisatie 'krijgsmacht' gestart op de Protestantse Theologische Universiteit (PThU) in Groningen binnen de masteropleiding predikant/geestelijk verzorger. Dit is de enige opleiding waar de specialisatie 'krijgsmacht' aangeboden wordt.

Hoewel de PGV heeft meegewerkt aan de invulling van deze specialisatie, wordt deze specialisatie niet geëist vanuit de PGV en geeft de specialisatie ook geen baangarantie. De zendende instantie die een zending geeft bepaalt of de desbetreffende persoon voldoende opgeleid is.

Binnen het hbo is er geen aparte richting voor geestelijke verzorging bij Defensie en ook een zendende instantie als de Unie van Baptistengemeenten in Nederland kent geen aparte opleidingsroute. De opleiding tot voorganger is dus, gezien vanuit de zendende instantie, voldoende. Ook voor het werk als geestelijk verzorger bij Defensie.

⁴⁰ Doolaard, J. (red.) (2009). *Nieuw handboek geestelijke verzorging*. Kampen: Kok. 155-156.

⁴¹ Ibid. 158.

⁴² VGVZ (2015). Beroepsstandaard Geestelijke Verzorger. Amsterdam. 17.

⁴³ Commando Diensten Centra, Ministerie van Defensie, Werkgroep Gedragscode. *Gedragscode voor geestelijke verzorgers in de Krijgsmacht*. Tweede druk, April 2014. 7.

⁴⁴ <http://www.skgv-register.nl/werkgeversinstanties/belang-van-registratie/> (geraadpleegd op 06-06-2016).

Bieden van een vrijplaats

Een vrijplaats binnen Defensie is een plek waar de militair helemaal los kan zijn van zijn rang, orde, rol en functie. Hij kan puur, kwetsbaar en zichzelf zijn. Er wordt niet gerapporteerd en er is alle ruimte voor de militair zich helemaal open te stellen. Op deze manier is er perspectief op heling en heelheid. De geestelijk verzorger heeft oog voor de persoon achter de militair. Altijd is er in de mens een vrije zone, die zich aan bepaaldheden en bepalingen onttrekt. Die vrije en open ruimte is het domein van de geestelijk verzorger, in dit domein wordt de mens als heel gezien, gehoord en aangesproken.⁴⁵

“Mijn werk bestaat er, geloof ik, uit om een soort ruimte te creëren waarin dat moment kan plaatsvinden, een heilige ruimte dus. Hoe doe je dat dan? Met woorden en soms met stilte, met rituelen en met muziek. Misschien nog wel het meest door je houding en je intenties. Wat voor mij een heilig moment is: de ontmoeting met mezelf, die ander en de Ander. Bij de ontmoeting met jezelf en de ander betreed je, geloof ik al een heilige ruimte. Bij de ontmoeting met de Ander begeef je je zelfs in ‘het heilige der heiligen’. Dat gebeurt je niet elke dag, maar het gebeurt wel.”

Anne Zweers⁴⁶

Bij Defensie helpen geestelijk verzorgers het grondwettelijk vastgelegde recht op vrijheid van godsdienst en levensovertuiging uit te oefenen.⁴⁷ Hierdoor ontstaat die vrijplaats. Het is een plek die ontstaat doordat geestelijk verzorgers zich onafhankelijk opstellen en het garandeert geestelijke bijstand voor militairen. Deze plek is er onafhankelijk van een indicatie of toestemming van derden. Bij de vrijplaats-functie hoort ook de vrije toegang tot autoriteiten. De geestelijk verzorger kan zijn onafhankelijke positie gebruiken om in het belang van, en in overleg met, de militair in contact te treden met commandanten, desnoods met hogere commandanten of een kolonel.⁴⁸ Deze vorm van structuurpastoraat gaat verder dan het begeleiden van individuele mensen. Het begeleiden van een organisatie en het waarborgen van humaniteit binnen het instituut behoort bij de taken van de geestelijke verzorger.

Ambtsgeheim

Net als een gemeentepredikant ontvangt een geestelijk verzorger het vertrouwen van de militairen op grond van zijn ambt.⁴⁹ De protestantse geestelijk verzorger is gezonden vanuit een kerkstroming en is daardoor bevestigd in het ambt. Door zijn zending kan de geestelijk verzorger het vertrouwen van de militairen verwachten en moet hij zich houden aan de geheimhoudingsplicht bij persoonlijke gesprekken, individuele begeleiding, groepsgesprekken en bijeenkomsten. Dit is het ambtsgeheim. Deze geheimhouding is noodzakelijk en is een onderdeel van de vrijplaats die de geestelijk verzorger biedt. Dit ambtsgeheim, verbonden aan de status van geestelijke, is bij wet erkend en beschermd.⁵⁰ Op dit gebied heeft de geestelijk verzorger dezelfde rechten en plichten als een ambtsdrager in de kerkelijke gemeente. Ook kan de geestelijk verzorger gebruik maken van het verschoningsrecht⁵¹. De geestelijk verzorger kan op basis van zijn eigen afwegingen gebruik maken van dit recht.⁵²

⁴⁵ Doolaard, J. (red.) (2009). *Nieuw handboek geestelijke verzorging*. Kampen: Kok, 154-155.

⁴⁶ Jaarschrift 2016 Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging bij de Krijgsmacht. Mensen helpen mens te blijven, Heilige momenten. 17-18.

⁴⁷ Artikel 6, Nederlandse grondwet: *Ieder heeft het recht zijn godsdienst of levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.*

⁴⁸ Commando DienstenCentra, Ministerie van Defensie, Werkgroep Gedragscode. *Gedragscode voor geestelijke verzorgers in de Krijgsmacht*. Tweede druk, April 2014. 9.

⁴⁹ Schenderling, J. (2008). *Beroepsethiek voor pastores*. Budel: Damon. 55.

⁵⁰ Smit, C. (2016). Jaarschrift, Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging bij de Krijgsmacht (Mensen helpen mens te blijven, Heilige momenten). 49.

⁵¹ Verschoningsrecht is het recht van een getuige om te weigeren antwoord te geven op vragen, die door een rechter aan hem of haar worden gesteld. <https://nl.wikipedia.org/wiki/Verschoningsrecht> (geraadpleegd op 25-10-2016).

⁵² Schenderling, J. (2008). *Beroepsethiek voor pastores*. Budel: Damon. 161.

3.3 Persoonlijke identiteit

De laatste identiteit uit het APS model is de persoonlijke identiteit. Dit is de identiteit van de persoon zelf. Wie is hij en wat zijn zijn individuele waarden? Het is lastig een hypothese van te maken die de persoonlijke identiteit omvat, omdat ieder mens verschillend is. Er zijn wel een aantal persoonlijke kenmerken te benoemen, die van belang zijn voor het werk van predikanten en geestelijk verzorgers. Beiden moeten mensgericht zijn, beschikken over empathisch vermogen, passie en roeping hebben voor het vak en liefde hebben voor mensen en God. Ze moeten een 'hart' en passie hebben en betrokkenheid voelen voor de doelgroep waarmee zij werken. Dit geldt zowel voor geestelijke verzorgers als predikanten. Voor geestelijk verzorgers bij Defensie is het dus van belang dat zij de mens achter de militair kunnen zien en willen helpen.

“Ze zien de ander in het licht van de goede boodschap van de bijbel. Daarbij hebben ze allereerst oog voor de werkelijkheid waarin mensen kwetsbaar zijn, waardevol en van betekenis, ieder mens doet ertoe. De mens achter de militair mag er zijn. In de tweede plaats zien ze de mens in het licht van de hoop, het goede leven in vrede en gerechtigheid. Geestelijk verzorgers geloven dat de zachte kracht van mensen, de liefde, sterker is dan de brute kracht van wapens.”

Cees Smit⁵³

Het is voor de geestelijk verzorger en de gemeentepredikant van groot belang, dat zij zich blijven ontwikkelen in hun vakgebied en op persoonlijk en spiritueel vlak. Ze moeten van nature van betekenis willen zijn voor de mensen met wie zij werken en in de context waarin zij staan. Als dit besef er niet is, heeft dit invloed op de kwaliteit van hun werk.

3.4 Samenvatting

Kort samengevat is de geestelijk verzorger bij Defensie in dienst van de overheid, maar wordt hij niet door de overheid aangestuurd. Hij is gezonden door de kerk, die ook invloed heeft op zijn werkidentiteit. Het is een zeer bijzondere zending: hij heeft een specifieke rol en een unieke positie binnen de organisatie van Defensie en de daarbij behorende organisatie identiteit waardoor hij van waarde kan zijn in het leven van alle militairen, op de kazerne en op uitzending, hun achterban en veteranen. De doelgroep is zeer specifiek en de geestelijk verzorger moet zich snel aan hen kunnen aanpassen en tot op zekere hoogte met hen mee kunnen bewegen.

4. Het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie

Wat houdt het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie in? Deelvraag twee wordt in dit hoofdstuk beantwoord. De beantwoording van deze vraag draagt bij aan een goede beeldvorming van de geestelijk verzorging bij Defensie. De werkzaamheden van de geestelijk verzorger zijn specifiek en uiteenlopend.

4.1 Inleiding

Het ministerie van Defensie omschrijft het werk van de geestelijk verzorgers als volgt: "het bieden van ondersteuning bij oriëntatie op godsdienst en levensovertuiging met het oog op de existentiële en

⁵³ Jaarschrift 2016 Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging bij de Krijgsmacht. Mensen helpen mens te blijven, Heilige momenten. 50.

ethische vragen die samenhangen met het werken bij Defensie. De geestelijk verzorger draagt daarmee primair bij aan het (geestelijk) welbevinden van actief dienende militairen en het thuisfront, als belangrijke factor in het leven van een militair. (...) De geestelijk verzorger is tevens het levensbeschouwelijk kenniscentrum ter ondersteuning van commandanten als het gaat om onderwijs, vorming en voorlichting bij Defensie."⁵⁴ Voor de gehele taakomschrijving van de Diensten Geestelijke Verzorging: zie bijlage 5. Deze beschrijving is niet concreet als het gaat om de werkzaamheden van de geestelijk verzorger. Na bestudering van diverse andere documenten met beschrijvingen van werkzaamheden, zijn de in tabel 6 genoemde werkzaamheden, met daarbij behorende taken, geformuleerd. De diverse werkzaamheden worden verder in dit hoofdstuk toegelicht.

Werkzaamheden	Taken
Presentie en exposure	Aanwezig zijn, gezien worden, aanspreekbaar zijn
Verzorgen van lessen en GV-momenten	Opleidingen
	Vorbereiding op uitzending
Het voeren van gesprekken	Individueel
	Groepen
	Adaptatie
Verzorgen van diensten en ceremonies	Diensten tijdens uitzending en oefening
	Herdenkingsdiensten
	Ceremonies
Bijwonen van SMT ⁵⁵ vergaderingen	Adviseren
Adviseren binnen de organisatie	Gevraagd en ongevraagd
Persoonlijk geloof	Verdiepen en voeden

tabel 6

Presentie en exposure

De geestelijk verzorger is altijd zichtbaar aanwezig. Zijn deur staat altijd open voor spontane en geplande gesprekken. Hij is een luisterend oor voor de mens achter de militair. Ook 'kletspraatjes' zijn van belang. Tijdens deze voor het oog oppervlakkige ontmoetingen, ontstaat er een band tussen militair en geestelijk verzorger. Zo weet de militair de geestelijk verzorger te vinden als er echt iets is. De geestelijk verzorger moet ervoor zorgen dat hij de militairen van binnenuit kent en zijn taal spreekt. Deze theorie is ontwikkeld door Andries Baart. Hij noemt dit *exposure*⁵⁶: de geestelijk verzorger stelt zich bloot aan het leven van de militair in alle opzichten.

"Wij, de geestelijk verzorgers, zijn de enigen die burger blijven. Artsen volgen wel dezelfde opleiding als wij, maar wij blijven burger, we hoeven ook de eed niet af te leggen. Maar we doen wel veel mee met hen, om de 'militairen-smaak' te pakken te krijgen."

Suze⁵⁷

⁵⁴ Ministerie van Defensie. (2011). Ministerieel besluit betreffende 'functionele kaders Geestelijke Verzorging bij Defensie'. Den Haag. 2-3.

⁵⁵ Sociaal Medisch Team: bedrijfsarts, bedrijfsmaatschappelijk werker, psycholoog, personeelsfunctionaris en geestelijk verzorger.

⁵⁶ Baart, A., (2001). *Een theorie van de presentie*. Utrecht: Lemma. 211.

⁵⁷ Interview, 23 juni 2016 (R3 p3 r1).

De geestelijk verzorger is verbonden aan een eenheid of onderdeel. Bij die eenheid is hij aanwezig en present op de basis, tijdens oefeningen en op uitzendingen. Deze presentie kenmerkt de geestelijke verzorging binnen Defensie en behoort tot een van de belangrijkste taken van de geestelijk verzorger.

"Ik kan alleen maar ontvankelijk zijn voor de ander en de signalen die diegene uitzendt, als ik daar ruimte en tijd voor heb. De kunst is om mijn agenda niet vol te plannen met afspraken, maar ruimte te laten voor de toevallige ontmoeting."

Fred Omvlee⁵⁸

Door mee te gaan op uitzending en met oefening, en door de spanningen te ervaren die de militairen ook ervaren, raakt de geestelijk verzorger vertrouwd met het wel en wee van de militairen en kan hij ze leren kennen.

"Ik had m'n plek nog niet verworven maar vanuit de dienst kreeg ik wel de opdracht daar te zijn. Ik ben niet direct een vechter die tegen de commandant zegt, "ik moet naast jou staan." Toen ben ik tussen de bewaking in gaan staan, toen later kreeg ik een berichtje van een bewaker, "hé bedankt dat je er was, we wisten dat we op jou konden rekenen." En dat zijn kleine dingen, maar dat maakte wel dat ik vanaf dag één wist, daarom sta ik daar. Misschien sta ik niet naast die commandant maar mensen zien me wel en ik ben er. Dat zijn van die kleine dingen maar dat maakt dat je denkt van ik ben er niet voor niks, ik doe wat ik doe en ik sta hier, en dat zijn hele mooie momenten."

Suze⁵⁹

De geestelijk verzorger is ook present voor groepen. Hij is er als groepen zich voorbereiden voor uitzending en snijdt thema's aan die ze tegen kunnen komen tijdens uitzending. Zo helpt hij tijdens de voorbereidingen. Ook op de daadwerkelijke uitzendingen is hij aanwezig en biedt hij een luisterend oor aan individuen en groepen. Hij is present, zorgt dat hij gezien wordt en dat men hem kan vinden, en is op de hoogte van wat er speelt, zodat hij kan inspringen op gebeurtenissen.

Verzorgen van lessen

De geestelijk verzorgers zijn ook verantwoordelijk voor het verzorgen van lessen. Dit gebeurt op de basis, maar ook in vormingscentrum 'Beukbergen' in Huis ter Heide. In het vormingscentrum zijn geestelijk verzorgers van diverse godsdiensten en levensbeschouwingen aan het werk. Zij verzorgen lessen en bezinningsdagen. In de algemene opleiding van militairen zit een onderdeel geestelijke verzorging. Tijdens de opleiding komen militairen in kleine groepen bij de geestelijk verzorger, die op een ontspannen en niet-schoolse manier de groep kennis laat maken met zijn domein. Deze lessen zijn er op gericht dat de nieuwe militairen de geestelijke verzorger weten te vinden als ze hem nodig hebben. Ze leren wat zij van de geestelijke verzorger aan geestelijke zorg kunnen verwachten.

Het voeren van gesprekken

Het uitoefenen, ondergaan of getuige zijn van geweld behoort tot het werk als militair. Geweld is nooit vanzelfsprekend en gaat altijd gepaard met schade. Deze schade betreft direct getroffenen, omstanders en/of degenen die namens de overheid gelegitimeerd geweld uitoefenen.⁶⁰ Daarom is het belangrijk dat elke militair een luisterend oor kan vinden bij geestelijk verzorgers.

⁵⁸ Jaarschrift 2016 Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging bij de Krijgsmacht. Mensen helpen mens te blijven, Heilige momenten. 21.

⁵⁹ Interview, 23 juni 2016 (R3 p3 r30).

⁶⁰ Jaarschrift 2016 Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging bij de Krijgsmacht. Mensen helpen mens te blijven, Heilige momenten. 48.

"Uitzending is niet normaal, het is allemaal abnormaal, hou ik militairen voor en dat hou ik mezelf voor. Ga er niet aan wennen."

Peter⁶¹

Helpen bij zingelevingsvragen is een belangrijke taak binnen het werk van de geestelijk verzorger. Hij is thuis in het geestelijk functioneren van mensen.⁶² De geestelijk verzorger kan bij Defensie gezien worden als een 'interpreterende gids'. Hij is als een gids die begeleiding biedt bij vragen en worstelingen en probeert te vertalen wat de ander en De Ander willen zeggen.⁶³ Geestelijk verzorgers komen in beeld wanneer de vanzelfsprekende orde van het alledaagse leven wordt doorbroken, zoals in situaties van leven en dood, afscheid en verlies, ervaringen van grote verbondenheid of juist verlatenheid en bij ethische vragen.⁶⁴

"Als je probeert een soort heilige ruimte te creëren, met je woorden, je vieringen, je houding, dan schep je ruimte voor de ziel. En andersom ook. Als je je richt op de ziel schep je een heilige ruimte en wie weet word je dan een heilig moment gegeven. En dat kan, overal zijn. Dietrich Bonhoeffer schreef: de liefde heiligt elke ruimte die zij betreedt."

Anne Zweers⁶⁵

Tijdens het voeren van zowel individuele als groepsgesprekken wordt veel gevraagd van de geestelijk verzorger. Zowel gelovige militairen met verschillende kerkelijke achtergronden als niet-kerkelijke en niet-gelovige militairen zullen de geestelijk verzorger opzoeken. De geestelijk verzorger beoogt een bijdrage te leveren aan het welzijn van de militair door de ander in zijn of haar eigen spiritualiteit centraal te stellen, zodat hij tot zijn recht kan komen. Veiligheid, vertrouwelijkheid en onafhankelijkheid vormen de basis van goede geestelijke zorg.

Individuele gesprekken hebben meestal het karakter van een pastoraal gesprek. De militair weet dat hij bij 'de dómínee' binnenstapt. De geestelijk verzorger werkt vanuit zijn kerkelijke zending, dus zijn benadering is gebaseerd op het christendom. Christelijke kernthema's zoals schepping, vervreemding, verlossing en eschatologische verwachting kunnen een verbindend verhaal vormen waarmee morele ideeën, overtuigingen en opvattingen worden samengevoegd. Elementen als vrijheid en verantwoordelijkheid, schuld en schaamte of liefde en rechtvaardigheid worden met elkaar verbonden en vinden hun snijpunt in de genade. Religie biedt oriëntatie. De geestelijk verzorger moet op het niveau van levensbeschouwing in gesprek kunnen gaan en militairen in hun levensoriëntatie kunnen begeleiden.

"En ineens is er dat gesprek waarin iemand zijn of haar levensverhaal met me deelt. Een verhaal dat diegene niet aan iedereen wil vertellen. Wel aan mij. Niet omdat diegene mij kent, maar omdat ik GV-er ben. En omdat ik de tijd en de aandacht heb voor die ander. Een gevoel van welbevinden vervult me: dit is mooi. Een cadeautje, een heilig moment."

Fred Omvlee⁶⁶

Militairen gaan na een uitzending 48 uur naar een zonnig oord. Dit is geen vakantie, maar een manier om de overgang van uitzending naar thuiskomst beter te laten verlopen. Dit wordt adaptatie genoemd. Tijdens uitzending lopen militairen dag in dag uit in uniform en er mag geen alcohol gedronken worden.

⁶¹ Interview, 16 juni 2016 (R2 p6 r17).

⁶² Doolaard, J. (red.) (2009). *Nieuw handboek geestelijke verzorging*. Kampen: Kok. 151-153.

⁶³ Zie verder over de interpreterende gids hoofdstuk 6.

⁶⁴ VGVZ (2015). *Beroepsstandaard Geestelijke Verzorger*. Amsterdam. 7-8.

⁶⁵ Jaarschrift 2016 Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging bij de Krijgsmacht. Mensen helpen mens te blijven, Heilige momenten. 18.

⁶⁶ Ibid. 20.

Ze hebben slechts beperkt contact met het thuisfront en leven heel intens met elkaar op de kleine oppervlakte van de compound. Adaptatie is er om te zorgen dat hun terugkeer niet te heftig en abrupt verloopt. Militairen lopen in burgerkleding en drinken weer een biertje. Er staat een team hulpverleners van Defensie klaar: psychologen, maatschappelijk werkers en ook geestelijk verzorgers. Er worden groeps- en individuele gesprekken aangeboden. Alles is mogelijk. Er wordt ingespeeld op de behoefte van de militairen op dat moment.

Verzorgen van diensten en ceremonies

De geestelijk verzorger is verantwoordelijk voor het verzorgen van diensten en ceremonies. Dit kan in Nederland op de basis zijn. Een militair kan ook een geestelijk verzorger vragen zijn huwelijk in te zegenen. Ook worden er in Nederland herdenkingsdiensten en ceremonies verzorgd na een heftige gebeurtenis. De geestelijk verzorger kan gevraagd worden deze te leiden of bij te wonen. Tijdens uitzendingen en oefeningen verzorgt de geestelijk verzorger diensten en bezinningen. Hij vertegenwoordigt het christelijk domein. Indien mogelijk zijn deze diensten en bezinningen op een zondag en ze hebben wat weg van een kerkdienst.

“Ik zie het meer als een open concept, er kan iets van ‘gemeente’ aanwezig zijn, op uitzending heb je altijd een vaste groep die altijd komt en beschouw ik dat als een gemeente? Nee, maar toch zijn er wel elementen waarvoor ik dan heel af en toe iets kerkelijks kies, liturgie verraaft ook iets van de gemeenschap dus als ik begin met een votum en groet, omdat ik dan weet dat er wat kerkelijke jongens in de dienst zijn, geef je ze daarmee ook hun kerkelijke thuisgevoel en sluit ik aan, maar niet omdat we een gemeente zijn, maar omdat ik denk dat het bij hen past. Het kan ook andersom werken. Ik begon een keer een dienst met een popsong van U2 waarna een hoge officier naar mij toe kwam en die zei, “dominee, waarom zijn we in de kerkdienst vanmorgen niet begonnen met het welkom door de Heer, votum en groet?” Zo verschillend kan het dus zijn. Ik moet ook aansluiting zoeken met mensen die daar wat minder mee hebben. Ik heb ze wel zien meezingen met U2 en dat geeft mij wel verbondenheid, ze hebben geluisterd naar verhalen uit de bijbel ik zag ook hun beleving erbij, volgens mij was het goed geweest... Ja, het zal voor de een aansluiten en voor de ander wat minder.”

Jeroen⁶⁷

Deze diensten en ceremonies worden geleid vanuit de bron of traditie van de geestelijk verzorger. Protestantse geestelijk verzorgers verzorgen tijdens uitzendingen oecumenische diensten, waar vaak popmuziek gedraaid wordt en waar een korte overdenking wordt gehouden die zoveel mogelijk aansluit bij de militairen. Er wordt vaak een kaars aangestoken, als teken van Gods aanwezigheid.

“Op m’n liturgie voor de diensten tijdens uitzending, maak ik altijd een mooie plaat op de voorkant, een mooie illustratie of schilderij. Daarmee probeer ik iets uit de wereld uit de kunst binnen te halen in een wereld waar het totaal niet past. Je laat zien, ‘er is nog steeds een andere wereld, het is slechts beperkt wat wij nu zien.’ Als je een schilderij van Rembrandt tevoorschijn haalt, dan gaat er een ander laagje open bij mensen. Je confronteert hen met iets van schoonheid en het mooie en iets wat wel heel is. Dat is een beetje de ziel voeden. Ik geloof er in, en ik heb er zelf wat aan, ik denk, ‘Het doet vast ook wel wat met een ander.’ Als je alleen maar zwart-wit gedrukt papier ziet en dan opeens op zondag een postertje met een kleurenafdruk van een schilderij wat daar niet thuishoort, dan denk ik van ‘He, dat is iets van een andere wereld, van een andere orde’, en ik hoop dat dan een andere laag in het mens zijn wordt aangesproken. En dat probeer je dan te verbinden met een ander verhaal.”

Evert⁶⁸

⁶⁷ Interview, 10 juni 2016 (R1 p5 r41).

⁶⁸ Interview, 1 juli 2016 (R4 p8 r25).

De geestelijk verzorger staat voor de uitdaging een dienst te organiseren waar alle geïnteresseerde militairen aangesproken worden. Een dienst mag niet puur gericht zijn op baptisten of alleen op 'PKN-ers'. De dienst is er voor iedereen, ongeacht levensbeschouwing of geloofsstroming.

“ ‘Ik hou van Metallica, dominee, dat past vast niet in de kerkdienst.’ Om dan samen te ontdekken dat ‘nothing else matters’ van deze band prachtig past in een dienst. Popmuziek in de liturgie is voor dominees bij Defensie de normaalste zaak van de wereld. We steken een kaarsje aan met een gedachte aan thuis. Iemand doet de TL-verlichting uit en we zitten sfeervol bij kaarslicht. Ik spreek een zegen uit over de aanwezigen en voor allen die er niet bij zijn. Een heilig moment. ‘you may say I’m a dreamer, but I’m not the only one.’ Even later floept de verlichting weer aan, blaas ik de kaarsjes uit en moeten we plaatsmaken voor een briefing. De betovering is verbroken. De pendel blijft heen er weer gaan tussen het gevoel van onbehagen en het gevoel van welbevinden. Dat is ook maar goed, want zonder woestijn geen oase. Alleen zo waardeer je ook de heilige momenten.”

Fred Omvlee⁶⁹

SMT-overleg en adviseren

Een sociaal medisch team (SMT) bestaat uit een bedrijfsmaatschappelijk werker, bedrijfsarts, psycholoog, personeelsfunctionaris en een geestelijk verzorger. Regelmatig voeren zij overleg waarbij een militair als onderwerp van gesprek ingebracht kan worden. De aanleiding kan bijvoorbeeld langdurige ziekte, disfunctioneren, of een andere zorg waardoor hij zijn werkzaamheden niet kan uitvoeren zijn. Door de aanwezigheid van het hele team kan de zorg om de persoon besproken worden, er nagedacht worden over een traject en kan er advies uitgebracht worden naar de commandant.

De geestelijk verzorger heeft in dit overleg een redelijk passieve rol. Hij heeft een ambtsgeheim en mag tijdens deze overleggen zijn ambtsgeheim niet breken wanneer de persoon in kwestie hier geen toestemming voor gegeven heeft. Ook zonder dat de geestelijk verzorger informatie deelt is zijn aanwezigheid zinvol. Hij kan informatie oppikken tijdens het overleg waarmee hij de desbetreffende persoon kan helpen. De geestelijk verzorger is present. Ook in deze laag van de organisatie kan hij adviseren vanuit zijn domein. Niet alleen binnen een SMT-overleg kan de geestelijke verzorger gevraagd en ongevraagd adviezen geven. Dit geldt ook voor andere lagen binnen de organisatie. Op die manier kan hij de humaniteit bewaken in de totale institutie.

"De meesten hebben niet iets met God of de kerk, ze geloven in "iets". Ze geloven wel dat er iets is. Maar goed, ik hoef mensen niet te bekeren. Mijn werk is mensen geestelijke verzorging aan te bieden. Op allerlei vlakken, persoonlijk en op groepsverband, in kerkdiensten, de commandant van advies te voorzien, in een SMT te zitten, en daar mijn verantwoordelijkheid te nemen waar dat nodig is. Dat is mijn beoefening, en daarin ben ik pastor."

Evert⁷⁰

Persoonlijk geloof

Naast alle werkzaamheden die de geestelijk verzorger met en voor anderen uitvoert, moet hij ook blijven investeren in zijn eigen persoonlijk geloof. Dit is een activiteit waar de geestelijk verzorger zijn hele loopbaan mee bezig moet zijn. Het is van belang dat de geestelijk verzorgers een levendig geloof en geloofspraktijk blijft ontwikkelen.

⁶⁹ Jaarschrift 2016 Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging bij de Krijgsmacht. Mensen helpen mens te blijven, Heilige momenten. 21.

⁷⁰ Interview, 1 juli 2016 (R4 p3 r32).

“Vervolgens besloot ik om mijn gevoel toe te laten en aan God te geven. Toen ontstond er ruimte en vanuit die ruimte krijg ik kracht om weer de ontmoeting met anderen aan te gaan.”

Charissa Meeuwenoord-Karsten⁷¹

Er zijn verschillende mogelijkheden om aan persoonlijke geloofsopbouw te werken. Het is van belang dat een geestelijk verzorger een thuisgemeente heeft waar hij opgebouwd wordt in geloof en waar hij zijn persoonlijk geloof kan blijven verdiepen en versterken. Zelf blijven studeren, preken, zingen en lezen, en dicht bij God blijven zijn een aantal ‘musts’ voor de geestelijk verzorger. Als zijn eigen bron opgedroogd is, hoe kan hij dan een ander de dorst lessen? De geestelijk verzorger put uit zijn eigen geloofstraditie. Dit is zijn bron. De geestelijk verzorger moet er voor zorgen dat hij zelf gevoed wordt, geestelijk gezond blijft en zijn geloof blijft verdiepen. Daarnaast moet hij ook binnen zijn vak bekwaam blijven.

“Ik loop veel in de natuur, daar haal ik veel uit. Voorgaan in de baptisten gemeente, daar haal ik ook veel uit. Je kan pas doorgeven als je zelf ontvangen hebt.”

Peter⁷²

4.2 Samenvatting

In dit hoofdstuk hebben we het over de veelzijdigheid van het beroep van geestelijk verzorger bij Defensie in beeld gebracht. Uiteraard heeft een geestelijk verzorger nog diverse andere bezigheden, maar de in dit hoofdstuk genoemde activiteiten vormen de kern van zijn taken en nemen de meeste tijd in beslag.

5. Competenties van de geestelijk verzorger

In dit hoofdstuk geef ik antwoord op de derde deelvraag. Over welke competenties moet een geestelijk verzorger bij Defensie beschikken?

5.1 Inleiding

Competenties worden ontwikkeld tijdens een opleiding en in de praktijk. Daarnaast kan het ook in het karakter van iemand liggen. Competenties die gegeven worden door opleidingsinstellingen hebben indicatoren waardoor ze getoetst en gemeten kunnen worden. Hierdoor zou iemand kunnen zeggen dat hij competent is na het afronden van een opleiding. Men kan competent zijn voor een specifieke functie of voor het werken met een specifieke doelgroep of context.

5.2 Competenties

De competenties die door verschillende organisaties binnen de beroepsgroep van de geestelijke verzorger bij Defensie en de opleidingsinstellingen geëist worden, zijn bestudeerd en vergeleken. In de bijlagen (CHE: bijlage 6, DGV: bijlage 7 en de Unie: bijlage 8) staan de competenties volledig uitgewerkt, zoals die beschreven staat in de documenten inclusief indicatoren, kernwoorden en toelichting. Veel door de verschillende instellingen genoemde competenties komen overeen of zijn vergelijkbaar. In dit

⁷¹ Jaarschrift 2014 Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging bij de Krijgsmacht. Mensen helpen mens te blijven, Ontmoeting en bron. 25.

⁷² Interview, 16 juni 2016 (R2 p7 r29).

hoofdstuk zullen de competenties aan orde komen die passen bij de context en de werkzaamheden van de geestelijk verzorger bij Defensie.

De eigenschappen van de context uit hoofdstuk 3 en de werkzaamheden uit hoofdstuk 4 zijn gekoppeld aan nodig geachte competenties voor het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie. Dit is weergegeven in tabel 7. De competenties zullen hieronder nader worden toegelicht.

	Werkzaamheden:						Context:				
	Presentie	Lessen	Diensten	Adviseren en SMT	Persoonlijk geloof	Gesprekken	Doelgroep	Gewelds organisatie	Totale karakter	Staatsbedrijf	Burger in uniform
Persoonlijk	X	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Educatief		x									
Communicatie	X	x	x	x		x	x		x		x
Liturgisch			x			x					
Hermeneutisch		x	x			x	x	x	x	x	x
Pastoraal	X	x		x		x					x
Agogisch		x				x		x	x		
Professionalisering				x	x						
Samenwerken		x	x	x			x		x	x	
Creativiteit	X	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

tabel 7

De competenties die beschreven zijn in dit hoofdstuk worden ter ontwikkeling aangeboden aan de opleiding Godsdienst Pastoraal Werk (GPW) van de Christelijke hogeschool Ede (CHE). De beschreven competenties sluiten goed aan bij de taken van de geestelijk verzorger en zijn in bijna alle gevallen terug te vinden in het competentieprofiel van de DGV. Omdat de vraagstelling gericht is op de CHE is er gekozen voor het gebruik van de genoemde competenties.

Persoonlijke competentie

De geestelijk verzorger moet inzicht hebben in zijn eigen sterke en zwakke punten, blijven werken aan zijn eigen ontwikkeling en kunnen leren van nieuwe situaties en ervaringen. Hij moet diverse verantwoordelijkheden en rollen kunnen integreren in zijn eigen denken, voelen, willen en handelen. Een zelf-reflecterend vermogen, zowel op biografisch als levensbeschouwelijk vlak, is belangrijk om op evenwichtige, vrije en authentieke wijze anderen tegemoet te kunnen treden. Geestelijk verzorgers hebben een persoonlijk en doorleefd geloof dat actief onderhouden moet worden. Dit is de basis van hun werk; het geloof is hun bron.⁷³

De persoonlijke competentie is relevant voor alle werkzaamheden van de geestelijk verzorger. Het is dan ook van belang dat de geestelijk verzorger deze competentie hebt en dat hij een goed leervermogen heeft als het gaat om persoonlijke ontwikkeling.

“Vergis je niet, als je met iemand in contact bent geraakt, en het gaat over de kern der dingen, dat wat inspireert, of wat je kapot maakt, dan heb je je eigen spiritualiteit nodig. De werkelijke gesprekken, daarbij ben ik tegelijkertijd in gebed, ik zit naar verhalen te luisteren waarbij ik denk, Heer ontferm u. Of, waarom dit? Als je je eigen spiritualiteit niet voedt dan is dat een woestijn.”

Peter⁷⁴

⁷³ Christelijke Hogeschool Ede, (2014). Studiegids, Kwalificaties Bachelor GPW.

⁷⁴ Interview, 16 juni 2016 (R2 p7 r11).

Educatieve competentie

Tot het takenpakket van de geestelijk verzorger behoort ook het verzorgen van lessen in diverse settingen en met diverse doeleinden. Het is van groot belang dat de geestelijk verzorger de educatieve competentie machtig is en creatief kan omgaan met de diverse settingen en doelen. Hij moet individuen en groepen uitnodigend en didactisch verantwoord kunnen bijscholen, trainen en van advies voorzien met het oog op levensbeschouwelijke aspecten. Het gaat om het vermogen een krachtige leeromgeving voor individuen en groepen te creëren om leer- en vormingsprocessen met levensbeschouwelijke thema's te faciliteren.⁷⁵

Communicatieve competentie

Daar waar met mensen gewerkt wordt is het van belang dat de communicatieve competentie goed ontwikkeld is. Het is het vermogen om adequaat en gericht te communiceren met individuen, groepen en organisaties, zowel mondeling, schriftelijk, verbaal en non-verbaal, en met een open houding. Daarbij is de geestelijk verzorger in staat rekening te houden met en te handelen naar de signalen van de gesprekspartners, zodanig dat beide partijen elkaar begrijpen.⁷⁶

Liturgische competentie

Het verzorgen van diensten en ceremonies behoort ook tot een van de taken van de geestelijk verzorger. De liturgische competentie maakt de geestelijke verzorger bekwaam religieuze vieringen en rituelen in verschillende situaties en met verschillende doelen vorm te geven en daarin voor te gaan.⁷⁷ Het is daarbij van belang dat iedereen die deze diensten bezoekt een plek kan krijgen. Er wordt een beroep gedaan op de creativiteit van de geestelijk verzorger de diensten zo in te richten dat gelovigen en niet--en andersgelovigen zich thuis voelen.

"Ik kies altijd een aantal pop-songs die bij het thema passen van de dienst, dat is best een klus, dus ik gaf een keer aan bij de jongens dat daar een hoop tijd in gaat zitten. Halverwege de week kreeg ik een USB-stick, "we hebben het even voor je gedaan Peter". Oke! Fantastisch!"

Peter⁷⁸

Hermeneutische competentie

De geestelijk verzorger is een bruggenbouwer. Hij is gezonden vanuit de kerk en werkzaam in een context met veel diversiteit. Als bruggenbouwer is de geestelijk verzorger een interpreterende gids die het vermogen heeft om enerzijds de bronnen van de religieuze traditie die hij vertegenwoordigt en anderzijds de militairen in hun onderlinge betekenisvolle samenhang te vertolken.⁷⁹ Het gaat om het kunnen verhelderen van zingeving en levensbeschouwelijke vragen, overtuigingen en gewoonten in relatie tot de context of situatie, en het kunnen bieden van levensbeschouwelijke counseling. Geestelijk verzorgers bij Defensie kunnen reflecteren op levensbeschouwelijke, spirituele en ethische thema's die zich in het persoonlijk leven van militairen en binnen de organisatie van Defensie voordoen. Van hen mag verwacht worden dat zij de hermeneutische competentie hebben, zodat zij allerlei vormen van betekenisverlening en levensoriëntatie bij mensen te herkennen en te verhelderen.⁸⁰

Pastorale competentie

Een geestelijk verzorger is bij Defensie aanwezig voor gesprekken. Deze gesprekken kunnen een pastoraal karakter hebben. Daarom is de pastorale competentie erg belangrijk voor de geestelijk verzorger. Hij moet mensgericht zijn. Empathie en inlevingsvermogen zijn cruciaal in zijn vak. De geestelijk verzorger moet een hart voor mensen hebben en oprecht met hen begaan zijn. Regelmatig krijgt hij te

⁷⁵ Christelijke Hogeschool Ede, (2014). Studiegids, Kwalificaties Bachelor GPW.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Interview, 16 juni 2016 (R2 p2 r10).

⁷⁹ Christelijke Hogeschool Ede, (2014). Studiegids, Kwalificaties Bachelor GPW.

⁸⁰ Boer, R., de Bruggen, J.P. van, Wildering G. (red.) (2012). *Naar eer en geweten. Geestelijke Verzorging en de morele vorming in de krijgsmacht*. Budel: DAMON. 101.

maken met complexe vragen. De pastorale competentie zorgt voor het vermogen om mensen individueel en groepsgewijs, vanuit een contextuele optiek en op hermeneutisch verantwoorde wijze te ondersteunen in het omgaan met religieuze en levensvragen in zeer uiteenlopende situaties. Hij moet rekening houden met de gevoelens, omstandigheden en behoeften van anderen, zich kunnen verplaatsen in anderen en zich bewust zijn van de invloed van het eigen handelen op anderen.⁸¹

Agogische competentie

De processen die in gang gezet worden bij mensen die bij de geestelijk verzorger aankloppen, zijn vaak veranderings- en groeiprocessen. Met het oog op ontwikkeling, verandering en groei in humaniteit en spiritualiteit, is het belangrijk dat deze processen goed begeleid worden. Voor het begeleiden van deze processen is het van belang te beschikken over een agogische competentie. Het gaat om het vermogen vanuit de religieuze traditie op een bewuste, doelgerichte, procesmatige en systematische wijze (samen) te werken aan verandering. Daarbij moet de geestelijk verzorger flexibel zijn en een aanpak kiezen die past bij de situatie en gedragsstijl van de ander.⁸²

Competentie samenwerken

De geestelijk verzorger is vaak de enige geestelijk verzorger op een kazerne. Hij staat midden in de organisatie en moet met diverse groepen en teams kunnen samenwerken. Hij is altijd in contact met commandanten en militairen en moet daarnaast in een SMT-overleg en binnen de DGV en de PGV met andere geestelijk verzorgers kunnen werken. Ook zal er contact zijn met de zendende kerk. Het vermogen om adequaat en collegiaal samen te werken met collega's en andere betrokkenen of doelgroepen, zowel binnen als buiten de kerkelijke organisatie is van belang. Omdat de geestelijk verzorger bij Defensie in een niet-kerkelijke context opereert, is het van belang dat hij tegenstellingen kan overbruggen tussen personen en/of groepen. Hij moet actief en constructief kunnen reageren op ideeën van anderen en kunnen bijdragen aan een gezamenlijk resultaat van een groep of persoon.⁸³

Competentie professionalisering

Naast het blijven groeien en ontwikkelen van zijn persoonlijk geloof moet de geestelijk verzorger ook blijven groeien en ontwikkelen als het gaat om zijn vakbekwaamheid. Hij zal blijven leren en studeren. Deze competentie zal hij constant moeten blijven ontwikkelen. De competentie professionalisering is het vermogen een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van het beroep en de beroepsmethodiek met gebruik van wetenschappelijk en praktijkgericht onderzoek.⁸⁴ Dit is ook nodig om geregistreerd te kunnen blijven bij de SKGV.

Creativiteit

Naast alle eerder genoemde competenties moet een geestelijk verzorger bij Defensie ook creatief zijn. Hij moet creatief kunnen omspringen met de tijd en de middelen die hij heeft in situaties die niet altijd voorspelbaar zijn, en met een doelgroep die evenmin voorspelbaar is. Op de basis en op uitzending wordt er een beroep gedaan op de creativiteit en de flexibiliteit van de geestelijk verzorger.

5.3 Kwaliteiten PGV

De PGV bij Defensie heeft in 2016 een zestal kwaliteiten op papier gezet, waarover geestelijk verzorgers moeten beschikken. Deze zijn gepubliceerd in het Nederlands Dagblad van 22 juni 2016. De kwaliteiten die genoemd worden in het artikel zijn een goede aanvulling op de lijst competenties van de CHE, maar zijn lastig te toetsen en praktisch in te vullen tijdens een opleiding. De zes eigenschappen of kwaliteiten die geschetst zijn zijn: lichamelijk fit zijn, flexibel zijn, humoristisch zijn, mensgericht zijn, een

⁸¹ Christelijke Hogeschool Ede, (2014) Studiegids, Kwalificaties Bachelor GPW.

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid.

bruggenbouwer zijn en een stabiel karakter hebben. Het volledige krantenartikel is opgenomen in bijlage 9. Naast deze kwaliteiten vraagt de PGV in hun vacaturetekst duidelijk om een masteropgeleide kandidaat. Dit heeft vooral te maken met het niveau van reflecteren. Een geestelijk verzorger moet snel kunnen schakelen tussen reflecties op verschillende niveaus, in diverse situaties en vanuit meerdere invalshoeken. Het nadenken over niet-oplosbare dilemma's, paradoxen en loyaliteitskwesaties vraagt om reflectie op masterniveau. Dit reflectieniveau kan worden ontwikkeld tijdens een masterstudie.⁸⁵ Om deze reden ligt de voorkeur van de PGV bij iemand die een masterstudie afgerond heeft.

5.4 Samenvatting

Competenties worden ontwikkeld tijdens de opleiding, maar kunnen ook in de praktijk (verder) ontplooid worden. Uiteraard kan deze lijst met competenties en kwaliteiten aangevuld worden met de organisatorische, de missionaire of de leidinggevende competentie. Er is echter gekozen voor deze lijst competenties, omdat deze lijst past bij het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie. De kwaliteiten die de PGV gegeven heeft in het krantenartikel zijn een mooie aanvulling op de besproken lijst met competenties en laten zien dat bepaalde kwaliteiten in je moeten zitten en niet te ontwikkelen zijn tijdens een opleiding.

6. Terugkoppeling hoofd- en deelvragen

In dit hoofdstuk zal teruggekeken worden naar de vraagstellingen. Eerst wordt een samenvatting gegeven van de bevindingen uit hoofdstuk 2, 3, 4 en 5, die samen een antwoord vormen op de eerste 3 deelvragen en die een helder beeld oplevert van het beroep van geestelijk verzorger bij Defensie. Deelvraag 4, het advies dat uitgebracht wordt naar de CHE zal behandeld worden in hoofdstuk 9.

6.2 Samenvatting

De antwoorden op deelvraag 1 tot en met 3 vat ik hier kort samen.

Context

1. Hoe ziet de context van de geestelijk verzorger bij Defensie eruit?

De context van Defensie is dynamisch en kan variëren van een werkplek in Nederland op een basis tot de zandbak van een woestijn in het Midden-Oosten tijdens een uitzending. Tijdens een uitzending wordt op een kleine basis geleefd, zowel de geestelijke verzorger als de militairen ervaren de druk van de totale institutie. Dit is specifiek voor de context van Defensie. Het leven in de totale institutie vraagt om extra aandacht van de geestelijk verzorger op het gebied van zijn eigen spiritualiteit en zorg voor de militairen. De doelgroep is uiteenlopend. Gelovigen en niet-gelovigen kunnen bij de geestelijk verzorger aankloppen. Defensie is een geweldsorganisatie. Dit is merkbaar op diverse fronten. Binnen deze context heeft de geestelijk verzorger een bijzondere rol. Hij is wel werkzaam binnen de organisatie van Defensie, maar hij is er geen onderdeel van. Omdat hij is gezonden door de kerk, staat de geestelijk verzorger buiten de organisatie. Hierdoor ontstaat er een vrijplaats en heeft hij direct toegang tot alle lagen binnen de organisatie. Dit maakt dat hij met één been in het leven van de militair staat en met het andere been in de traditie die bij zijn geloofsovertuiging hoort. Hierdoor vertegenwoordigt hij een andere wereld in de wereld van Defensie.

⁸⁵ Uitspraak van Ids Smedema, Secretaris PGV. (Gesprek 11-11-2016).

Werkzaamheden

2. Wat houdt het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie in?

Het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie is veelzijdig. Gesprekken voeren, lessen verzorgen, het bijwonen van SMT-overleggen, adviseren en het 'present zijn' behoren tot zijn belangrijkste taken op de basis. Tijdens uitzendingen en oefeningen verzorgt de geestelijk verzorger diensten en bijeenkomsten met een kerkelijk karakter. De geestelijk verzorger voert gesprekken en kan bemiddelen bij conflicten in de groep. Na een uitzending is de geestelijk verzorger ook aanwezig tijdens adaptatie en helpt zo de terugkeer naar huis soepel te laten verlopen.

Competenties

3. Over welke competenties moet een geestelijk verzorger bij Defensie beschikken?

De competenties die een geestelijk verzorger bij Defensie moet bezitten zijn te ontwikkelen op de opleiding GPW aan de CHE. Daarnaast kunnen competenties zich in de praktijk verder ontplooiën en wordt er van geestelijk verzorgers bij Defensie verwacht dat ze zich goed kunnen inleven in de doelgroep en een weg weten te vinden binnen de organisatie van Defensie. Daarnaast is een dosis humor en creativiteit nodig voor het werk binnen de context en met de doelgroep.

7. Theologische reflectie

Dit hoofdstuk is gewijd aan het theologische aspect van het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie. Er zijn opvallende thema's bij het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie. Deze komen terug in dit hoofdstuk. De thema's zijn: de specifieke doelgroep, de totale institutie en de vrijplaats. Wat betekenen deze thema's voor de eigenheid van het beroep van de geestelijk verzorger?

7.1 Inleiding

Wat kan de geestelijk verzorger betekenen voor militairen? Waarom is zijn rol zo belangrijk binnen de organisatie? Wat heeft hij meer te bieden dan een psycholoog of een bedrijfsmaatschappelijk werker? Welke vorm van pastoraat past er bij deze doelgroep en context? Is een geestelijk verzorger bij Defensie slechts een luisterend oor? Is hij een pastoraal werker of een interpreterende gids? Hoe wordt hij tot, een tolk die twee werelden met elkaar verbindt?

7.2 Pastoraat binnen Defensie

Er kan gesteld worden dat de geestelijk verzorger bij Defensie een pastorale rol heeft. Door deze rol kan hij een vrijplaats bieden en is hij binnen de organisatie dé persoon waar iedereen met zijn verhaal welkom is. De groep 'pastoranten' is zeer divers, met verschillende achtergronden en levensovertuigingen, binnen een context met specifieke eigenschappen, zoals de totale institutie.

Doelgroep

In het seculiere Nederland van vandaag, waar het christelijk geloof soms geen vanzelfsprekende plek meer lijkt te hebben en waar 'Jezus' slechts een krachtterm is geworden, zijn mensen op zoek naar zingeving. Ook christenen en niet-christenen werkzaam bij Defensie zijn op zoek naar zingeving. 'Mensen zoeken steeds meer op een individuele manier naar zin en oriëntatie in het leven, buiten de traditionele religieuze en levensbeschouwelijke situaties om.'⁸⁶ Hier krijgen geestelijk verzorgers bij Defensie mee te

⁸⁶ Zock, H. Niet van deze wereld? Geestelijke verzorging en zingeving vanuit godsdienstpsychologisch perspectief. Tilburg: SKGV, 2007, 10.

maken. Defensie is een geweldsorganisatie. Het is een onderdeel van de Nederlandse overheid, dat geleid en bestuurd wordt door ambtenaren en waar politiek, macht en geld aan de orde van de dag zijn. In die context is een interpreterende gids nodig, die als mediator tussen twee werelden in staat is. Deze gids moet openstaan voor iedereen, ongeacht levensbeschouwing, politieke voorkeur, rang, orde of inkomensschaal. De gids bewaart en bewaakt de humaniteit in een organisatie waar iedereen een gezamenlijk doel dient en waarvoor geweld gebruikt mag worden. In een dergelijke organisatie dreigen militairen hun eigen 'ik' kwijt te raken in het belang van het gezamenlijke doel. Daar waar de normen en waarden van een persoon er niet meer toe doen, waar 'alles voor het gezamenlijk doel, desnoods ten koste van het individu' gaat, daar is de geestelijk verzorger aanwezig en vertegenwoordigt hij de mensheid en de menselijkheid met al zijn talenten, gebreken, vragen, gebrokenheid en eigenheid. Ook militairen zijn op zoek naar zin en oriëntatie. De geestelijk verzorger schept ruimte en tijd voor hen in een omgeving waar die ruimte en tijd er niet lijkt te mogen zijn. Hij biedt in die ruimte een vrijplaats en leidt hen als een interpreterende gids of is soms een metgezel.

Pastorale modellen

De doelgroep en de context van Defensie vraagt om een bijzondere vorm van pastoraat. De militairen die de geestelijk verzorger opzoeken hebben vragen over zingeving, schuldgevoelens, problemen thuis, heimwee of hebben een traumatische gebeurtenis meegemaakt. Iemand kan ook binnenstappen voor een praatje of om even te kunnen ontsnappen aan het militaire systeem. Anders gezegd: een militair kan met uiteenlopende vragen bij de geestelijk verzorger aankloppen. Daarom moet de geestelijk verzorger snel kunnen schakelen tussen en kennis hebben van diverse pastorale modellen. Zo kan hij de ander zo goed mogelijk helpen. Niet alle pastorale vormen zijn even geschikt in elke situatie. Iedere situatie vraagt om een beoordeling, om zo met de juiste pastorale vorm aansluiting te vinden bij de pastorant. In tabel 8 zijn de pastorale modellen van Ganzevoort en Visser⁸⁷ weergegeven met daarbij de rol van de pastor, de vorm en de focus van de pastorale vorm.

De pastor als:	Pastorale vorm:	Focus:
Getuige	Kerygmatisch pastoraat	Genade boodschap
	Charismatisch pastoraat	Heilige Geest
Helper	Therapeutisch pastoraat	Individuele behoefte
	Systemisch pastoraat	Systeem denken
Metgezel	Evenmenselijk pastoraat	Verbondenheid
	Pastoraat als presentie	Aanwezigheid

tabel 8

De behoefte aan geestelijke zorg van de doelgroep kan vragen om een combinatie van de drie bovengenoemde modellen. Deze komen samen in *de pastor als tolk en gids*. Deze vorm van pastoraat wordt ook wel hermeneutisch pastoraat genoemd. De gids of tolk vertegenwoordigt de kerk, is hulpverlener en tegelijkertijd een metgezel. Hij heeft oog voor relaties, het verhaal van de ander, zijn eigen verhaal en het verhaal van God. Tijdens individuele gesprekken zal er een wisselwerking tussen de verschillende modellen plaatsvinden. Een militair kan de ene keer meer baat hebben bij een pastor als getuige en het andere moment meer bij een metgezel of helper. Omdat hij kennis heeft van de verschillende modellen en een dialoog houdt in plaats van een dialoog, kan de geestelijk verzorger adequaat inspelen op de behoefte van de militair. Door voortdurend in gebed te zijn tijdens het gesprek, kan hij de juiste houding aan nemen ten opzichte van de pastorant.

De pastor als tolk en gids

De tolk en gids, of ook wel de interpreterende gids, is aanwezig en begeleidt vanuit een verbinding met wat zich voordoet aan vreugde en verdriet in verbinding met de toekomst van Gods Rijk. In deze zin is hij

⁸⁷ Ganzevoort, R., Visser, J. (2009). *Zorg voor het verhaal. Achtergrond, Methode en Inhoud van Pastorale Begeleiding*. Zoetermeer: Meinema. 68-99.

een 'hermeneutische gids': hij is bezig met vertalen en verbinden.⁸⁸ In het boek 'The Untold War' schrijft Sherman over de ervaringen van geestelijk verzorgers in het Amerikaanse leger. Een van hen is op uitzending met militairen die voor het eerst op uitzending zijn. De vragen die vooral aan bod komen zijn gerelateerd aan schuld. Kan God nog wel waardering voor me hebben als ik de trekker overgehaald heb naar een ander levend persoon? Welk oordeel zal er vallen voor wat wij hebben moeten doen tijdens uitzendingen naar oorlogsgebieden? Binnen de functie van militair zijn bepaalde acties geaccepteerd, zoals het uitschakelen van de vijand. Maar zodra een militair uit zijn militaire rol stapt, voelt hij als mens aan dat het doden van een ander mens een grove overtreding is. Een schuldgevoel is vaak het bewijs van morele verantwoordelijkheid. Het onderwerp 'schuld' komt niet zo makkelijk ter sprake. Schuld gaat vaak hand in hand met schaamte. Schuldgevoel is de oorzaak van emotioneel lijden bij militairen.⁸⁹ Voor de geestelijk verzorgers ligt hier een taak. Hij moet aanwezig zijn en een vrijplaats bieden waar alles wat gezegd wordt veilig is en waar niet geoordeeld wordt, maar waar gekeken wordt naar het verhaal van God en waar dat verhaal de ander kan helpen. Een pastor als getuige zal hier geen helpende pastor zijn. Een preek waarin God centraal staat, in plaats van het verhaal van de militair, zal het schuldgevoel bij de militair alleen maar groter maken. Een metgezel is ook niet voldoende op dat moment. Samen optrekken is aardig, maar het zal de militair niet helpen zijn schuld en schaamte te overwinnen. Een pastor als helper, gids en tolk is hier nodig. Wat nodig is, is een juiste interpretatie van de verhalen en het bieden van inzicht, in een ruimte waar de militair zich veilig kan voelen. Het gaat hier niet om een fysieke ruimte, maar om een ruimte die ontstaat door de vrijplaats die geboden wordt. Geestelijke verzorging is gericht op de zin en samenhang in alle facetten van een militair leven, bijvoorbeeld de samenhang tussen de ervaringen van een militair en zijn levensverhaal. Het wezen van het leven is het schrijven van een eigen levensverhaal.⁹⁰ In dit proces is begeleiding van een geestelijk verzorger belangrijk. Dit gaat op basis van contact, relatie en vertrouwen.

Totale institutie

Geestelijk verzorgers staan in dezelfde context als de militairen. Ze werken in dezelfde 'wereld', namelijk in het militaire systeem waar de totale institutie regelmatig voelbaar is. Omdat geestelijk verzorgers ook in deze context staan, is het belangrijk dat zij hun eigen fundamentele oriëntatie niet ontleen aan die van Defensie maar aan een breder religieus kader, namelijk die van opleiding, zending en ambt. Ze werken vanuit hun christelijke traditie en worden gevoed door hun geloof. Hierdoor kan de geestelijk verzorger een geheel eigen bijdrage bieden aan het behoud van de ruimte voor de menselijke vrijheid en daarmee bijdragen aan de menselijke waardigheid binnen Defensie.⁹¹ Hierdoor staat hij met één been binnen en met één been buiten dit totale karakter van de organisatie en kan hij binnen het systeem een ander geluid laten horen. Omdat hij niet volledig bij de organisatie hoort, heeft de geestelijk verzorger een andere functie dan een bedrijfsmaatschappelijk werker of een psycholoog. Zij zijn wel onderdeel van de organisatie, kunnen geen absolute vrijplaats bieden en kunnen gevraagd worden rapport uit te brengen na een gesprek.

Trauma

Bij Defensie komt het voor dat een militair getraumatiseerd raakt door het werk dat hij doet. Dit is specifiek voor deze doelgroep. Vooral bij traumatische ervaringen hangt de existentiële en spirituele betekenisgeving af van de wisselwerking tussen de gebeurtenis, de omgeving, traditie en de eigen persoonlijkheid. Dit zijn drie gedachten die met elkaar verband houden en invloed hebben op het denkgedrag van mensen. De basis hiervan komt van Ronnie Janoff-Bulman. Deze Amerikaanse professor in de psychologie noemt de volgende drie fundamentele veronderstellingen die een gezond mens heeft en wat maakt dat hij een betekenisvol leven heeft: 1. De gedachte dat de wereld een betekenisvol geheel is; 2. De gedachte dat de wereld ons goedgezind is; 3. De gedachte dat ik als persoon de moeite

⁸⁸ Erwich, R., Hoek, J., Praamsma, J.M. (red.) (2014). *Theologie als beroep. Verhalen van hoop*. Utrecht: Kok. 27-28.

⁸⁹ Sherman, S. (2010). *The Untold War, inside the hearts, minds and souls of our soldiers*. New York, USA, London, UK: W. W. Norton & Company, Inc. 89-92.

⁹⁰ Ganzevoort, R. (1989). *Levensverhalen. Een verkering in hermeneutisch crisispastoraat*. Den Haag: J.N. Voorhoeve. 88.

⁹¹ Smit, C. (2013). *Spiritualiteit in de Krijgsmacht. De rol van de geestelijk verzorger bij Defensie*. Militaire Spectator, 182(5), 237-247.

waard ben. Deze drie veronderstellingen kunnen anders gezien worden of uit balans zijn geraakt door een traumatische ervaring. Dit kan ervoor zorgen dat iemand vragen kan hebben over existentiële zaken zoals de zin van het leven.⁹² Het verhaal dat de geestelijk verzorger vertelt, moet aansluiten bij de aard van de traumatische gebeurtenis, bij de militair en bij de geestelijk verzorger zelf. In eerste instantie moet geprobeerd worden de betekenisgeving te laten aansluiten bij de persoonlijkheid en levensbeschouwelijke traditie van de militair. Alleen zeer ingrijpende gebeurtenissen dwingen mensen op zoek te gaan naar nieuwe betekenissen van het leven, zodat de drie fundamentele veronderstellingen weer in balans komen en de mens het leven weer als betekenisvol ziet. Dat is de existentiële en spirituele zoektocht waarin geestelijk verzorgers de rol vervullen als gids. Zij zijn immers getraind in het omgaan met de wisselwerking tussen persoonlijke betekenisgeving en levensbeschouwelijke tradities.⁹³ Zij kunnen de militair helpen inzicht te krijgen in hun eigen situatie en met het herinterpreteren van hun verhaal.

Herinterpretatie

De geestelijk verzorger moet geloven in verandering en herinterpretatie. Die herinterpretatie wordt door D. Caps ook wel 'renaming', 'reframing' of 'replotting' genoemd.⁹⁴ Herinterpretatie gaat om verandering, een herinterpretatie van het verhaal van de ander, met als resultaat genezing en heelheid. Zowel bij 'renaming' als 'replotting' gaat het om een perspectiefwisseling. Het verhaal van mensen heeft een bepaald perspectief, maar door de koppeling met het verhaal van God wijzigt dat perspectief. Een voorbeeld is het verhaal van Jozef. Zijn broers verkopen hem aan kooplieden. Via het huis van Potifar en de gevangenis komt Jozef uiteindelijk terecht aan het hof van Farao. Als Jozef zijn broers spreekt zegt hij: 'Jullie hadden kwaad tegen mij in de zin, maar God heeft dat ten goede gekeerd, om te bewerken wat er nu gebeurt: dat een groot volk in leven blijft.' Het zijn 'gewoon' de broers van Jozef die hem verkopen. Op dit moment bevindt het verhaal zich binnen het beperkte perspectief van haat en nijd in het gezin van Jakob. Pas jaren later is Jozef door zijn eigen leerproces in staat zijn levensverhaal in het bredere perspectief van Gods verhaal te zien en zijn geloofsuitspraak te doen, namelijk dat hij niet door zijn broers in Egypte terecht is komen, maar door God en dat dat alles een groter doel dient.⁹⁵

'Reframing' betekent dat een bepaald probleem in een ander kader, setting of frame komt te staan, waardoor een nieuwe kijk op het probleem ontstaat. Door op een frisse, onverwachte en vaak ook ongedachte manier naar een situatie te kijken, wordt een probleem vaak niet alleen gerelativeerd, maar wordt er ook makkelijker een oplossing gevonden, als die al nodig is want soms is het gevolg van 'reframing' dat het probleem niet meer als probleem wordt gezien. Ook Jezus gebruikte 'reframing'. De gelijkenis van de arbeiders in de wijngaard is hiervan een voorbeeld. Als de eerste arbeiders hun beklag doen over het feit dat zij menen recht te hebben op meer salaris, vinden ze dat er sprake is van oneerlijke behandeling. De landheer voorziet de situatie van een nieuw 'framework' door vraag 'wat is eerlijk?' om te buigen naar 'wat is vrijgevig?'. 'Reframing' zorgt voor een nieuw perspectief.⁹⁶ Dat is wat de geestelijk verzorger doet met de koppeling van het levensverhaal van de ander met het verhaal van God. Hierdoor komt het verhaal van mensen in een nieuwe setting te staan, in een nieuw 'frame'. 'Reframing' is alleen mogelijk als mensen zich veilig voelen bij de geestelijk verzorger. Veiligheid, vertrouwelijkheid en onafhankelijkheid vormen de basis van goede geestelijke zorg binnen Defensie.

7.3 Samenvatting

De geestelijk verzorgers zijn onmisbare schakels in het leven van de militair en de mens achter de militair. Hij heeft een andere rol dan een psycholoog of een bedrijfsmaatschappelijk werker. De geestelijk verzorger is gids en tolk die in beide werelden, de wereld van Defensie en de wereld van God. Hij kent de weg en heeft oog voor de mens achter de militair. Samen met hem wil hij opzoek gaan naar een herinterpretatie van zijn verhaal, van traumatische gebeurtenissen, zijn drie fundamentele

⁹² Janoff-Bulman, R. (1992). *Shattered assumptions. Towards new Psychology of Trauma*. New York, USA: Free Press. 6.

⁹³ Ganzevoort, R. *Trauma en geestelijke verzorging*. Cogiscope 03 11, 2012.

⁹⁴ Capps, D. (1990). *Reframing. A New Methode in Pastoral Care*. Minneapolis: Fortress Press.

⁹⁵ Kamp, van der, P. (2013). *Verhalen om te leven. Levensverhalen in het Pastoraat*. Utrecht: Kok. 128-136.

⁹⁶ Capps, D. (1990). *Reframing. A New Methode in Pastoral Care*. Minneapolis: Fortress Press. 9-21.

veronderstellingen weer in balans brengen. Zo kan hij van waarde zijn voor het emotionele herstel van een militair. De geestelijk verzorger is een gids die de weg kent in het domein van spiritualiteit waar mensen zoveel vragen over hebben, kunnen dwalen en waar zij antwoorden zoeken in een gesecculariseerde en individualistische wereld. In dit domein is de geestelijk verzorger een interpreterende gids die de weg wijst en het verhaal van de ander aan het verhaal van de Ander verbindt.

8. Conclusie

Dit hoofdstuk geeft antwoord op de hoofdvraag en is een korte samenvatting van de afgelopen hoofdstukken waarin er gekeken is naar de werkzaamheden, de context en de competenties van de geestelijk verzorger bij Defensie en de theologische reflectie hierover.

8.1 Inleiding

Door de gesprekken, de bestudering van de literatuur en het spitten in de jaarverslagen kan er de volgende conclusie getrokken worden: de geestelijke verzorger is een onmisbare duizendpoot. Deze conclusie zal kort toegelicht worden.

8.2 De geestelijk verzorger, een onmisbare duizendpoot

Het werk van de geestelijk verzorger is divers. Het omvat onder andere lesgeven, gesprekken voeren, advies geven aan SMT-leden, diensten leiden en kletsen over koetjes en kalfjes. De geestelijk verzorger is zichtbaar aanwezig, gaat mee met uitzendingen en oefeningen en zorgt ervoor dat zijn deur open staat op de basis. Dit alles is nodig binnen Defensie om de humaniteit te bewaren. Militairen hebben een vrijplaats nodig: een plek waar ze mens kunnen zijn, waar naar hen geluisterd wordt, waar ze als mens benaderd worden en waar hun verhaal veilig is. Op deze plek kunnen ze rekenen op begeleiding als het gaat om de verwerking van traumatische gebeurtenissen, waar ze de dingen een plek kunnen geven, waar ze hun eigen verhaal een ander plot kunnen geven door een verbinding te leggen met het verhaal van God. Op deze plek kunnen ze God ontmoeten en Hem beter leren kennen, of gewoon hun hart luchten en hun 'ei' kwijt. Het creëren van deze plek, dat is de rol van de geestelijk verzorger. Door er te zijn voor de behoeften van de ander, in dienst van de Ander, als vertegenwoordiger van de kerk, van het volk van God.

8.3 Antwoord op de hoofdvraag

Door bestudering van de documenten en literatuur over de competenties, werkzaamheden en de context van Defensie, aangevuld met de data uit de interviews met de geestelijk verzorgers kan er antwoord gegeven worden op de hoofdvraag: 'Over welke competenties moet een hbo-theoloog beschikken om te kunnen functioneren als geestelijk verzorger in de context van Defensie, en wat betekent dit voor de theologische opleiding aan de Christelijke Hogeschool Ede?'

De competenties waarover een geestelijk verzorger moet beschikken voor het werk bij Defensie worden aangeboden binnen de opleiding GPW aan de CHE (zie bijlage 6 en hoofdstuk 5.2). Toch mist de afgestudeerde hbo-theoloog iets als hij van de CHE afkomt, namelijk de ervaring met de doelgroep en de context van Defensie. Binnen de opleiding GPW zijn er op dit moment geen mogelijkheden om kennis te maken met deze doelgroep en context. Dit betekent dat de opleiding tot op zekere hoogte aansluit bij het werk van de geestelijk verzorger als het gaat om de competenties die ontwikkeld kunnen worden. De context en de doelgroep kunnen echter niet verkend worden tijdens de opleiding GPW. Is dit een hiaat in

de opleiding? Nee, er kan geconcludeerd worden dat er geen sprake is van een hiaat in de opleiding. Vanuit de PGV bij Defensie is het gewenste opleidingsniveau van de geestelijk verzorgers een masterniveau (zie vacature tekst in bijlage 2). Bij de PGV worden geen hbo-stagiaires aangenomen, omdat zij hen geen baanperspectief kunnen bieden. Het is dus begrijpelijk dat de CHE geen mogelijkheden biedt om deze context en doelgroep te exploreren. Tijdens het volgen van een masterstudie is er tijd en ruimte voor een stage bij de PGV en kan de doelgroep en context van Defensie uitgebreid verkend worden. Daarbij wordt er tijdens het volgen van een masterstudie ook gewerkt aan het hogere niveau van reflecteren. Toch is het een verrijking voor studenten van de opleiding GPW aan de CHE om informatie over het vak van geestelijk verzorger bij Defensie te ontvangen.

8.4 Samenvatting

Wellicht is het reflectieniveau van de hbo-theoloog te laag, waardoor een hbo-theoloog misschien minder kans maakt op een functie als geestelijk verzorger bij Defensie dan een theoloog op masterniveau. Dit onderzoek heeft echter aangetoond dat alle competenties aan bod komen in de opleiding GPW aan de CHE. Ook al is het reflectieniveau misschien niet het gewenste niveau, dit hoeft niet te betekenen dat de CHE geen aandacht hoeft te besteden aan de verkenning van het vak van geestelijk verzorger bij Defensie, de context en de doelgroep. Het is niet uitgesloten dat een hbo-theoloog ooit de functie van geestelijk verzorger bij Defensie zal vervullen en daarom is voorlichting op de CHE nodig. In het volgende hoofdstuk zullen aanbevelingen gedaan worden aan de opleiding GPW aan de CHE voor een verkenning van het vak van geestelijk verzorger bij Defensie.

9. Aanbevelingen en eindconclusie

Na een uitgebreid onderzoek geef ik in dit hoofdstuk antwoord op deelvraag 4:
Welke aanbevelingen kunnen gedaan worden aan de theologische opleiding op de Christelijke Hogeschool Ede met betrekking tot het onderwijs- en begeleidingsprogramma zodat er sprake is van een goede aansluiting met het werkveld van de geestelijk verzorger binnen Defensie?

9.1 Inleiding

De aanbevelingen die in dit hoofdstuk gegeven worden zijn gericht aan de opleiding GPW aan de CHE. Het gaat om een aanbeveling, een advies dat de opleiding GPW kan verrijken en studenten kan helpen inzicht te krijgen in hun beroepenveld en studiekeuze.

9.2 Aanbevelingen aan de CHE

Omdat er vanuit de PGV geadviseerd wordt een masterstudie te volgen alvorens te solliciteren naar de functie van geestelijk verzorger bij Defensie, zijn ingrijpende aanpassingen binnen de opleiding niet nodig. Toch kan de CHE voor een betere aansluiting zorgen door studenten tijdens hun studie meer te informeren over geestelijke verzorging buiten het werkveld van de kerk.

Mijn advies is om dit te doen door middel van:

- Het uitnodigen van gastsprekers vanuit het werkveld voor presentaties en gastcolleges
- Studievoorlichting vanuit de opleiding GPW
- Voorlichting tijdens de beroepsspecialistatie
- Voorlichting via studieloopbaanbegeleider

Aanpassingen binnen de opleiding GPW

Een van de aanbevelingen is het verstrekken van informatie over het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie en het geven van inzicht in de te volgen opleidingsroute. Dit zou kunnen middels een studievoorlichter of tijdens een studieloopbaangesprek. Er kan zo meer inzicht geboden worden in het te volgen traject en zo kan de student wellicht een begin maken met een opleiding bij zijn kerkelijke stroming voor het verkrijgen van zijn zending. Die mogelijkheid kan geboden worden via een minor of keuzevak. Zaak is wel dat de desbetreffende voorlichter of studieloopbaanbegeleider op de hoogte is van opleidingen en zendende instanties, en het werk van de geestelijk verzorger. Dit document kan daarbij inzicht geven.

Een andere aanbeveling die ik wil doen aan de opleiding GPW aan de CHE is het uitnodigen van gastsprekers voor lezingen, gastcolleges en presentaties. In deze lezingen, colleges of presentaties kunnen gastsprekers laten zien en vertellen wat hun werk inhoudt, wat een werkdag zoal met zich meebrengt, wat voor opleidingen ze gevolgd hebben, etc. Dit betekent slechts een kleine aanpassing in het onderwijsprogramma of kan in vrije studieruimte of een themaweek ingevuld worden. Het uitnodigen van gastsprekers uit het werkveld helpt de studenten inzicht te krijgen in het werk en in hun beroepsperspectief als hbo-theoloog. Studenten die geïnteresseerd zijn in het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie kunnen zo voorgelicht worden, vragen stellen, en verhalen en ervaringen horen uit het directe werkveld. Het uitnodigen van gastsprekers in combinatie met goede voorlichting kan een student helpen de juiste keuzes te maken binnen de opleiding GPW en eventuele vervolgstudies.

De voorlichting en presentaties door gastsprekers kunnen het beste plaatsvinden vóórdat de student een specialisatiekeuze en minorkeuze maakt, zodat hij dit mee kan nemen in zijn keuze.

Aanpassingen binnen de specialisaties

Binnen de verschillende specialisaties kan ook informatie verstrekt worden over het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie. De specialisatie 'voorganger' op de CHE is vooral gericht op het voorgangerschap in een kerkelijke gemeente. De specialisatie 'pastoraat' is vooral gericht op pastoraat binnen de kerk en de zorg. Binnen deze twee specialisaties zou ruimte gemaakt kunnen worden voor een verkenning van het werkveld van de geestelijk verzorger bij Defensie.⁹⁷ Ook hier kunnen mensen uit het werkveld gevraagd worden om voorlichting te komen geven. Ook dit vraagt slechts een kleine aanpassing. De gastspreker kan uitgenodigd worden als de groep specialisatiestudenten dit wenselijk vindt, of de informatie kan verstrekt worden tijdens een studieloopbaangesprek, of tijdens een extra college over het werkveld buiten de kerk en de bijbehorende mogelijkheden voor hbo-theologen.

9.3 Eindconclusie

Er kan geconcludeerd worden dat het beroep van geestelijk verzorger zeer veelzijdig is en onmisbaar. Ook is duidelijk geworden in dit onderzoek, dat de opleidingsroute niet geheel duidelijk is. Aan de ene kant geeft de PGV aan dat de opleidingseisen gesteld worden door de zendende instantie die een zending moet verlenen, maar aan de andere kant stelt de PGV een vacature op waarin een masterniveau als opleidingseis gegeven wordt. Voor de meeste protestantse denominaties stelt de zendende instantie ook een masterniveau als opleidingseis, maar er zijn instanties waarbij hbo-niveau voldoende is (zoals bij de VPE), of waar een hbo-opleiding en een voorgangersopleiding binnen de instantie en vereiste is (zoals bij de Unie). In beide gevallen is een masteropleiding niet nodig. In theorie kan een hbo-theoloog met een kerkelijke zending van de VPE of de Unie solliciteren bij de PGV als geestelijk verzorger. Maar of hij gelijke kansen heeft de baan te krijgen, is de vraag. Ondanks dit is het belangrijk dat er informatie verstrekt wordt aan studenten van de opleiding GPW aan de CHE over het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie en over de mogelijkheden en de te volgen opleidingsroute.

⁹⁷ En eventueel andere contexten waar een geestelijke verzorger aan het werk kan zoals Justitie en politie.

Nawoord en dankwoord

Met veel plezier, vallen en opstaan, en af en toe wat frustratie heb ik aan dit afstudeeronderzoek gewerkt. Zelf heb ik er ontzettend veel van geleerd en het heeft mij een heel helder en duidelijk beeld opgeleverd van het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie. Het doen van onderzoek was voor mij een leerpunt dat door middel van deze afstudeeropdracht aangepakt is.

Ik hoop dat middels dit onderzoek er binnen de opleiding GPW aan de CHE meer duidelijkheid is gekomen over het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie en de daarvoor gewenste opleidingsroute. Ik heb er vertrouwen in dat de aanbevelingen serieus bekeken zullen worden en dat er binnen de opleiding GPW ruimte gemaakt wordt voor lezingen van gastsprekers over de diversiteit van het werkveld van de geestelijk verzorger. Indien nodig beschik ik over contactgegevens van geestelijk verzorgers bij Defensie die bereid zijn een gastcollege, presentatie of lezing te komen verzorgen.

Dit nawoord wil ik ook graag gebruiken om René Erwich te bedanken voor zijn begeleiding, inzet en het tomeloze geduld dat hij met mij heeft gehad. Hij heeft zich weten aan te passen aan mijn leerstijl en mij hierdoor goed kunnen begeleiden in dit onderzoek.

Ook wil ik Ids Smedema bedanken. Hij was mijn contactpersoon binnen Defensie. Hij heeft meegelezen en gezorgd voor juiste termen als het gaat om het Defensie-vakjargon en de gang van zaken binnen de PGV. Ook wil ik mijn respondenten bedanken voor hun openheid. Zij zijn van grote waarde geweest in dit onderzoek. Door hen heb ik een duidelijk beeld gekregen van het werk van de geestelijk verzorger en kon ik een kijkje nemen op hun fysieke werkplek.

Ook Judith verdient een plekje in dit dankwoord. Zij heeft al mijn kromme zinnen recht weten te breien.

Ik hoop dat alle lezers met plezier dit onderzoek hebben gelezen en, net als ik, een stukje wijzer zijn geworden als het gaat om het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie.

Margreet Kolbe

Bronnen lijst

- Achterhuis, H. (2008). *Met alle geweld: Een filosofische zoektocht*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Goede, M., de, Peters, V., Velden, T., van der. (2013). *Basisboek Kwantitatief Onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Derde druk. Groningen/ Houten: Noordhoff.
- Baart, A., (2001). *Een theorie van de presentie*. Utrecht: Lemma.
- Boer, R., de, Bruggen, J.P. van, Wildering, G. (red.) (2012). *Naar eer en geweten. Geestelijke Verzorging en de morele vorming in de krijgsmacht*. Budel: Damon.
- Boer, R., de, Bruggen, J.P. van, Iersel, F. (red.) (2013). *Trouw aan jezelf. Hoe de Geestelijke verzorging kan bijdragen aan de morele vorming van militairen*. Budel: Damon.
- Boer, R., de, Weg, R., van der, Wildering, G. (red.) (2016). *Geestelijke verzorging bij de krijgsmacht als ambacht. Over het gebruik van methodiek binnen morele vorming*. Budel: Damon.
- Capps, D. (1990). *Reframing. A New Methode in Pastoral Care*. Minneapolis: Fortress Press.
- Commando DienstenCentra, Ministerie van Defensie, Werkgroep Gedragscode. Gedragscode voor geestelijke verzorgers in de Krijgsmacht. Tweede druk, April 2014.
- Doolaard, J. (red.) (2009). *Nieuw handboek geestelijke verzorging*. Kampen: Kok.
- Erwich, R. (2014). *Beroepstrots! De hbo-theoloog als zelfbewuste en adaptieve beroepsgelovige*. Lectorale rede, Geloven in context. Ede: CHE.
- Erwich, R., Hoek, J., Praamsma, J.M. (red.) (2014). *Theologie als beroep. Verhalen van hoop*. Utrecht: Kok.
- Erwich, R., Praamsma, J. M. (red.). (2016). *Grensgangers, pendelen tussen geloof en cultuur*. Utrecht: Kok.
- Ganzevoort, R. (2014). *Trauma, Geweld en Religie*. Tilburg: KSGV.
- Ganzevoort, R. Trauma en geestelijke verzorging. Cogiscope 03 11, 2012.
- Ganzevoort, R., Visser, J. (2009). *Zorg voor het verhaal. Achtergrond, Methode en Inhoud van Pastorale Begeleiding*. Zoetermeer: Meinema.
- Goffman, E. (1961). *Asylums. Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. New York, USA: Anchor Books.
- Goffman, E. (1961). *Total institution*. Austin, USA: Holt, Rinehart & Winston, Inc.
- Hirsch Ballin, E.M.H. (1988). Overheid, godsdienst en levensovertuiging. Eindrapport van de Commissie van advies inzake de criteria voor steunverlening aan kerkgenootschappen en andere genootschappen op geestelijk grondslag. Den Haag.
- Hoes, G.F.M. (2011). Definitief Reorganisatieplan Diensten Geestelijk Verzorging.
- Jaarschrift, Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging bij de Krijgsmacht. Mensen helpen mens te blijven, Heilige momenten. (2016).
- Jaarschrift, Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging bij de Krijgsmacht. Mensen helpen mens te blijven, Ontmoeting bij de bron. (2014-2015).

Jaarschrift, Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging bij de Krijgsmacht. Mensen helpen mens te blijven, Kameraadschap. (2013).

Jaarschrift, Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging bij de Krijgsmacht. Mensen helpen mens te blijven. (2012).

Janoff-Bulman, R. (1992). *Shattered assumptions. Towards new Psychology of Trauma*. New York, USA: Free Press.

Kamp, van der, P. (2013). *Verhalen om te leven. Levensverhalen in het Pastoraat*. Utrecht: Kok.

Ministerie van Defensie. (2011). Ministerieel besluit betreffende 'functionele kaders Geestelijke Verzorging bij Defensie'. Den Haag.

Schenderling, J. (2008). *Beroepsethiek voor pastores*. Budel: Damon.

Smit, C. (2013). Spiritualiteit in de Krijgsmacht. De rol van de geestelijk verzorger bij Defensie. *Militaire Spectator*, 182(5), 237-247.

Smit, J. (2015). *Antwoord geven op het leven zelf. Een onderzoek naar de basismethodiek van de geestelijke verzorging*. Delft: Eburon

Verhoeven, N. (2011). *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs*. Vierde druk. Den Haag: Boom Lemma.

VGZ (2015). Beroepsstandaard Geestelijke Verzorger. Amsterdam.

Websites:

<http://wetten.overheid.nl/BWBR0001840/2008-07-15> (geraadpleegd op 20-05-2016)

<https://www.defensie.nl/overdefensie/inhoud/wat-doet-defensie> (geraadpleegd op 20-07-2016)

<http://www.skgv-register.nl/werkgeversinstanties/belang-van-registratie/> (geraadpleegd op 06-06-2016)

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Verschoningsrecht> (geraadpleegd op 25-10-2016)

<http://www.dgv.nl/pgv> (geraadpleegd op 06-06-2016)

<http://www.kerkenkrijgsmacht.nl/index.php/200-commissies/240-cio-m> (geraadpleegd op 17-07-2016)

Bijlagen

1. Definiëring van begrippen
2. Vacature krijgsmachtpredikant
3. Literatuur waardering
4. Verantwoording
5. Taakomschrijving DGV
6. Competenties CHE
7. Competenties DGV
8. Competenties Unie
9. Artikel ND

Bijlage 1: Definiëring van begrippen

In dit onderzoek zullen veel begrippen, termen en afkortingen voorbijkomen die niet voor iedereen meteen duidelijk zijn. Om te zorgen dat duidelijk is waar het over gaat en omdat er veel verschillende termen zijn waarmee hetzelfde bedoeld wordt, worden de meest gebruikte termen toegelicht.

Geestelijk verzorger Als er in dit onderzoek gesproken wordt over de geestelijk verzorger dan is dat in dit onderzoek de protestantse geestelijk verzorger bij Defensie. Binnen Defensie zijn zes denominaties vertegenwoordigd. Allen worden geestelijk verzorgers genoemd. Dit onderzoek richt zich op de protestantse geestelijk verzorgers. Als er sprake is van een andere denominatie geestelijk verzorger dan zal dit erbij vermeld staan welke aan de orde is. Een andere term voor de protestantse geestelijk verzorger is ook wel krijgsmachtspredikant. Ook deze term zal gebruikt worden in het onderzoek. Ook zal de afkorting GV (geestelijke verzorgerging) en GV'er (geestelijk verzorger) gebruikt worden.

Hij / zij Overal waar 'hij' staat kan ook 'zij' gelezen worden. Hetzelfde geldt voor 'hem' en 'haar'. Binnen de DGV is er ruimte voor zowel mannelijke als vrouwelijke geestelijk verzorgers.

Defensie, krijgsmacht De termen Krijgsmacht en Defensie worden beiden gebruikt, maar duiden dezelfde organisatie aan. Als gesproken wordt over Defensie of krijgsmacht dan gaat het om de Nederlandse Koninklijke Marine, Koninklijke Landmacht, Koninklijke Luchtmacht en Koninklijke Marechaussee.

DGV Diensten Geestelijke Verzorging en beslaat alle zes de denominaties van de geestelijke verzorging bij Defensie. Hieronder valt de pandit, humanistisch raadsman, de imam, rabbijn, rooms katholieke pastor en de protestantse geestelijk verzorger.

PGV Protestantse Geestelijke Verzorging. De afdeling van de protestantse geestelijke verzorging bij Defensie. Elke dienst heeft zo zijn eigen bestuur en staat los binnen de organisatie van Defensie. In dit document zal vooral gesproken worden over de PGV.

SKGV Stichting Kwaliteitsregister Geestelijk Verzorgers. Kwaliteitsregistratie voor de alle geestelijke verzorgers. Ook geestelijk verzorgers bij Defensie dienen zich hier in te schrijven.

VGVS Vereniging van Geestelijk Verzorgers in de Zorg. Beroepsvereniging voor geestelijk verzorgers werkzaam binnen de zorg. Geestelijk verzorgers bij Defensie vallen hier in principe niet onder.

Zendende instantie Ook wel met **ZI** afgekort. Voordat een theoloog (hbo of wo) kan solliciteren bij Defensie als geestelijk verzorger moet hij een zending hebben gekregen. De kerkdenominatie waar hij bij aangesloten is geeft deze zending. Alle diensten hebben te maken met zendende instanties. In geval van de PGV zijn dit diverse landelijke organisaties van de diverse kerkgenootschappen.

Total institution Een begrip verwoord door Erving Goffman. Het begrip total institution laat iets zien van het totalitaire karakter op een legerbasis tijdens een uitzending. Militairen leven, eten, slapen, werken, sporten en recreëren op dezelfde paar honderd meter. Goffman noemt dit total institution.

Bijlage 2: Vacature krijgsmachtpredikanten

Den Haag, november 2016

Aan: predikanten van de bij het CIO-M aangesloten kerken Onderwerp: vacatures

Geachte collega's,

Krijgsmachtpredikanten gezocht!

Bij de Diensten Geestelijke Verzorging in de krijgsmacht werken 136 geestelijk verzorgers. Daarvan zijn 45 protestanten. Gedurende het jaar 2017 ontstaan naar verwachting enkele vacatures. Daarom zijn wij op zoek naar predikanten en oud-katholiek priesters die gemotiveerd zijn voor een aanstelling als krijgsmachtpredikant.

Het werk

Als krijgsmachtpredikant werkt u samen met rooms-katholieke, humanistische, joodse, hindoe en islamitische collega's. U bent als geestelijk verzorger verbonden aan een militaire eenheid van de marine, de landmacht, de luchtmacht, de marechaussee of aan ons vormingscentrum, en u vergezelt militairen waar ze ook gaan, op oefening of op buitenlandse missie.

Uw werk als krijgsmachtpredikant bestaat uit het begeleiden en pastoraal bijstaan van militairen, veteranen en hun gezinnen in persoonlijke ontmoetingen, in groepswork, bij herdenkingen en in kerkdiensten. U biedt daarin ruimte om op verhaal te komen. Waar nodig voert u overleg met hulpverleners en leidinggevend.

Zo levert u een bijdrage aan het geestelijk welbevinden van militairen, veteranen en hun gezinnen. Meer over de dagelijkse praktijk van de Protestantse Geestelijke Verzorging kunt u lezen in ons Jaarschrift (www.dgv.nl/pgv).

Dynamiek

Als predikant bij de krijgsmacht staat u met beide benen midden in de boeiende en dynamische wereld van Defensie. Dit biedt tal van uitdagingen en mogelijkheden u verder te ontwikkelen, uw grenzen te verkennen en – waar nodig en mogelijk – die te verleggen. Met de krijgsmacht blijft u in beweging.

De kerk

Het werk van de protestantse geestelijke verzorging wordt inhoudelijk gedragen door de kerken. Als krijgsmachtpredikant blijft u kerkelijk ambtsdrager. Een kerkelijke zending of bijzondere opdracht om als krijgsmachtpredikant werkzaam te zijn is voorwaarde voor aanstelling. De kerken die als zendende instantie optreden, zijn aangesloten bij het CIO-M. Het CIO-M is het

interkerkelijke contactorgaan met de overheid inzake de geestelijke verzorging in de krijgsmacht.
(www.cioweb.nl)

Wat wij van u vragen:

1. Een afgeronde opleiding tot predikant of pastor op master-niveau;
2. Een kerkelijke zending of bijzondere opdracht voor protestantse geestelijke verzorging;
3. Ruime ervaring in kerkelijk werk en pastorale begeleiding;
4. Een open en oecumenische instelling en de bereidheid interreligieus en interdisciplinair samen te werken;
5. Bereidheid met militairen te worden uitgezonden;
6. Bereidheid om u te blijven ontwikkelen met het oog op registratie bij de Stichting Kwaliteitsregister Geestelijke Verzorger (www.skgv-register.nl);
7. Goede mentale en fysieke gezondheid (een medische en psychologische keuring maken deel uit van het selectieproces).

Wat wij bieden:

1. Uitdagend, aantrekkelijk en afwisselend werk in een dynamische werkomgeving;
2. Voltijds aanstelling voor onbepaalde tijd, indien u op het moment van aanstelling jonger bent dan 48 jaar, of
3. Voltijds aanstelling voor een termijn van 5 jaar, indien u op het moment van aanstelling ouder bent dan 48 en jonger dan 55 jaar;
4. Salariëring volgens de regelgeving van het Ministerie van Defensie.

Sollicitatie

Heeft u interesse, dan kunt u uw schriftelijke sollicitatie, voorzien van motivatie en CV, richten aan:
Protestantse Geestelijke Verzorging t.a.v. Hoofdkrijgsmachtpredikant ds. K.H. Ubels Postbus
907012509 LS Den Haag

Uiteraard kunt u ook per e-mail reageren, en wel door uw sollicitatie met CV te sturen naar
ProtestantseGeestelijkeVerzorging@mindef.nl

Uw sollicitatie dient uiterlijk 9 januari 2017 ontvangen te zijn.

Informatie

Voor verdere informatie kunt u contact opnemen met ds. I.J. Smedema, predikant-secretaris van de
Protestantse Geestelijke Verzorging, telefoon 06 20615461, e-mail ij.smedema@mindef.nl

Met vriendelijke groet,

Ds. K.H. Ubels Hoofdkrijgsmachtpredikant

Bijlage 3: Literatuur waardering

Literatuur bestudeerd over de context van de krijgsmacht:

Achterhuis, H. (2008). *Met alle geweld: Een filosofische zoektocht*. Rotterdam: Lemniscaat.

Hans Achterhuis, emeritus hoogleraar filosofie doet pakkende uitspraken over de context van de krijgsmacht en bespreekt in zijn boek het karakter van de gewelddorganisatie wat Defensie is.

Erwich, R., Praamsma, J. M. (red.) (2016). *Grensgangers, pendelen tussen geloof en cultuur*. Utrecht: Kok.

Een boek geschreven door docenten aan de CHE over grensgangers. De rol van de theoloog in de huidige context. Zeer bruikbaar boek als het gaat om de context van de hbo-theoloog en de discussie daarom heen.

Goffman, E. (1961). *Asylums. Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. New York, USA: Anchor Books. Goffman, E. (1961) *Total institution*. Austin, USA: Holt, Rinehart & Winston, Inc.

Erving Goffman, een Canadese socioloog heeft onderzoek gedaan naar het begrip 'total institution'. De context van de krijgsmacht heeft elementen van deze 'samenlevingsvorm'. In het kader van het context onderzoek is dit essay zeer zinvol en geeft een goed inzicht over het begrip 'total institution'. Het boek 'Total intuïtion' van Erving Goffman gaat dieper in op de kenmerken van 'total institution' en draagt bij aan een duidelijker beeld van deze 'samenlevingsvorm'.

Hirsch Ballin, E.M.H. (1988). *Overheid, godsdienst en levensovertuiging*. Eindrapport van de Commissie van advies inzake de criteria voor steunverlening aan kerkgenootschappen en andere genootschappen op geestelijk grondslag. Den Haag.

In dit eindrapport wordt de bijzondere verhouding tussen kerk en staat beschreven en hoe hier mee omgegaan moet worden vanuit de kerken en overheidsinstanties. Daarnaast wordt er ook inzicht gegeven in de doelgroep binnen de context van Defensie.

Hoes, G.F.M. (2011). *Definitief Reorganisatieplan Diensten Geestelijk Verzorging*.

Dit reorganisatieplan is in opdracht van het ministerie van Defensie opgesteld. In dit document staat de functie van de geestelijk verzorger uitgebreid beschreven, even als de competenties en taakomschrijving, aanname eisen etc. Een zeer bruikbaar document met veel concrete informatie die helpend is bij het beantwoorden van de vragen over de context van de geestelijk verzorger.

Jaarschriften, Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging bij de Krijgsmacht, 2013 Kameraadschap, 2014/2014 Ontmoeting en Bron, 2016 Heilige momenten.

In deze jaarschriften staan verhalen en ervaringen van protestantse geestelijke verzorgers bij Defensie. In hun verhalen komen competenties in beeld en helpen een helder beeld te krijgen van de context van Defensie.

Schenderling, J. (2008). *Beroepsethiek voor pastores*. Budel: Damon.

Het boek van Schenderling over beroepsethiek heeft een hoofdstuk gewijd aan pastores, of geestelijk verzorgers die werkzaam zijn buiten de kerkmuren. In dit hoofdstuk worden de verschillen genoemd tussen de context van de kerk en de bijzondere context van Justitie, zorg en Defensie.

Smit, C. (2013) *Spiritualiteit in de Krijgsmacht. De rol van de geestelijk verzorger bij Defensie*. Militaire Spectator, 182(5), 237-247.

Artikel van Kees Smit, emeritus secretaris krijgsmachtpredikanten, over de rol van de geestelijk verzorger bij Defensie. Hij schetst in zijn artikel een goed beeld van de context van Defensie.

Literatuur bestudeerd over de werkzaamheden van geestelijk verzorgers bij Defensie

Baart, A. (2001). *Een theorie van de presentie* (2de druk). Utrecht: Lemma

Present zijn is een van de voornaamste bezigheden van de geestelijk verzorger op een kazerne of op uitzending. De theorie van Baart geeft inzicht in deze methode van aanwezig zijn.

Boer, R. de, Bruggen, J.P. van, Wilering G. (red.) (2012). *Naar eer en geweten. Geestelijke Verzorging en de morele vorming in de krijgsmacht*. Budel: DAMON.

Verhalen uit de praktijk van geestelijk verzorgers bij Defensie. Deze verhalen dragen bij aan het beeld van de werkzaamheden van de geestelijk verzorgers, specifiek in de context van de krijgsmacht.

Commando Diensten Centra, Ministerie van Defensie, Werkgroep Gedragscode. Gedragscode voor geestelijke verzorgers in de Krijgsmacht. Tweede druk, April 2014.

In de gedragscode voor alle geestelijk verzorgers bij de krijgsmacht staan werkzaamheden vermeld die voor alle diensten geestelijke verzorging bij Defensie gelden.

Doolaard, J. (red.) (2009). *Nieuw handboek geestelijke verzorging*. Kampen: Kok.

In dit handboek worden diverse paragrafen besteed aan de werkzaamheden van geestelijk verzorgers. Niet specifiek voor Defensie maar wel specifiek in een bijzondere context.

dvg.nl/pgv

<http://www.dgv.nl/pgv/welkomstwoord-hoofdkrijgsmachtpredikant-0>

geraadpleegd op 07-06-2016

Op de website van de PGV is een welkomstwoord te lezen van Klaas Henk Ubels, hoofdkrijgsmachtpredikanten. In zijn welkomstwoord schetst hij iets van de werkzaamheden van de krijgsmachtpredikanten.

Ganzevoort, R. Trauma en geestelijke verzorging. Cogiscope 03 11, 2012. Ganzevoort, R. R. (1989) Levensverhalen. Een verkering in hermeneutisch crisispastoraat. Ruud Ganzevoort, een Nederlands hoogleraar praktische theologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam. In het artikel 'Trauma en geestelijke verzorging' haakt hij in op de theorie van Janoff-Bulman. In dit artikel beschrijft hij hoe een geestelijk verzorger om moet gaan met getraumatiseerde mensen. Een bruikbaar artikel in het kader van de werkzaamheden van de geestelijk verzorger bij Defensie. In het boek Levensverhalen sluit hij aan bij het eerder genoemde artikel en helpt bij het vormen van een beeld bij de werkzaamheden van een geestelijk verzorger als het gaat om pastoraat bij Defensie.

Hoes, G.F.M. (2011). Definitief Reorganisatieplan Diensten Geestelijk Verzorging. 25-26

Dit reorganisatieplan is in opdracht van het ministerie van Defensie opgesteld. In dit document staat de functie van de geestelijk verzorger uitgebreid beschreven, even als de competenties en taakomschrijving, aanname eisen etc. Een zeer bruikbaar document met veel concrete informatie die helpend is bij het beantwoorden van de vragen over de werkzaamheden van de geestelijk verzorger.

Jaarschriften, Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging bij de Krijgsmacht, 2013 Kameraadschap, 2014/2014 Ontmoeting en Bron, 2016 Heilige momenten.

In deze jaarschriften staan verhalen en ervaringen van protestantse geestelijke verzorgers bij Defensie. In hun verhalen komen competenties in beeld en helpen een helder beeld te krijgen van de werkzaamheden van de geestelijk verzorgers bij Defensie.

Janoff-Bulman, R. (1992). *Shattered assumptions. Towards new psychology of trauma*. New York, USA: Free Press.

Ronnie Janoff-Bulman is een Amerikaanse professor in de psychologie aan de Universiteit van Massachusetts Amherst. Zij beschrijft in haar boek hoe het brein werkt in geval van een trauma. Dit draagt bij aan het in beeld brengen van de werkzaamheden van de geestelijk verzorger bij Defensie.

Ministerie van Defensie. (2011). Ministerieel besluit betreffende 'functionele kaders Geestelijke Verzorging bij Defensie'. Den Haag.

In dit besluit worden functionele kaders gegeven voor de diensten geestelijke verzorging bij Defensie. Deze kaders geven een beeld van de werkzaamheden die gelden voor alle geestelijk verzorgers.

Schenderling, J. (2008). *Beroepsethiek voor pastores*. Budel: Damon.

In het hoofdstuk ambt beroep en ethiek worden werkzaamheden beschreven van geestelijk verzorgers die werken in een andere context dan die van de kerk. Het geeft een algemeen beeld van de geestelijk verzorger die werkzaam is buiten de kerkmuren.

Sherman, S. (2010). *The Untold War, inside the hearts, minds and souls of our soldiers*. New York, USA, Londen, UK: W. W. Norton & Company, Inc.

Hoofdstuk vier in dit boek is geschreven door een 'Chaplain', een geestelijk verzorger in het Amerikaanse leger. Hij beschrijft de schuldvraag waar militairen mee lopen tijdens hun eerste uitzending. Dit draagt bij aan een beter beeld van de werkzaamheden van de geestelijk verzorger tijdens een uitzending.

Smit, C. (2013). Spiritualiteit in de Krijgsmacht. De rol van de geestelijk verzorger bij Defensie. *Militaire Spectator*, 182(5), 237-247.

Artikel van Kees Smit, emeritus secretaris krijgsmachtspredikanten, over de rol van de geestelijk verzorger bij Defensie. Hij schetst in zijn artikel een goed beeld van de werkzaamheden van geestelijk verzorgers bij Defensie.

Smit, J. (2015). *Antwoord geven op het leven zelf, een onderzoek naar de basismethodiek van de geestelijke verzorging*. Delft: Eburon

Een dissertatie van Job Smit over 'wat geestelijk verzorgers nou eigenlijk doen'. Zeer boeiend en informatief en praktisch geschreven. Er zijn veel werkzaamheden van de geestelijk verzorger bij Defensie uit te halen.

VGZ (2015). *Beroepsstandaard Geestelijke Verzorger*. Amsterdam.

Dit document is opgesteld door de Vereniging van Geestelijk verzorgers en dient inachtgenomen te worden door geestelijk verzorgers die geregistreerd staan bij de SKGV, Stichting kwaliteitsregister Geestelijk verzorgers. In dit document worden werkzaamheden beschreven die gelden voor geestelijk verzorgers, niet specifiek werkzaam bij Defensie, maar wel in een bijzondere context.

zorgconcept, diensten geestelijke verzorging, januari 2014.

Dit zorgconcept is door de verschillende diensten geestelijke verzorging bij Defensie opgesteld en geeft een beschrijving van de werkzaamheden van de geestelijk verzorgers bij Defensie

Literatuur en documenten die zijn bestudeerd over competenties:

baptisten.nl http://www.baptisten.nl/images/seminarium/documenten/Opleidingsprofiel_2015.pdf
geraadpleegd op 06-06-2016.

De competenties van de Unie van Baptisten gemeenten in Nederland geven een goed beeld van de te ontwikkelen competenties. Deze competenties worden behaald door de kerkelijke route te volgen aan het seminarium van de Unie, wat noodzakelijk is voor het verkrijgen van een zending van deze zendende instantie. De competenties in dit document zijn te matchen met die van de CHE en met het competentieprofiel van de geestelijk verzorger.

Boer, R. de, Bruggen, J.P. van, Wilering G. (red.) (2012). *Naar eer en geweten. Geestelijke Verzorging en de morele vorming in de krijgsmacht*. Budel: DAMON.

Het boek 'Naar eer en geweten' is geschreven vanuit de praktijk door geestelijk verzorgers bij Defensie. De informatie uit dit boek draagt bij aan een duidelijk en helder beeld van de competenties in de praktijk.

Christelijke Hogeschool Ede, (2014). Studiegids, Kwalificaties Bachelor GPW.

In de studiegids van de opleiding Godsdienst Pastoraal Werk aan de CHE in Ede is een uitgebreid competentie profiel te vinden. De competenties zijn goed beschreven inclusief indicatoren. Om de vraag te beantwoorden over de competenties is dit een waardevol bestand en geeft inzicht in de competenties die een hbo-theoloog in opleiding kan ontwikkelen aan de CHE tijdens zijn opleiding Godsdienst Pastoraal Werk, oftewel hbo-theologie.

Hoes, G.F.M. (2011). Definitief Reorganisatieplan Diensten Geestelijk Verzorging. Bijlage L.

Dit reorganisatieplan is in opdracht van het ministerie van Defensie opgesteld. In dit document staat de functie van de geestelijk verzorger uitgebreid beschreven, even als de competenties en taakomschrijving, aanname eisen etc. Een zeer bruikbaar document met veel concrete informatie die helpend is bij het beantwoorden van de vragen over de competenties van de geestelijk verzorger.

Jaarschriften, Dienst Protestantse Geestelijke Verzorging bij de Krijgsmacht, 2013: Kameraadschap, 2014/2014: Ontmoeting en Bron, 2016: Heilige momenten.

In deze jaarschriften staan verhalen en ervaringen van protestantse geestelijke verzorgers bij Defensie. In hun verhalen komen competenties in beeld en helpen een helder beeld te krijgen van de competenties van een geestelijk verzorger bij

Defensie. Smit, J. (2015). *Antwoord geven op het leven zelf, een onderzoek naar de basismethodiek van de geestelijke verzorging*. Delft: Eburon

Een dissertatie van Job Smit over 'wat geestelijk verzorgers nou eigenlijk doen'. Zeer boeiend en informatief en praktisch geschreven. Goed om competenties uit te halen.

VGvZ (2015) Beroepsstandaard Geestelijke Verzorger. Amsterdam.

Dit document is opgesteld door de Vereniging van Geestelijk verzorgers en dient in acht genomen te worden door geestelijk verzorgers die geregistreerd staan bij de SKGV, Stichting kwaliteitsregister Geestelijk verzorgers. Hierin staan competenties vermeld voor geestelijk verzorgers.

Bijlage 4: Verantwoording

Deelvraag:	Thema's		
1. Hoe ziet de context van de geestelijk verzorger bij Defensie er uit?	Organisatie identiteit	Werk identiteit	Persoonlijke identiteit
	Organisatie en doelen Overheidsinstelling Pluriformiteit Totale institutie Doelgroep	Beroepsstandaard Kwaliteitsregister Opleidingseisen vrijplaats	Passie en betrokkenheid Blijven ontwikkelen Van betekenis willen zijn Eigen ideeën over geestelijke verzorging
- Literatuur: E. Goffman (1961) R. de Boer (e.a.) (2012) R. Erwich (2016) J. Doolaard (2009) - Documenten: Gedragscode, geestelijke verzorgers in de Krijgsmacht Definitief reorganisatieplan DGV VGVZ, Beroepsstandaard - Jaarschriften van de PGV - Interviews met GV-ers			
2. Wat houdt het werk van de geestelijk verzorger bij Defensie in?	Presentie Lessen Gesprekken	Ceremonies SMT overleg Persoonlijk geloof	
- Literatuur: A. Baart (2014) R. Ganzevoort (2014) J. Smit (2015) J. Doolaard (2009) J. Schenderling (2008) R. Janoff-Bulman (1992) - Artikel: Trauma en geestelijke verzorging, R. Ganzevoort - Documenten: Eindrapport, E.M.H. Hirsch Ballin VGVZ, Beroepsstandaard - Jaarschriften PGV - Interviews met GV-ers			
3. Over welke competenties moet een geestelijk verzorger bij Defensie beschikken?	Persoonlijke competentie Educatieve competentie Communicatieve competentie Liturgische competentie Hermeneutische competentie		Pastorale competentie Agogische competentie Competentie samenwerken Competentie professionalisering Creativiteit
- Literatuur: J. Doolaard (2009) - Documenten: Gedragscode, geestelijke verzorgers in de Krijgsmacht Definitief reorganisatieplan DGV Studiegids, Baptisten seminarium VGVZ, Beroepsstandaard Geestelijke Verzorger - Websites: www.che.nl (geraadpleegd op (12-06-2016) www.skgv-rigister.nl (geraadpleegd op 06-06-2016) - Jaarschriften PGV - Interviews met GV-ers			
4. Welke aanbevelingen kunnen gedaan worden aan de opleiding GPW aan de CHE met betrekking tot het onderwijs-en begeleidingsprogramma, zodat er sprake is van een goede aansluiting op het werkveld van de geestelijk verzorger binnen Defensie?	Aanbevelingen aan de opleiding GPW Aanbevelingen aan de specialisatie 'pastoraat' Aanbevelingen aan de specialisatie 'voorganger'		
- Antwoorden uit hoofdstukken 2, 3, 4 en 5 - Jaarschriften PGV, Interviews met GV-ers			

Bijlage 5: Taakomschrijving

Definitief Reorganisatieplan Diensten Geestelijke Verzorging, Taakomschrijving en competenties

Taakomschrijving

1. voert zelfstandig alle activiteiten uit behorende tot het DGV-aanbod volgens de geldende (professionele en) ambtelijke normen van zijn denominatie
2. voert denominatief gebonden werkzaamheden uit (in opdracht van het Hoofd van Dienst en conform de visie van de ZI-)
3. werkt aan zijn persoonlijke professionele ontwikkeling en levert een bijdrage aan de verdere ontwikkeling van het aanbod van de DGV
4. verricht alle overige (projectmatige) activiteiten die in het belang zijn van de Diensten Geestelijke Verzorging en die niet strijdig zijn met de eigen denominatieve waarden en normen en die niet belemmerend zijn voor het eigen denominatieve aanbod
5. verwijst waar nodig naar andere hulpverleningsinstanties.
6. neemt deel aan interne en externe overleggen en houdt spreekbeurten en lezingen

Het Ministerie van Defensie heeft in 2011 een document uitgebracht: Ministerieel besluit betreffende 'functionele kaders Geestelijke Verzorging bij Defensie'.

1. De geestelijk verzorger levert kwalitatief hoogstaande geestelijke verzorging passend binnen de gestelde kaders en die aansluit bij de behoeften van militairen en hun thuisfront, en in tweede instantie die van veteranen en burgerpersoneel door:
 - het beschikbaar zijn voor individuele begeleiding.
 - het deelnemen aan Sociaal Medisch Team (SMT) overleggen
2. De geestelijke verzorger biedt mogelijkheden voor militairen voor de beleving van hun eigen levensovertuiging door:
 - het organiseren van religieuze of levensbeschouwelijke bijeenkomsten.
 - het organiseren van en bijdragen aan speciale bijeenkomsten bij speciale gebeurtenissen.
3. De geestelijk verzorger voorziet in vorming, voorlichting en advies op levensbeschouwelijke terreinen door:
 - het aanbieden van vormingswerk en in voorkomende gevallen conferenties
 - het geven van lessen geestelijke verzorging gedurende de opleiding
 - het signaleren en adviseren van de leiding over situaties in de organisatie die het welbevinden van mensen (gaan) betreffen

Bijlage 6: competenties

Christelijke Hogeschool Ede, (2014) Studiegids, Kwalificaties Bachelor GPW.

Hermeneutische competentie

Het vermogen om enerzijds de bronnen van de religieuze traditie, gemeenschap en/of organisatie, die hij vertegenwoordigt en anderzijds de mens in zijn huidige context in hun onderlinge betekenisvolle samenhang te vertolken.

Indicatoren:

- Legt op methodische wijze verbanden tussen de religieuze traditie en de actuele situatie
- Brengt hedendaagse levensbeschouwelijke vragen van mensen in verbinding met de religieuze en levensbeschouwelijke tradities en geeft daaraan een levensbeschouwelijke interpretatie
- Duidt maatschappelijke en culturele processen in het licht van de religieuze traditie
- Heeft inzicht in de referentiekaders van anderen en betreft zijn eigen geschiedenis en achtergrond zinnig bij de interpretatie van de situatie van anderen
- Reflecteert op en geeft uitdrukking aan de betekenis van zijn religieuze traditie voor de huidige cultuur en samenleving

Pastorale competentie

Het vermogen om mensen, individueel en groepsgewijs, vanuit een contextuele optiek en op hermeneutisch verantwoorde wijze te ondersteunen in het omgaan met religieuze en levensvragen in zeer uiteenlopende situaties.

Indicatoren:

- Hanteert het onderscheid tussen een gewoon gesprek, hulpverlening en pastoraat
- Initieert pastorale zorg vanuit het zicht op wat nodig is
- Hanteert verschillende gesprekstechnieken en stelt adequate pastorale diagnoses
- Herkent en hanteert grenzen van eigen bevoegdheid en handelen, en kan op basis van eigen analyse eventueel passend verwijzen naar derden
- Heeft inzicht in menselijk gedrag, psychologische en geestelijke processen en heeft oog voor de pastoranten in hun context
- Gaat integer en ethisch verantwoord om met de pastoranten en hun situatie, is nabij en leeft mee maar houdt gepaste professionele afstand
- Refereert aan religieuze bronnen en traditie,
- Herkent levensvragen en de religieuze en ethische dimensie en kan hierbij begeleiden
- Maakt in samenspraak met pastoranten gebruik van riten, symbolen en liturgisch/ religieuze handelingen

Liturgische competentie

Het vermogen om religieuze vieringen en rituelen van verschillende aard en doelstelling gestalte te geven en daarin (mede) voor te gaan.

Indicatoren:

- Geeft de liturgie op een passende wijze vorm, aansluitend bij een gegeven context
- Overlegt en werkt samen met andere participanten in de vieringen
- Put op verantwoorde wijze uit de liturgische traditie
- Maakt en houdt een overdenking in voorkomende gevallen
- Formuleert passende gebeden en/of teksten
- Handelt ritueel gepast en expressief en gaat op een authentieke wijze voor
- Verricht liturgische handelingen in het bewustzijn van hun betekenis

Missionaire competentie

Het vermogen om de eigen religieuze traditie met anderen te communiceren en uit te dragen en op een open en uitnodigende wijze aanwezig te zijn in de samenleving, ook in een cross-culturele context.

Indicatoren:

- Is betrokken op en aanwezig in de samenleving en heeft brede en actuele kennis van maatschappelijke en (multi)culturele ontwikkelingen in plaatselijke en wereldwijde context
- Reflecteert vanuit de religieuze traditie op de ontwikkelingen in cultuur en samenleving
- Vertolkt op respectvolle wijze de eigen religieuze traditie in het gesprek met anderen
- Levert een bijdrage aan een interreligieuze dialoog
- Rust mensen toe tot een missionaire houding

Educatieve competentie

Het vermogen om een krachtige leeromgeving voor individuen en groepen te creëren en om leer- en vormingsprocessen met levensbeschouwelijke thema's te faciliteren.

Indicatoren:

- Formuleert voor diverse individuen en groepen leer- en ontwikkelingsdoelen
- Verdiept zich in de beginsituatie van de lerende(n) en herkent religieuze ontwikkelingen en ervaringen en kiest op basis daarvan leerinhoud en werkvormen
- Motiveert individuen en groepen in hun religieuze leervragen, daagt hen uit en begeleidt hen waar nodig zodat zij in staat zijn het eigen leer- en vormingsproces te sturen
- Staat open voor reflectie en feedback van de lerende(n) en is flexibel in het aanpassen van de leeractiviteiten
- Speelt in op groepsdynamische processen

Agogische competentie

Het vermogen om vanuit de religieuze traditie, gemeenschap en/of organisatie die men vertegenwoordigt op een bewuste, doelgerichte, procesmatige en systematische wijze (samen) te werken aan verandering.

Indicatoren:

- Analyseert bestaande situaties en maakt op basis van de analyse een samenhangend ontwerp/plan ter verbetering, dan wel een ontwerp/plan hoe present te zijn indien verbetering niet mogelijk lijkt
- Voert op gestructureerde wijze de voorgenomen plannen/activiteiten uit
- Stelt evaluatiecriteria op en reflecteert regelmatig op product en proces van uitvoering en toetst het eigen handelen aan vooraf gestelde eisen
- Appelleert aan het zelf-oplossend vermogen van de pastoranten en maakt mensen bewust van hun situatie.
- Gaat op een professionele en oplossingsgerichte wijze om met weerstanden; durft te confronteren en te corrigeren, verzoent en stimuleert
- Geeft leiding aan overlegsituaties en besluitvormings- en veranderingsprocessen en speelt daarbij in op groepsdynamische processen

Communicatieve competentie

Het vermogen om adequaat en doelgroepgericht te communiceren met individuen, groepen en organisaties zowel mondeling als schriftelijk, verbaal als non-verbaal.

Indicatoren:

- Maakt gebruik van symbolen, beelden en voorbeelden om levensbeschouwelijke onderwerpen ter sprake te brengen en uit te leggen
- Verstaat en interpreteert signalen van individuen en groepen en vraagt waar nodig om verduidelijking
- Kan zich inleven in gedachten, gevoelens en situaties van anderen

- Brengt eigen standpunten en beslissingen overtuigend en met enthousiasme onder woorden en legitimeert deze vanuit diverse inzichten, daarbij respect tonend voor de ander
- Schrijft heldere teksten met een duidelijke structuur en opbouw
- Kiest de juiste communicatie passend bij de doelgroep en maakt daarbij gebruik van informatie- en communicatietechnologie

Organisatorische competentie

Het vermogen om zorg te dragen voor de organisatorische zaken die samenhangen met het werken in of vanuit een (kerkelijke) organisatie of instelling

Indicatoren:

- Voert met zorg taken uit in en vanuit een organisatie en is daarbij proactief en ondernemend
- Levert een bijdrage aan de beheersmatige aspecten van de organisatie, met aandacht en zorg voor personeel, financiën en voorzieningen
- Gedraagt zich als lid van een (kerkelijke) organisatie, is loyaal, maakt zich missie, beleid etc. eigen en levert bijdrage aan de uitvoering daarvan
- Draagt constructief bij aan het behalen van gemeenschappelijke doelen in groepen en samenwerkingsverbanden
- Stimuleert de identiteit van de instelling, gemeente, bisdom of organisatie onder de verantwoordelijkheid waarvan hij werkzaam is
- Levert actieve bijdrage aan (vernieuwings)projecten
- Begeleidt vrijwilligers en/of en rust hen toe om zelfstandig taken uit te voeren in gemeente, organisatie of instelling
- Werkt en rapporteert volgens het kwaliteitsborgingssysteem van de organisatie

Competentie samenwerken

Het vermogen om adequaat en collegiaal samen te werken met collega's en andere betrokkenen of doelgroepen, zowel binnen als buiten de (kerkelijke of levensbeschouwelijke) organisatie.

Indicatoren:

- Initieert intercollegiaal overleg en samenwerking en werkt in teamverband
- Kan het beroep van hbo-theoloog verantwoorden en een collega-professional consulteren of adviseren
- Verantwoordt en motiveert de wijze van samenwerking met collega's en andere organisaties en instellingen
- Organiseert activiteiten voor verschillende doelgroepen, die diverse opvattingen en de religieuze traditie met elkaar in contact en gesprek brengen en kan zulke interreligieuze ontmoetingen begeleiden
- Legt relaties met relevante organisaties, instellingen en individuen, bouwt deze uit, onderhoudt deze en behartigt daarbij de belangen van de te vertegenwoordigende organisatie of gemeenschap
- Legt contacten met mensen van buiten de eigen kerk of gemeenschap
- Heeft inzicht in de eigen bijdrage aan teams en de bijbehorende zwakheden, en handelt vanuit die (zelf)kennis
- Kan in een team samenwerken met oog voor de kwaliteiten en valkuilen van de andere teamleden

Competentie leidinggeven

Het vermogen om individuen (professionals en vrijwilligers), groepen en organisaties te leiden en te begeleiden op levensbeschouwelijk gebied, gericht op het bereiken van gestelde doelen.

Indicatoren:

- Draagt verantwoordelijkheid voor en geeft transparant en integer leiding aan geestelijke processen bij individuen en groepen
- Is zich bewust van de voorbeeldfunctie die een leider altijd heeft en handelt hier ook naar
- Stemt zijn handelen af op de grondslag, tradities en regels van de organisatie of gemeenschap

- Ontwikkelt, implementeert en evalueert visie en beleid
- Enthousiasmeert en mobiliseert
- Delegeert effectief taken met daarbij behorende verantwoordelijkheden
- Heeft inzicht in groepsdynamica en kan daarop interveniëren
- Heeft inzicht in verschillende verander strategieën en kan deze bewust inzetten

Persoonlijke competentie en spirituele ontwikkeling

Het vermogen om vanuit de eigen spiritualiteit of de spiritualiteit die hij zich heeft eigengemaakt vanuit de religieuze gemeenschap en/of organisatie die hij vertegenwoordigt te reflecteren op attitude, identiteit en handelen in beroepssituaties en om zich persoonlijk en professioneel te ontwikkelen.

Indicatoren:

- Toont in leven en werken de volgende kernkwaliteiten:
 - religieus sensitief en theologisch onderlegd
 - integer en authentiek
 - enthousiast en overtuigend
 - communicatief en samenwerkend
 - verantwoordelijk en reflexief
 - in staat ethisch verantwoord mensen te begeleiden
- Reflecteert op de religieuze traditie van de stroming of organisatie die hij vertegenwoordigt, bijbehorende geschriften, gebruiken en symbolen en weet die op waarde te schatten
- Geeft persoonlijk gestalte aan zijn identiteit, is daarin evenwichtig en handelt op een authentieke, integere en ethisch verantwoorde wijze
- Reflecteert op de eigen religieuze en spirituele ontwikkeling
- Toont relativeringsvermogen en kent zijn grenzen

Competentie professionalisering

Het vermogen om een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van het beroep en de beroepsmethodiek met gebruik van wetenschappelijk onderzoek en praktijkgericht onderzoek

Indicatoren:

- Ontwikkelt een visie op het beroep, op basis van theologische inzichten, eigen levensovertuiging en ervaringen in de beroepsuitoefening, passend binnen de religieuze traditie en/of organisatie die hij vertegenwoordigt
- Onderzoekt de beroepspraktijk en de voorwaarden voor de beroepsuitoefening en vertaalt de bevindingen in consequenties voor het handelen van zichzelf en van de beroepsgroep.
- Draagt bij aan verspreiding van religieus-agogische kennis onder collega's, gemeenten, parochies, instellingen en andere organisaties.

Bijlage 7: De competenties Definitief Reorganisatieplan

Diensten Geestelijke Verzorging, 2011

Hoes, G.F.M. Definitief Reorganisatieplan Diensten Geestelijk Verzorging. Bijlage L 76-78.

Mensgericht

Onderkennen van en rekening houden met de gevoelens, omstandigheden en de behoeften van anderen; zich verplaatsen in anderen en zich bewust tonen van de invloed van het eigen handelen op anderen.

Kernwoorden: respectvol, sensitief, geïnteresseerd in de ander, gevoelens bespreekbaar maken, inlevingsvermogen.

Toelichting: Empathie en inlevingsvermogen zijn cruciaal in het werk van de GV'er. Zij/hij moet hart voor mensen hebben en oprecht met hem begaan zijn. Moet kunnen omgaan met langdurig geestelijk lijden.

Leervermogen

Inzicht tonen in de eigen sterke en zwakke punten en werken aan de eigen ontwikkeling. Leren van nieuwe situaties en ervaringen.

Kernwoorden: groei, ontwikkelingsgericht, leren, alles uit de kast halen, open staan voor kritiek, nieuwsgierig.

Toelichting: Met deze competentie komt vooral omgang met de eigen persoon van de GV'er in beeld. Zelfreflectie, vermogen tot zelfkritiek en het vermogen zich verder te ontwikkelen zijn noodzakelijk voor de GV'er die in zijn werk regelmatig anderen uitnodigt en uitdaagt tot reflectie op zichzelf en de situatie waarin hij/zij verkeert. Dat daarbij de GV'er openstaat voor kritiek is vanzelfsprekend.

Communiceren

Schriftelijk of mondeling uitwisselen van ideeën en informatie zodanig dat beide kanten elkaar begrijpen. Rekening houden met en handelen naar signalen van gesprekspartners.

Kernwoorden: mondelinge communicatie, schriftelijke communicatie, rapporteren, presenteren, luisteren, boodschap overbrengen, overtuigen, rekening houden met anderen.

Toelichting: In alle taken van de GV is communicatie een centraal gegeven. Daarom worden aan de communicatieve vaardigheden van een GV'er hoge eisen gesteld. Voor de GV is het m.n. van belang om in de communicatie de verbinding te kunnen leggen tussen het niveau van de ervaring van mensen en de religieuze en levensbeschouwelijke dimensie van het leven. Naast communicatie-technische vaardigheden vraagt dit om zgn. hermeneutische vaardigheden. Luisterend naar het verhaal of de ervaringen van en in gesprek met mensen, moet de GV'er in staat zijn die verschillende niveaus (rationeel, emotioneel, gedrags- en spiritueel of existentieel niveau) te herkennen, te benoemen en daarop respectvol en adequaat in te spelen. Dit kan een kerncompetentie voor de GV worden genoemd.

Analyseren

Ontleden van situaties of een hoeveelheid informatie in hoofd- en bijzaken. Zien van onderlinge verbanden en doordringen tot de kern. Betrekken van verschillende invalshoeken bij de beoordelen van een zaak.

Kernwoorden: hoofd- en bijzaken, verhelderen van het probleem, onderzoeken, oorzaak en gevolg, vragen stellen.

Toelichting: De GV'er krijgt regelmatig te maken met complexe vragen en met een veelheid aan gegevens. Om te kunnen komen tot een waardevol advies of een serieus signaal is het van belang dat de informatie goed wordt geanalyseerd. De geloofwaardigheid van de signalen en de adviezen is daarvan afhankelijk.

Omgevingsgericht

Laten blijken geïnformeerd te zijn over maatschappelijke en politieke ontwikkelingen of andere omgevingsfactoren. Anticipeert op maatschappelijke veranderingen die van invloed kunnen zijn op de eigen organisatie.

Kernwoorden: van buiten naar binnen, weten wat er speelt, antenne, inleven, breed georiënteerd, politiek-bestuurlijke verhoudingen.

Toelichting: voor de GV is de krijgsmacht de belangrijkste context. Het gaat in deze competentie om de kennis van en inzicht in actuele ontwikkelingen en beleid binnen de krijgsmacht, de politiek, 'kerk' en samenleving. De GV'er dient zich bewust te zijn van de eigen bijzondere positie in de krijgsmacht en van de heersende politieke en maatschappelijke verhoudingen en van de eigen verantwoordelijkheid daarbinnen, zowel op individueel als organisatieniveau. Deze competentie raakt aan de functie van solidariteit met (de mensen binnen) de krijgsmacht.

Flexibel

Kiest een aanpak die past bij de situatie en past zo nodig de gedragsstijl aan. Kernwoorden: inspelen op verandering, schakelen, loslaten, een andere weg met hetzelfde einddoel, niet vastklampen aan het oude.

Kernwoorden: inspelen op verandering, schakelen, loslaten, een andere weg met hetzelfde einddoel, niet vastklampen aan het oude.

Toelichting: De militaire context wordt o.a. gekenmerkt door veel veranderingen en wisselingen van omstandigheden, inzichten en personen. De context is dynamisch. Het is voor een GV'er van groot belang dat zij/hij met al die wisselingen en veranderingen adequaat kan omgaan.

Samenwerken

Overbruggen van tegenstellingen tussen personen of groepen, actief en constructief reageren op de ideeën van anderen. Draagt bij aan een gezamenlijk resultaat met ander personen of groepen, ook wanneer dit niet van direct persoonlijk belang is.

Kernwoorden: informatie delen, helpen, een bijdrage leveren, teamgeest.

Toelichting: Hoewel een GV'er in hoge mate zelfstandig werkt dient zij/hij goed te kunnen samenwerken. Dit raakt aan de samenhang en samenwerking binnen de DGV en tevens aan de interdisciplinaire samenwerking in bijv. SMT's, maar evenzeer aan haar/zijn rol en positie binnen een militaire eenheid.

Alle competenties worden gemeten op niveau 3.

Bijlage 8: Competenties voorgangers minor, Unie

(Unie van Baptistengemeenten Nederland)

http://www.baptisten.nl/images/seminarium/documenten/Opleidingsprofiel_2015.pdf
geraadpleegd op 06-06-2016.

Persoonlijke competentie

Deze competentie gaat over wie de persoon is en waarnaar hij/zij wil streven.

Het gaat om het basisvermogen om als evenwichtig christen (discipel) je persoonlijk geloofsleven - gebaseerd op de Bijbel als regel voor leer en leven en in verbondenheid met de gemeente van Christus en midden in deze wereld staand – te kunnen integreren in een professionele beroepshouding. Vanuit een roepingsbesef is er tevens het vermogen om te reflecteren op eigen houding, identiteit en handelen in beroepssituaties teneinde zich persoonlijk en professioneel te ontwikkelen.

Indicatoren:

- Is integer en betrouwbaar in het nakomen van afspraken en beloften
- Analyseert het eigen functioneren en heeft daardoor een goed beeld van zijn/haar competenties en valkuilen en blijft planmatig werken aan de ontwikkeling hiervan
- Kan omgaan met eigen tekorten en falen en is bereid hiernaar te kijken en zich te ontwikkelen
- Participeert actief in het gemeentelven
- Kan reflecteren op actuele gebeurtenissen in de samenleving en kan eigen opvattingen en overtuigingen communicabel maken.
- Is betrokken bij en aanwezig in de samenleving en heeft brede en actuele kennis van maatschappelijke en (multi)culturele ontwikkelingen in plaatselijke en wereldwijde context
- Geeft persoonlijk gestalte aan zijn/haar identiteit, is daarin evenwichtig en handelt op een authentieke, integere en ethisch verantwoorde wijze
- Weet grenzen te stellen en daardoor balans te vinden tussen aandacht voor gezin, studie, werk, geloof, eigen gezondheid en ontspanning
- Kent de eigen spiritualiteit, reflecteert daarop en onderhoudt deze.
- Staat open voor de geloofsbeleving van anderen en heeft het vermogen om de eigen geloofsovertuiging en -beleving te communiceren met andersgelovigen
- Integreert het eigen geloofsleven en roepingsbesef in een professionele beroepshouding
- Reflecteert op zelfmotivatie, eigen houding, handelen en bediening
- Heeft zelfkennis, o.a. door het vragen van feedback op eigen functioneren
- Houdt van de wereld (vgl. Joh 3:16) en denkt en is verbindend in plaats van scheidend

Communicatieve competentie

Deze competentie betreft het vermogen om met een open houding en adequaat te communiceren met divers samengestelde doelgroepen, met individuen en organisaties, zowel mondeling als schriftelijk, verbaal en non-verbaal.

Indicatoren:

- Weet zich in te leven in gedachten, gevoelens en situaties van anderen
- Reflecteert op de eigen wijze van (geloofs)communicatie: is in staat tot het innemen van communicatieve ruimte en het bieden van ruimte aan (de) ander(en)
- Verstaat en interpreteert de gelaagdheid in de communicatie met individuen en binnen groepen
- Staat open voor feedback en kan omgaan met kritiek en weerstand
- Weet in de communicatie onderscheid te maken tussen inhoud en relatie

- Kiest de juiste communicatie die past bij de doelgroep en maakt daarbij gebruik van informatie- en communicatietechnologie (IT, social media)
- Maakt gebruik van symbolen, beelden en voorbeelden om levensbeschouwelijke onderwerpen ter sprake te brengen en uit te leggen
- Brengt eigen standpunten en beslissingen onderbouwd en overtuigend onder woorden, daarbij respect tonend voor de ander
- Schrijft heldere teksten met een duidelijke structuur en opbouw
- Kan in gesprekken gebruik maken van verschillende communicatievormen
- Kan professioneel werken aan het tot stand brengen en onderhouden van relaties en verbinding tussen mensen

Educatieve competentie

Didactische bekwaamheid om mensen individueel en in groepen te begeleiden in processen van leren, vorming en toerusting.

Indicatoren:

- Kan een catechese-, leer-, vormingsreeks ontwerpen voor doelgroepen in en buiten de gemeente
- Kent de eigen leerstijl
- Heeft elementaire kennis van de leerpsychologie
- Heeft kennis van didactische werkvormen
- Kan met anderen een visie op leren ontwikkelen die aansluit bij de groep/ gemeente/ team
- Kan zelfstandig activiteiten uitvoeren en evalueren
- Kan heldere doelstellingen formuleren voor les- en vormingsactiviteiten, kan ze uitvoeren en evalueren
- Is in staat toerusting te geven die boeiend en leerzaam is voor gelovigen en niet-gelovigen
- Stimuleert en rust mensen toe tot het ontwikkelen van een missionaire gerichtheid
- Staat open voor reflectie en feedback van de lerende(n) en is flexibel in het aanpassen van de leeractiviteiten
- Is in staat in te spelen op groepsdynamische processen

Agogische competentie

Centraal staat het methodisch vakmanschap met betrekking tot het initiëren, ontwikkelen en begeleiden van veranderingsprocessen en het geven van leiding aan teams of gemeenten.

Indicatoren:

- Kan stimulerend leidinggeven aan individuen, groepen, teams en gemeente, met ruimte voor diversiteit.
- Heeft kennis van de groepsdynamica en is in staat op de processen in groepen te reflecteren
- Kan de communicatie in groepen sturen
- Heeft kennis van leiderschapstheorieën en kan deze toetsen aan Bijbelse leiderschapsmodellen
- Kan vanuit een open houding conflicten hanteren
- Kent de eigen kwaliteiten en valkuilen, de persoonlijke allergieën en uitdagingen
- Kan een proces initiëren en begeleiden om te komen tot verandering
- Kan een omgevingsanalyse maken
- Kan een beschrijving van een gemeente maken
- Kent de theorieën en modellen van organisatieontwikkeling
- Kent de eigen veranderingsstijl(en)
- Kent de methoden en fasen van veranderingen
- Kan omgaan met weerstanden, deze benoemen en omvormen
- Kent methodieken voor samenwerking en intervisie en maakt gebruik van deze kennis

Liturgische competentie

Deze competentie richt zich op de bekwaamheid om vieringen en diensten op aansprekende wijze uit te voeren in verschillende situaties (eredienst, (t)rouwdienst, getijdegebed) in samenwerking met anderen (musici, raadsleden etc.).

Indicatoren:

- Kan zelfstandig of in samenwerking met anderen een viering maken en uitvoeren
- Kan zelfstandig participanten in een viering begeleiden en inschakelen
- Kan gebruik maken van beschikbare bronnen en formuleringen die van toepassing zijn bij een viering en deze beoordelen binnen de context van de te houden viering
- Kan een exegese omzetten in een verkondiging
- Kent de eigen expertise te midden van gemeenteleden en kan die inzetten
- Kan recht doen aan de context van de hoorders, de schrift en traditie en van zichzelf
- Schept ruimte voor geloofservaringen
- Kan de eigen geloofsovertuiging/bronnen/positie verwoorden
- Kan vieringen maken die passen bij de gelegenheid (rouw- en trouwdiensten, doopdiensten, kinderzegening, etc.) op een ook voor 'buitenstaanders' aansprekende wijze.
- Kan de omringende cultuur en vormen lezen en middelen vinden die daarbij aansluiten en deze liturgisch verwerken
- Kan dienst/ zangleiders/ muziketeams motiveren en coachen vanuit inhoudelijke expertise

Pastorale competentie

Hierin draait het om het vermogen, de pastorale habitus en de communicatieve vaardigheid om mensen (individueel, paren, gezinnen en groepen), vanuit een contextuele optiek en op hermeneutisch verantwoorde wijze geestelijk te begeleiden in het omgaan met geloofs- en levensvragen in zeer uiteenlopende situaties.

Indicatoren:

- Kan individuen, paren, gezinnen en groepen door middel van gesprekken pastoraal begeleiden
- Is in staat het levensverhaal van de pastorant te verbinden met het verhaal van de Bijbel
- Kan een rouw- en afscheidsproces begeleiden
- Kan helpen bij ethische reflectie in een pastorale situatie
- Kan rituelen (voorgegeven of nieuwe vormen) toepassen in het pastoraat
- Kan vanuit een open houding (langdurige) relaties opbouwen met mensen die zeer van hem/haar zelf kunnen verschillen in leven en geloven
- Kan zingevingsgesprekken voeren vanuit een aanvaardende en open houding
- Vertolkt op respectvolle wijze de eigen geloofstraditie in het gesprek met anderen
- Gaat integer en ethisch verantwoord om met de pastoranten en hun situatie, is nabij en leeft mee, maar houdt gepaste professionele afstand
- Herkent en hanteert grenzen van eigen bevoegdheid en handelen en kan op basis van eigen analyse eventueel passend verwijzen naar derden
- Kan een pastorale diagnostiek maken
- Is gemotiveerd tot blijvende kritische reflectie op het eigen pastorale handelen

Hermeneutische competentie

In deze competentie draait het om de vaardigheid om een verbinding tot stand te brengen tussen de actuele ervaringswereld enerzijds en de Bijbel en de christelijke traditie anderzijds. Kennis van de Bijbel en het christelijk geloof worden toegepast in het werkveld van de gemeente en in de relatie met haar omgeving, zodat er verbindingen worden gelegd tussen die twee polen.

Indicatoren:

- Kan schrift/traditie verbinden met de eigen levenscontext en die van anderen
- Heeft kennis van de Bijbel, de achtergronden en Bijbelse theologie
- Kan een Bijbelgedeelte exegetiseren en dit betrekken op concrete situaties

- Kan verbanden leggen tussen concrete situaties en de Bijbel en Gods openbaring
- Heeft kennis van de cultuur zoals deze zichtbaar wordt in media, film, literatuur, kunst e.d. en is in staat deze te 'lezen' en te duiden
- Kent de geschiedenis van de kerk en kan historische lijnen doortrekken naar het heden
- Kent de ontwikkeling van de filosofie op hoofdlijnen
- Kent de hoofdstromen uit de dogmatiek en kan deze voor zichzelf vanuit de eigen opvattingen en spiritualiteit evalueren
- Kan op basis van exegese, Bijbelse theologie, dogmatiek een ethische afweging maken binnen concrete situaties

+
GERALD BRUINS nd.nl/geloof BEELD ND

Geestelijk verzorger is ideaal mens

De Protestantse Geestelijke Verzorging en de Protestantse Theologische Universiteit tekenen vandaag een samenwerkingsovereenkomst om de kwaliteit van de krijgsmachtspredikant te verbeteren. In Groningen begint vanaf augustus een nieuwe opleiding tot geestelijk verzorger in het leger. Wat moet een krijgsmachtspredikant eigenlijk kunnen? Een schets in zes delen.

FLEXIBEL

Het bestaan als krijgsmachtspredikant vergt flexibiliteit. Is de krijgsmachtspredikant niet met zijn mannen op missie geweest in Irak, dan kan hij zomaar in een ander militair avontuur belanden met totaal andere collega-militairen. Hij moet er tegen kunnen van huis te zijn.

De functie vraagt ook om geestelijke veerkracht. In de kerk werkt een predikant meestal met gelijkgezinden, mensen met wie hij zijn geloof deelt. In het leger is de dominee er voor iedere militair. Hij moet goed kunnen samenwerken, met artsen, psychologen en maatschappelijk werkers, maar ook met collega-gv'ers van andere richtingen: joods, rooms-katholiek of humanistisch.

HUMORISTISCH

Naast het geloof zijn humor en zelfrelativering de wapens van een krijgsmachtspredikant. Tegenover de dienaren van Defensie, die wel van een grapje houden, weet hij het belang van zijn functie te relativiseren. Hij is zich bewust van de bijzondere positie die hij inneemt. Een kwinkslag op het juiste moment is de smeerolie in de relatie met de militairen.

LICHAMELIJK FIT

Een krijgsmachtspredikant moet een goede conditie hebben. Een geestelijk verzorger in spe krijgt bij Defensie een militaire opleiding van tien weken aan de Koninklijke Militaire Academie in Breda. Hij leert er de rangen en standen in het leger kennen, maar er wordt ook gewerkt aan een basisconditie. Die moet de dominee zelf onderhouden. Niet onbelangrijk als hij op missie is met 'zijn' mannen en er wordt geschoten. Dan moet je niet te snel met je tong op je schoenen lopen.

STABIEL KARAKTER

Als geestelijk verzorger in het leger moet je sterk in je schoenen staan. Een stabiel karakter helpt daarbij enorm. Hij is niet snel van zijn stuk te krijgen, bij rampspoed of ander onheil moeten de militairen wel bij 'de dominee' terecht kunnen. Op het ene moment maakt hij mee dat de mannen moeten vechten. Een andere keer ligt er een burger aan de kant die best geholpen zou kunnen worden, maar dat mag niet omdat het mandaat ontbreekt. Zulke situaties moet een dominee kunnen verwerken. Bovendien moet hij het in zijn eenzame positie met zichzelf kunnen uithouden. Hij moet zich soms afzonderen in zijn kamer of hut om op te laden. Een legerpredikant moet bestand zijn tegen eenzaamheid.

MENSGERICHT

Een krijgsmachtspredikant moet van mensen houden. Hij begeeft zich gemakkelijk onder militairen, zoekt de militairen zelfs op, gaat vanzelfsprekend contacten aan en is vlot in de omgang. Een groot 'empathisch vermogen', zoals dat in vaktaal heet, is eveneens een vereiste. Hij moet zich kunnen inleven in anderen en in staat zijn de mens achter het uniform te zien. Een krijgsmachtspredikant is uitgezonden door de kerk en is dus niet in dienst van Defensie. Dat maakt hem tot een onafhankelijk vertrouwenspersoon voor veel militairen. Zij delen niet zelden hun sores. Naar al die verhalen luisteren... Je moet er wel tegen kunnen.

BRUGGENBOUWER

Wie 'zieltjes wil winnen', kan beter niet als krijgsmachtspredikant gaan werken bij Defensie. Zijn eerste taak is niet getuigen, maar er zijn voor de militair, ongeacht diens overtuiging of levensbeschouwing. Anders dan in de kerk, werkt de geestelijk verzorger in een seculiere context. Dat vraagt om het vermogen een brug te bouwen tussen zijn geestelijk erfgoed, vol met Bijbelverhalen, en de verhalen van de militairen.

Vanwege zijn vertrouwensfunctie leidt de krijgsmachtspredikant een eenzaam bestaan. Het geloof in God is een bron waaruit hij vertrouwen put. Op missie kan zijn gods- en

mensbeeld een droom krijgen. Daarom is het belangrijk dat hij telkens weer contact zoekt en onderhoudt met zijn Bron, door Bijbellezen en gebed.

Het is niet zo dat een krijgsmachtspredikant helemaal niets van zijn geloof kwijt kan. Hij is aanspreekbaar op zijn geloof. Als de gelegenheid zich voordoet, bijvoorbeeld doordat een militair ernaar vraagt, kan hij iets vertellen over zijn Heer. Aan boord van een schip of in een legerkamp kan de dominee niet een dienst beleggen zoals in een reguliere kerk thuis. Hij moet vieringen organiseren die ook aansluiten bij het leven van niet-gelovigen.

► Dit verhaal kwam tot stand op basis van gesprekken met hoofdkrijgsmachtspredikant Klaas Henk Ubels, docent aan de Protestantse Theologische Universiteit Theo Pleizier en diverse krijgsmachtspredikanten.